

ભગવાનશ્રીકુન્દકુંદ-કલાનજ્ઞૈનશાસ્ત્રમાળા. પુષ્પ-૧.

અનાદિ અજ્ઞાનથી દુઃખિત જીવોને શાંતિનું પાન કરાવતાં

અમૃત ઝરણાં

સં. ૨૦૦૦ ના પચુપિણુ દરમ્યાન

સત્તારવરૂપ ઉપરના ૫૦ સદ્ગુરુદેવ

શ્રી કાનજીસ્વામીનાં

પ્રવચનો.

જા-૧૯૯

:: પ્રકાશક ::

શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ.
સોનગઢ

卐

મૂલ્ય ૦-૬-૦ છ આના.

ૐ

શ્રી સુરેન્દ્રનાથ નમ

ક પ્રસ્તાવના ક

૧ સત્તાસ્વરૂપ નામનું શાસ્ત્ર શ્રીમાન પ ભાગ્યદ્રશ્યે હિંદીમાં બનાવેલ છે, તેનું ગુજરાતી ભાષાતર આ સંસ્થા તરફથી સ ૨૦૦૦ ના ફાગણ સુદ ૨ ના રોજ પ્રગટ થયેલ છે

૨ તે શાસ્ત્રમાં મુખ્યપણે બે વિષયો લેવામાં આવ્યા છે (૧) અર્હુતદેનનું સ્વરૂપ અને (૨) સર્વજ્ઞની સિદ્ધિ આ બંને વિષયો તે શાસ્ત્રમાં ઘણા સ્પષ્ટપણે સમજાવવામાં આવ્યા છે

૩ ઘણા લોકો એવું માને છે કે ‘તત્ત્વનિર્ણય’ આ કાગે થઈ શકે નહિ’ પણ આ માન્યતા સ તર ભુરી છે અને તત્ત્વનિર્ણયરૂપ ધર્મ બાળ-વૃદ્ધ, રોગી-નિરોગી, પાપી-પુણ્ય, ગુણ-વિગુણ, સુદેવી-કુદેવી, પ્રિયાદિ સર્વ અવસ્થામાં અને સર્વકાળે પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે એમ તેમાં માલુમ છે અને જેઓ તત્ત્વનિર્ણય નવી મરતા તેમના પૂર્વ સ્તોત્ર, દર્શન, ત્યાગ, તપ, વેગમ, સયમ, સતોષ વગેરે બરાબ મર્યાદા અસત્ય છે, માટે સત્ય આગમનું સેવન, યુક્તિનું અનુવર્તન, પરપરા ગુરુઓનો ઉપદેશ અને સનાતનધર્મ દ્વારા તત્ત્વનિર્ણય અવશ્ય મરવો જ જોઈએ એમ તે શાસ્ત્રમાં જણાવ્યું છે

૪ સમ્યક્દર્શન તે ધર્મનું પહેલું પગલું છે અને તે તત્ત્વનિર્ણય વગર થ શકે જ નહિ માટે તે પ્રાપ્ત મરવા જીવોને ખાસ જવાબજી મળી છે

૫ માન દૂષવર્મનને માનના મરવાથી, પછી તે સાચા વીત નગદેનની હોત તેપણ, જીવનું રૂહીતમિથ્યાત્વ જતું નથી અને રૂહીતમિથ્યાત્વ ગયા વગર અનાદિથી વાસ્તું આવતું અરૂહીતમિથ્યાત્વ

ટળે નહિ, માટે શુદ્ધિતમિથ્યાત્વ સ્વરૂપ અને તેને મહાપાત્રના ઉપાય ઉપરના શાસ્ત્રમાં પાનાં ૧૬ થી ૩૦ સુધી ઘણી સુંદર રીતે અતાવવામાં આવ્યા છે.

૧૬. મુમુક્ષુ જીવો પોતાનો સંસાર તરફનો રાગ દેશવીને સતેવ-સત્ગુરુ અને સાગાસને ઓળખીને તેમની તરફ ન જઈ જાય-ત્યાં-સુધી તેને શુદ્ધિતમિથ્યાત્વ ટળતું નથી, માટે મુમુક્ષુ જીવોને પ્રથમ રાગ ઈશ્વરનાં, બ્રહ્માવશે, તે પછી આ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, અને તેવા મુમુક્ષુને પ્રથમ કેવા પ્રકારનો રાગ હોય તે બધા જીવો સમજી શકે માટે પૂં. સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામીએ સં. ૨૦૦૦ ના પંથુ-પણ દરમ્યાન આઠ દિવસ આ શાસ્ત્રનાં પાનાં ૧ થી ૨૪ ઉપર વ્યાખ્યાનો કર્યા છે તે વ્યાખ્યાનો જિજ્ઞાસુ જીવોને સમજાવે, માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે.

મુમુક્ષુઓને વિનંતિ.

૭. આ વ્યાખ્યાનોનો મુક્તમદ્દિષ્ટી અભ્યાસ કરવો, કેમકે સત્સાચનો ધર્મબુદ્ધિવડે અભ્યાસ તે ગમ્યગર્હનતુ દારણ છે. આ ઉપરાંત નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી.

(૧) સમ્યક-વક્ત્રુપણ જીવનો, ગગ, પ્રથમ મસાર પ્રત્યેથી ખસીને સતેવ-સત્ગુરુ મશાસ્ત્ર તરફ વળે, જે, પરંતુ તેઓ તે રાગમાં ધર્મ માનતા નથી. સમ્યગર્હનથી જ ધર્મની શરૂઆત થાય છે.

(૨) સમ્યગર્હન પામ્યા સિવાય કોઈપણ જીવને સાચાં ઘન, સામાયિક, પ્રતિકમણ, તપ, પ્રત્યાખાન વગેરે હોય નહીં. કેમકે તે ક્રિયા, પ્રથમ પાંચમે તુલ્યરૂપને શુભભાવરૂપે હોય છે.

(૩) શુભભાવ જ્ઞાની અને અજ્ઞાની બન્નેને થાય છે પણ અજ્ઞાની તેનાથી ધર્મ થને એમ માને છે અને જ્ઞાની- (તે હેય બુદ્ધિએ હોવાથી) તેનાથી કદી ધર્મ થાય નહીં એમ માને છે.

(૪) આ ઉપરથી શુભભાવ કરનાની ના પાડવામાં આવે છે એમ સમજવું નહીં પણ તે શુભને ધર્મ માનવો નહીં કે તેથી ક્રમે ક્રમે ધર્મ

થરી એમ માનવું નહીં. કેમકે અનંત વીતરાગોએ તેને બંધનું કારણ કહ્યું છે.

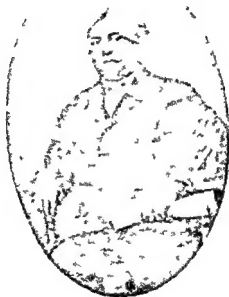
(૫) એક દ્રવ્ય ઊઝા દ્રવ્યનું કાંઈ કરી શકે નહીં, પરિણામી શકે નહીં, પ્રેરણા કરી શકે નહીં, અસર, મદદ કે ઉપકાર કરી શકે નહીં, લાભ નુકસાન કરી શકે નહીં, મારી જવાડી શકે નહીં, સુખ દુઃખ આપી શકે નહીં એવી દરેક દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા અનંત જ્ઞાનીઓએ પાકારી પાકારીને કહી છે.

(૬) જિનમતમાં તો એવી પરિપાટી છે કે પહેલાં સમ્યક્ત્વ હોય પછી મત હોય; હવે સમ્યક્ત્વ તો સ્વ-પરવું અદ્વાન થતાં થાય છે. તથા તે અદ્વાન દ્રવ્યાનુયોગનો અભ્યાસ કરતાં થાય છે; માટે પહેલાં દ્રવ્યાનુયોગ અનુસાર અદ્વાન કરી સમ્યક્દષ્ટિ થવું.

(૭) પહેલે ગુણસ્થાને જિજ્ઞાસુ જીવેને સત્સામ્રનો અભ્યાસ, વાંચન-મનન, જ્ઞાની પુરુષનો ધર્મોપદેશ સાંભળવો, નિરંતર તેમના સમાગમમાં રહેવું, દેવદર્શન, પૂજા, ભક્તિ, દાન વગેરે શુભ ભાવો હોય છે. પરંતુ પહેલે ગુણસ્થાને સાચાં મત, તપ વગેરે હોતાં નથી.

(૮) આ વ્યાખ્યાનોમાં શુદ્ધિત તથા અશુદ્ધિતમિધ્યાત્વનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે તથા દાન વિગેરેનું જે સ્વરૂપ આપ્યું છે તે ખાસ ફરીફરી વાંચી વિચારવા વિનંતિ છે.

૨૧ ખાદેખ લીલાવર ગાદાબાઈ-રાજકોટ.

૪-૫ મિ સ ૧૯૩૯

દેવોત્સર્ગ પિ. ૨૦૦૧

રાજકોટના રહીશ પારેખ લીલાધર, ડાયાભાઈ
 સનાતન જૈનધર્મના એક ચુસ્ત અનુયાયી હતા, અને
 પૂ. સદ્ગુરુદેવના એક મહાન ભક્ત હતા. સં. ૨૦૦૧
 નાં ચૈત્ર સુદ ૮ ના રોજ તેઓનો દેહોત્સર્ગ થતાં
 તેમનાં ધર્મપત્ની જેકુંવર બેન તરફથી આ
 પુસ્તક આત્મધર્મના ત્રીજા વર્ષના પ્રાહુકોને
 સ્વાધ્યાય અર્થે ભેટ આપવાં માટે આ
 સંસ્થાને રૂ. ૧૦૦૦) ભેટ આપવામાં
 આવ્યા છે. આ રીતે સ્વર્ગસ્થ
 પારેખનો જ્ઞાનની પ્રભાવનાનો
 હેતુ તેમણે અમલમાં મૂક્યો
 છે તે અભિનંદનને
 આત્ર છે.

— :: વિપયાનુક્રમ :: —

વિષય	પૃષ્ઠ
'કઈ' પ્રથમ શ્રુતવાનું કાગળુ	૧
મગજિકનીતરામી વિદ્યાન એ જ મમલમય છે	૨
મંચકર્તા અને મચનો વિષય	૨-૩
સર્વ જીવો સુખ ઇચ્છે છે-એ સુખ કેમ મળે ?	૩
પરમા સુખ માનવુ તે શૂંતા છે	૪
સાચી સમજણ એ જ સુખનો માર્ગ છે,	૪
ચારિત્ર એટલે શું ? ચારિત્ર કયારે હોય ?	૪-૫
પ્રથમ જ સમ્યક્દર્શનની વાત શા માટે ?	૫
ચાર અનુયોગીનું કથન	૫
પ્રયોજનભૂત રૂકમ ન કણવનાર 'આપો' ..	૬
પુણ્યથી ધર્મ થાય એમ માનનારે પ્રયોજન ભૂત રૂકમ ઉઝાડી છે	૬
બાહ્ય શરીરને ચલાવે કે-એમ નજરે દેખાય છે તે ? એવા પ્રશ્નનો ઉત્તર	૭
સર્વજની બૂલ હોય નહિ-માટે શું સમજ ?	૮
સાચું જ્ઞાન કેમ થાય ?	૮
સ સાર પરિભ્રમણુ અનાદિનું છે અને સમજણના ટાણા દુર્લભ છે	૯
સ સાર પરિભ્રમણુમાં ચાર ગતિના દુષ્ટો અને સમજણના ટાણાની અત્યંત દુર્લભતા	૯-૧૦
સાચા દેવ-ચુરની તથા ખીજ અનેક પ્રકારની દુર્લભતાઓ	૧૦-૧૧
સાચા દેવ-ચુરને પામીને પણ વ્યવહાર-ધર્મમાં શેકાઈ જાય તો તત્ત્વ સમજે નહિ	૧૧
અત્યારે સમજણનો નકાર કરનારની કઈ ગતિ ?	૧૧
આ કાલે જીવોએ પહેલા શું કરવું ?	૧૨
તત્ત્વનિર્ણય તે ધર્મ છે અને તે સૌ કરી શકે છે	૧૨
રોટલાના સાધનની તત્ત્વનિર્ણયમાં જરૂર નથી	૧૨
ધૂળ, દાન, મહાવ્રત જીવે અર્નાતવાર કર્યો છતાં પરિભ્રમણુ કેમ ન ટળ્યું ?	૧૩
સુખ તો દરેક જીવને વહાનુ છે-પણ કેમ નથી પ્રગટતું ?	૧૩
શું તત્ત્વનિર્ણય વગર કોઈ રીતે ધર્મ ન થાય ?	૧૩

વિષય

પૃષ્ઠ

જડની ક્રિયાથી ધર્મ કે પુણ્ય-પાપ નથી	૧૪
આત્માની ઝોળખાણ કરવામાં કંઈ કष्ट નથી	...	૧૪
ભગવાન ખીખનું કંઈ કરી શકે નહિ	૧૫
આત્માની સમગ્રજનું કળ ધણું છે-કાલ્યા પુરુષો તે કેમ આદરતા નથી ?	...	૧૫
જૈનધર્મનો ખીખ સાથે સમન્વય થાય કે ?	૧૫
સત્સમાગમ મળવા છતાં જે તત્ત્વનિર્ણય કરતા નથી તેને કપકો—		
તે ભડના દોકરા છે	૧૬
વીતરાગ પણ સંસારથી ખસીને સ્વરૂપમાં મમાયા	...	૧૬
‘ અશુભોપયોગી મિથ્યાદષ્ટિ ’ નો ઇલકાખ	૧૬
વીતરાગનો વેરી	૧૬
અનંત પાપ	૧૭
આત્માના ભાનવગર પુણ્ય કરે તે પણ જૈન નથી	...	૧૭
અજૈનમાંથી જૈન બનાવવાની આ વાત છે	૧૭
‘ શુભોપયોગી મિથ્યાદષ્ટિ ’	૧૭
જે બ્યવહારમગ્ન છે તેને ભગવાને ધર્મો કહ્યો નથી	...	૧૭
શુભભાવ કરવા છતાં ‘ વીતરાગનો વેરી ? ’ શા માટે ?	...	૧૭-૧૮
શુભભાવ કરતાં કરતાં તેને લાભકારક માને તો મિથ્યાત્વની પૂષ્ટિ થાય		૧૮
આત્મસ્વરૂપની ઝોળખાણ વગર ધર્મ નથી	૧૮
સમ્યગ્દર્શન સંબંધી ભલામણ	...	૧૮
પાટે ખેસનાર જે ખોલે તેની હા છ હા બાણે એ પાત્રને ન શોભે ?		૧૮
ભગવાને કષ્ટદાયક તપસ્યા કરી નથી	...	૧૮
આનંદ શ્રાવકનો મોક્ષ થાયી થયો ? પડિમાંથી કે સમ્યગ્દર્શનના જોરથી ?		૧૯
અજ્ઞાનીઓ પ્રત્યે જ્ઞાનીઓની કૃષ્ણા	...	૧૯
સાચા જૈન કોને કહેવા ?	૧૯
તત્ત્વનિર્ણય કર્યા વગર સાચા દેવની પૂજા, દર્શન, તપ, ત્યાગ		
વગેરે જે કરે તે બધાં કાર્યો અસત્ય છે	...	૨૦
તત્ત્વનિર્ણયમાં પંચમકાળ નહે નહિ	...	૨૦
તત્ત્વનિર્ણય વગરના ત્યાગ-વૈરાગ્યની ગણતરી ધર્મમાં નથી ..		૨૦
પુણ્યથી ધર્મ માનીને પુણ્ય કરનાર દેવતા કે દેવતા ?	...	૨૧

પુણ્યના ફળ

૨૧

દાનથી ધર્મ નથી તો પૈસા ન અરચવાને ? તેનો ઉત્તર

૨૧

પૂર્વે જે ક્યું તેનાથી ધર્મ અપૂર્વ છે

૨૧

તત્ત્વનિર્ણયના ચાર પ્રકાર

૨૨

ધર્મનો વિધિ સમજ્યા વગર ધર્મ થાય નહિ

૨૨

ધર્મનો પહેલો વિધિ સમ્યગ્દર્શન છે

૨૨

સમ્યગ્દર્શન વગરના વ્રત-તપ એટલે માન વગરના મીઠા-મગ્યા

૨૩

પ્રયોજનમૂલ તત્ત્વનો નિર્ણય પહેલા કરવો

૨૩

સ્વરૂપનો નિર્ણય અને પુણ્ય વચ્ચે નફા-તોટાનો વિવેક

૨૩

દુનિયાની પગલા છોડીને પણ આત્મા સમજ—એવી પ્રેરણા

૨૪

કાળ અને છુદ્ધિ અપ હોય તો શુ કરવું ?

૨૪

જિનમાર્ગની પ્રયોજનમૂલ ૫૧ ગ્રંથો

૨૪

૧-૨ જિનધર્મ-જિનમત

૨૪

૩-૮ દેવ-કુદેવ, ગુરુ-કુગુરુ સાત્ત્વ-કુસાત્ત્વ

૨૫

સાચા જ્ઞાન વગરના શુભભાવ તે એકલા વગરના મીઠા સમાન છે

૨૫

બાહ્ય સાધુવેષ કે ક્રિયામાં ગુરુપણ નથી પણ ગુણમાં છે

૨૫

૬-૧૩ ધર્મ-અધર્મ-કુધર્મ, હેય-ઉપાદેય

૨૬

પુણ્યનો સમુદ્ર જળકાવ તો તે ફાળીને ધર્મ થાય કે નહિ ?

૨૬

૧૪-૨૧ તત્ત્વ-અતત્ત્વ-કુતત્ત્વ માર્ગ-કુમાર્ગ-અમાર્ગ

૨૬

સતસંગ-કુસંગ

૨૭

૨૨-૨૩ મસાગ અને મોક્ષદશા કઈ વસ્તુમાં છે ?

૨૭

જૈનધર્મનો મેળ કોની સાથે છે ?

૨૭-૨૮

મોક્ષદશામાં આત્મા શુ ક્રિયા કરે ?

૨૮

૨૪-૨૮ જીવ-અજીવ આસવ, સવર-નિર્ગંગ

૨૮

પુણ્ય અને જૈનધર્મનું જુલપણ

૨૮

કેટલું શરીર સુકાય તો ધર્મ થાય ?

૨૮

અગાની શોની નિર્ગંગ કરે ?

૨૮

૨૯-૪૦ બધ-મોક્ષ, જીવાત્તિ જ દ્રવ્યો, રસ દ્રવ્ય-ગુણ-ધર્મ

૨૯

પૈસા નુકસાનનું કારણ નથી તો તે ગમવામાં શુ વાધો ?

૩૦

નિરય

૫૬

સિદ્ધ તે દ્રવ્ય છે ગુણ ૬ કે પદાર્થ છે ?	૩૦
દ્રવ્યપર્યાય [વ્યવહારપર્યાય]	૩૦
હાથી અને ખીડીના જીવમા નાના-મોટાપણુ છે કે નહિ	૩૧
હા પાલ તો સિદ્ધ ના પાડ તો નિગો	૩૧
૪૨-૪૩ આત્માનો આકાર [વ્યવહારપર્યાય] અને અર્થપર્યાય	૩૧
મૂર્તિમા કે દુઃખરૂપ અડવામા આત્માનો ધર્મ કે આરમ્ભપણુ નથી	૩૧
ભગવાનની મૂર્તિના યથાર્થપણે દર્શન કેણુ કરી શકે ?	૩૨
૪૪-૪૫ અસમાનજાતિ વિભાવવ્યવહારપર્યાય	૩૨
સત્ત્વો નિરાશુ મૂઝાર નહિ	૩૨
૪૬-૪૭ અભાવવ્યવહારપર્યાય અભાવઅર્થપર્યાય	૩૨
૪૮-૪ શુદ્ધઅર્થપર્યાય અશુદ્ધઅર્થપર્યાય	૩૩
૫૦-૫૧ સામાન્ય ગુણ-વિશેષગુણ	૩૩
ઉપગતી ૫૧ ગ્રહોનો નિર્જય ન કરે તે જ્ઞેન આવક કે મુનિ નથી	૩૩
ભગવાનના ગુણોમા નિશ્ચય અને વ્યવહારના ભેદ	૩૪
સાચા જ્ઞાન રમર પુરુષાર્થની ગતિ થાય નહિ	૩૪-૩૫
જીવના જાણપણાની અનાદિની જૂન	૩૫
મોટે ભાગે ધર્મના નામે માન પોતે છે	૩૫
દુઃખનું મૂળ કાગણુ અજ્ઞાનજનિત ઈન્દ્રિયોપી રોગ છે	૩૫
રોગ દાળવા માટે સાચા રીતને ઓળખવા જોઈએ	૩૬
ધન મળે તે દુઃખ ગળવાનો ઉપાય નથી	૩
દુઃખ દાળવા માટેના અજ્ઞાનીના મધા ઉપાર પોતા કેમ છે ?	૩૬
યૈષ્ઠ અને દગ્ધી કેવા હોય ?	૩૬-૩૮
અમણુ [કુટેવ] યમ વગવર છે	૩૭
ગ્રહીતમિત્તાત્વનું પાપ મારે હોય ?	૩૮
જોને સર્વજ્ઞતા મરડે તો નિર્જય થી તે સર્વજ્ઞનો મેવ નથી	
જ્ઞેન નથી	૩૮-૪૦
જોને તત્ત્વનિર્ણય નથી તે સર્વજ્ઞને જ માનતો નથી	૪૦
સર્વજ્ઞને ઓળખ્યા રમર જ્ઞેન પૂજન કેના મરો છે ?	૮૦

ઓળખ્યા વગર કુળધર્મથી સાચા રહેને માનવ. તે વધારું નથી	૪૨-૪૩
સર્વજ્ઞની સત્તી ઓળખાણ નથી તે અ-વ્યવસ્થિ જોશ જ છે...	૪૩
બાપ-દાદા કમળા તેને વગથી ગદેજૂં તે વધારું નથી	૪૧
માયા દેવ-ગુરુને ઓળખીને ત્યાં જ રોજગર ગદે તેવજુ ધર્મ નહિ !	૪૨
તામા દેવ સાચા પજુ ઓળખજુ વગર તેમાં તારું શું વળ્યું ?	૪૨
જ્ઞાન વગરની ધજા વર્ષની મહેનતનો લાભ કાર્મ નહિ	૪૩
ઓળખ્યા વગર સગા દેવ-ગુરુને માને તેવજુ શરીરધર્મવાત્ત ન હો	૪૩
મુક્તિનું કાગળ તે આત્મ નવની પ્રતિન જ છે	૪૩
અરેરે ! સર્વજ્ઞનો સમ્રાટ મરખો... છતાં...	૪૪
સાચા દેવને ક્યારે સ્વીકાર્યા હોવાય અને વ્યવહાર મુદ્દિ ક્યારે દ્યાર ?	૪૪
સાચા દેવ-ગુરુ પ્રાપ્તિ જોને ઉલ્લસ નથી તે 'દમ બધર' છે	૪૪
આત્મા પરગમન કર્યા કરતો નથી, પરંતુ ગમ તે પાને કરે છે	૪૫
નગર-નિગોદમ ક્યારે દો	૪૫
બગવાનની પૂજા વગરેમા 'દિસાનું' પાપ વાગે' એવી સ્વીકારો ઉગર ૪૫-૪૬	
ધર્માત્માને દેવ-ગુરુ-સાચ પ્રાપ્તિની અક્તિનો ઉલ્લાસ	૪૬
મિત્રવાત્ત-સામા ઉલ્લાસ જુ કહે ?	૪૬
પોતાના આત્મદેવના નિર્જય વગર જ-મમજુ ન દ્યો	૪૬
સાચા દેવ-ગુરુને માનનાં શુ ફો પડે ?	૪૬
કુદેવને માનનાર કરતાં કુદેવને માનનારની અધિષ્ઠા	૪૭
અગ્નિદેવના સેવકની સુગીરતા	૪૮
ભગવાનને પધગવતાં બક્તનો ઉલ્લાસ	૪૮
ભગવાનના બક્તની નીરમતા	૪૮
ભગવાનના બક્તની જવાબદારી	૪૮
શુ ભગવાન પાસે ઓળખા મુકવામાં પાપ છે ?	૪૯
આત્માનો અગર અમૃત-ખાવો !	૪૯
ભગવાનની પૂજા-અક્તિમાં દર્શ જોખમે	૪૯
જિનદેવનો સેવક સમ્મકવના રૂપ દોષનો દાગ કરે છે	૫૧-૫૩
સંખ્યા સાથે સત્યનો સંબંધ નથી	૫૨

વિષય

૫૯

ખરું જૈનપણું ક્યારે આવે ?	...	૫૩
જિનદેવના ભક્તનો ઉત્સાહ અને અર્પણતા	...	૫૩-૫૪
દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો પર દ્રવ્ય છે, તેનો વિચાર શા માટે કરવો ?	...	૫૪
શુભ-અશુભભાવનો વિવેક	...	૫૫
ભગવાનના ભક્તને સાધર્મીપ્રત્યે ઈર્ષ્યા ન હોય	...	૫૫
નિશ્ચયભક્તિ અને વ્યવહારભક્તિ	...	૫૫
જિનદેવનો ભક્ત કુદેવાદિને ન જ માને	...	૫૬
વાણી ઉપરથી મર્વંતનો નિર્ભય ધર્મ શકે છે	...	૫૬-૫૭
જ્ઞાન ઉપરથી મર્વંતની સિદ્ધિ	...	૫૭
વીતરાગભાવ ઉપરથી મર્વંતની સિદ્ધિ	...	૫૭
જિનદેવનો ભક્ત કોઈ પ્રકારે ખોટાનું સમર્થન ન કરે	...	૫૭
જૈનધર્મ સાથે અન્ય ધર્મનો સમન્વય ન થઈ શકે	...	૫૭
જિનદેવની પ્રતિમાનું વારતવિકરસ્વરૂપ	...	૫૮
બાહ્યત્વેન [વ્યવહારજ્ઞેન] કેવો હોય ?	...	૫૮
ખરેખર જૈન ક્યારે થાય ?	...	૫૮-૫૯
ભગવાન કોઈને તારી શકતા નથી, દરેક તત્ત્વ સ્વતંત્ર છે	...	૫૯
મનાતન ધર્મની ધીખતી પેઢીનો ધોખ માર્મ	...	૫૯
ભગવાનની પ્રતિમાને જાદુ કહીને કોઈ નકાર કરે તો તેને ઉત્તર	...	૬૦
લૌકિક આશાથી જિનદેવને માને તો તે પાપી છે	...	૬૦
જો સાચા દેવ-ગુરુ માટે ભ્રમ'મ ન આવે તો ભવિષ્ય ખોટું છે	...	૬૦
કોઈ પરને છેતરી શકે નહિ...	...	૬૧
વીતરાગને તારી જરૂર નથી, પણ તું તારો રાગ ધટાડ !	...	૬૧
આરંભ-પરિમલનું સ્વરૂપ	...	૬૨
શુભરાગના બે પ્રકાર—સત્તારની સધ્યા અને સાંજની સધ્યા	...	૬૨
શુ દેવ-ગુરુનો પ્રેમ થાય એટલે બધું આપી દેવું ? તે પ્રશ્નનો ઉત્તર	...	૬૨
ખોટું કાણુ ? દેવ-ગુરુ કે બાવડી-ઢોકરાં ?	...	૬૨-૬૩
સાચું સમજવાનો વખત ન મળે તો ?	...	૬૩
ગૃહસ્થદશામાં શું કરવું ?	...	૬૩

જિહ્વામુને સાધર્મીપ્રેમ હોત	૬૪
ગ્વ પગનો વિવેક [ડોશીનું દષ્ટાંત]	૬૪
આચાર્યનો અધ્યાત્મગુણનો ગૂઝારત કોને રુચશે ?	૬૫
નનો ઉદ્દેશ—દાન કરવાથી તૈસા ખૂબી જતા નથી	૬૫
બહેનોનો દાનાદિ કોરોમાં લક્ષ	૬૫-૬૬
હોનોનું જીવન માત્ર ગોસોડા માટે નથી	૬૬
માજાજૈન અને અતઃજૈન	૬૬
સપૂર્ણ વીતગમી અને શૂન્ય ગમી	૬૬
જૈન એકને વિશેષરના લઘુનદન	૬૭
નિમિત્તનો રીતમાર અને તેની દૃઢ	૬૭
ગાંધી અને ઈન્દ્રોની સમગ્ર પૂર્વજ્ઞાનવશિત	૬૮
જૈનમાં કોણ રહી શકે ?	૬૮
લીનોતરીની [આત્માના લીના ગમ ગરૂપની] દિસા	૬૮
વીતરાગના જાણનો રીતરાગ વાસન પ્રત્યેનો ઉવાસ	૬૯
સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યે ઉત્સાહ ન આવવાનું કારણ શું હોય છે ?	૭૦
સાચા દેવ-ગુરુ પ્રત્યે જેને પ્રેમ નથી તે કેવળ આ જોય છે	૭૧
વિચાર કરવા માટે અધિકારની જવાબબુદ્ધિ	૭૨
સત્ય ધર્મપિણ્ડ કયારે આવે ?	૭૨
ખાસ ખાનખા ગણવારોગ્ય પુણ્ય પાપ અને ધર્મનું સ્વરૂપ	૭૨-૭૩
શુદ્ધિના અશુદ્ધિના અને જડનીક્રિયા	૭૩
પુણ્યથી ધર્મ કેમ નથી ?	૭૩
અવિનાશી સુખની નિષ્પત્તિનો માર્ગ	૭૩

શ્રી સર્વજીવિતરાગાય નમઃ ।

અમૃત ઝરણાં

પરમપૂજ્ય પરમોપકારી શાસનસમ્રાટ અધ્યાત્મયોગી
સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામીનાં

સત્તાસ્વરૂપ પર પ્રવચનો*

ગ્રાવણુ વદ ૧૨ ભુધરા

“ શ્રી સર્વજ્ઞાય નમઃ ” એમાં પ્રથમ શ્રી એ તીર્થંકર ભગવાનને એકાધારી દિવ્યધ્વનિ છે. પૂર્ણાનંદ દશા પ્રગટે છે ત્યારે તીર્થંકર ભગવાનને ‘ શ્રી ’ એવો સહજ ધ્વનિ હજી વિના પૂર્વના પુણ્ય-બંધને દારણે છૂટે છે. ત્યાં તીર્થંકરની ધર્મસભામાં ગણધરદેવ હોય છે-તે અનેક લખંધીધારી હોય છે, તે ગણધરદેવ ભગવાનનો શરકાર ધ્વનિ ઝીલીને શાસ્ત્ર રચના કરે છે, તેથી પ્રથમ શ્રી મૂકયો છે, તે વાણી સર્વજ્ઞ વીતરાગ અરિહંતદેવને જ હોય છે.

આ શાસ્ત્રનું નામ ‘ મત્તાસ્વરૂપ ’ છે; સત્તાસ્વરૂપ એટલે જેમ છે તેમ હોવાપણું નક્કી કરવું તે. સત્તા એટલે ‘ છે ’, છે તેની વાત છે.

* સ. ૨૦૦૦ ના પર્વુષણ દરમ્યાન સત્તાસ્વરૂપના પાના ૪૪ સુધીના પ્રવચનો યસ હતા, તે પ્રવચનો આ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે

શાસ્ત્રકારનું મંગલિક

મંગલમય મંગલકરણ, વીતરાગવિજ્ઞાન;
નમો તેહ જેથી થયા, અરહંતાદિ મહાન.

મંગલિકમાં વીતરાગીવિજ્ઞાનને નમસ્કાર કર્યા છે; અરિહંત-સિદ્ધ વગેરે જે મહાન થયા તે વીતરાગીવિજ્ઞાનથી થયા છે; વક્રી-લાત કરવાની કળા, ઠાકરની કળા એમાં વીતરાગીવિજ્ઞાન નથી, એને તો દૂરથી જ 'નમો નારાયણ' હોય એટલે કે તેના ત્યાગ હોય; અને આ વીતરાગીવિજ્ઞાનનો જ આદર હોય, તેનાથી જ અરિહંત કે સિદ્ધ વગેરે મહાન થયા છે. એકલું વીતરાગ કે એકલું વિજ્ઞાન કંઈ નથી, પણ વીતરાગવિજ્ઞાન એમ બન્ને સાથે કહ્યાં છે.

તે વીતરાગવિજ્ઞાન કેવું છે? કે તે પાતે જ મંગલમય છે-પાતે જ મંગલિક સ્વરૂપ છે; આમ કહીને પહેલાં તો મંગલિકને અભેદ લઈ લીધું છે. વીતરાગ વિજ્ઞાનથી સ્વરૂપની સંપદા પ્રગટી છે અને પુણ્ય-પાપની આકૃણતાનો નાશ કર્યો છે તેથી તે વીતરાગવિજ્ઞાન પાતે જ મંગલસ્વરૂપ છે.

વીતરાગવિજ્ઞાન એટલે પૂર્ણ સમ્યક્જ્ઞાન, તે પાતે જ મંગલમય છે અને મંગલનું કારણ છે. સાચું જ્ઞાન-વીતરાગીજ્ઞાન-તત્ત્વજ્ઞાન-આત્મજ્ઞાન તે મંગલસ્વરૂપ છે અને મંગલિકનો ઉપાય પણ તે જ છે, આત્માની સ્વરૂપ સંપદા પામવારૂપ મંગલનું તે કારણ છે, તેથી તેને અહીં શાસ્ત્રની શરૂઆતમાં શાસ્ત્રકાર નમસ્કાર કરે છે. એ વીતરાગી-વિજ્ઞાન વડે જ અરિહંતાદિ મહાન થયા છે. વીતરાગીવિજ્ઞાનને પામીને જ પંચપરમેષ્ઠિઓ આત્મતત્ત્વને પામ્યા છે.

આ મંથના કર્તા પંડિત ભાગ્યંદ્રજી શુદ્ધસ્થ હતા. શુદ્ધીત-મિથ્યાત્વ છાડાવવા માટે પ્રભુ જ અસરકારક રીતે તેમણે આ મંથમાં કથન કર્યું છે. વર્તમાનમાં જીવો જૈન સંપ્રદાયને પામ્યા છે, પણ સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો નિર્ણય કરતા નથી. વળી કોઈ જીવ માત્ર

સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો નિર્ણય કરે, પણ આત્મ તત્ત્વનો નિર્ણય કરે નહિ તો મુલભાવ થાય, પણ ધર્મ ન થાય; તથા સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને ઓળખ્યા વિના અને તેની શક્તિ પ્રગટયા વિના આત્મા ઓળખાય નહીં; માટે પહેલાં આ સત્તાત્વરૂપમાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું સાચું સ્વરૂપ બતાવશે.

“ સર્વે જીવો મુખને ઇચ્છે છે. ” એ કામ કરવા ઇચ્છે તે મુખ મેળવવા માટે જ ઇચ્છે છે, દરેક ક્રિયામાંથી મુખ મેળવવા માગે છે; બીજાને મારે તે પણ મુખને માટે, પરવસ્તુની ચોરી કરે તે પણ મુખને માટે, જીવું બોલે તે પણ મુખને માટે, પૈસા વગેરેના પરિશ્રદ્ધ કરે તે પણ મુખને માટે, એ રીતે અનેક જાતનાં પાપ કરીને પણ મુખ મેળવવા માગે છે; માટે મુખ તો દરેક આત્માને વહાણું છે, પણ મુખના સાચા ઉપાયની અનાદિકાળથી ખતર નથી. અહીં બધા ધર્મ સાંભળવા આવ્યા છો શા માટે? દરેક મુખને માટે જ આવ્યા છો. જીવોએ અનંતકાળમાં તત્ત્વનો યથાર્થ નિર્ણય કર્યો નથી, તત્ત્વનો નિર્ણય કરે તો તેમાં રમણજીતાનો ભાવ થયા વિના શહે નહિ, અને તત્ત્વમાં રમણજીતા હોય તો આ દુઃખ હોય નહીં.

દરેક જીવને મુખ પ્રિય છે એ વિષે તો કોઈને પૂછવા જવું પડે તેમ નથી. દરેક કાર્યમાં મુખને માટે જ ધ્યાન નાખે છે. સ્વર્ગના દેવ કે નરકના નારકી, તીર્થંચ કે મનુષ્ય, ત્યાગી સાધુ કે વૃદ્ધસ્થ વગેરે બધા મુખને જ માટે ઝંખના કરે છે; એ મુખ કેમ થાય? શું એ મુખ બહારથી પૈસા વગેરેમાંથી આવતું હશે? તો કહે છે કે ના; તે મુખ રાગ-દ્વેષરૂપ ભાવકર્મનો નાશ કરતાં પ્રગટે છે. ભાવકર્મનો નાશ કરતાં આઠે પ્રકારના દ્રવ્યકર્મનો નાશ થાય છે, અને સર્વ-કર્મનો નાશ થતાં સ્વતંત્ર મુખ પ્રગટે છે.

મુખ બહારથી આવતું નથી, પણ અંદરથી જ પ્રગટે છે. બહારમાં ક્યાં મુખ છે? શું શરીરના લોચામાં મુખ છે, પૈસામાં છે, સ્ત્રીમાં છે, ક્યાં છે? બહારમાં તો ધૂળ-જડ દેખાય છે, શું જડમાં આત્માનું મુખ હોય? ન જ હોય. તે પરવસ્તુઓમાં મુખની

ખોળી કદપના અજાની જીવે કરી નાંખી છે; પરમાં મુખ છે નહિ. હટી પરમાં મુખ જોયું પણ નથી જનાં મૂકતાએ કદાપ્તું છે. અયથાર્થને યથાર્થ માને તેથી કાંઈ પરિશ્રમજનું દુઃખ રજો નહિ મુખસ્વભાવની ખમર નથી તેથી સ્વભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ કરી મર્યો છે, અને તેના કારણે આઠ પ્રકારનાં કર્મો જન્માય ॥ તેથી આકૃષ્ણતાના ભોગરો કરે છે, પણ જે સ્વભાવનું જ્ઞાન કરે અને સ્વભાવથી વિરુદ્ધ જે રાગ-દ્વેષના ભાવ તેનો નાશ કરે તો મન કર્મો રજી જાય અને દુઃખ રજીને મુખ થાય. જે પરમાંથી મુખ લેવા માગે છે તે મૂક છે. મોટી સભામાં મારો આદર કર્યા મારે હીક થયું એમ માનવું તે મૂકતા છે માન-અપમાનથી કાંઈ જાતમાની શાંતિ થાય તેમ છે? રાજ વગેરેને અનેક માણસો ખમા ખમા કરતાં હોય, પણ જ્યાંખ મીંચાયે શું સરવાળા? શું એમાં ક્યાંજ મુખ છે? મુખ તો મન કર્મના નાગથી પ્રગટે છે, પણ ખોટા જોરથી પ્રગટતું નથી તાણું ઉપાડવા મારે જોગ ન ચાલે, હથોડાથી તાણાં ઉઘડે નહિ, પણ તૂટી જાય, અને યુક્તિપૂર્વક ચાવી લાગુ પાડે તો ફેડ ઉઘડી જાય, તેમ આઠ કર્મના નાશ એટલે કે વિકારી ભાવનો નાશ કર્યા વિના ખોટા જોરથી મુખ પ્રગટતું નથી. 'સાચું સમજવાનું' શું કામ છે, આપણે મહેનત કરવા માંડો એટલે મુખ પ્રગટી જશે' એમ ખોટા જોરથી કોઈને મુખ પ્રગટે નહિ.

જેનો જે સ્વભાવ હોય તેને જેમ છે તેમ, તે રીતે સમજે તો તે પ્રગટે. જેમ ભાવનગર જવું હોય તો ભાવનગરનો રસ્તો જાણવો પડે, પણ 'રસ્તો જાણવાનું' શું કામ છે, એમને એમ ચાવના માંડો' એમ ભાવનગર પહોંચાય નહીં-આ તો ઘાંત છે, તેમ મુખનો ઉપાય સમજે તો મુખ પ્રગટે, પણ સાચો ઉપાય જાણ્યા વિના ખોટા જોરથી મુખ પ્રગટે નહીં મુખ કર્મના નાશથી પ્રગટે છે, કર્મના નાશ ચારિત્રથી-વીતરાગદ્વેષથી થાય છે, અને ચારિત્ર એટલે અતર સ્વ-રૂપમાં રમણતા તે સમ્યક્દર્શન-સમ્યક્જ્ઞાનથી પ્રગટે છે. આ સિવાય બીજી રીતે કોઈ દિવસ મુખ પ્રગટે નહીં.

હવે કોઈ કહે કે ચારિત્ર એટલે શું? તો તેને કહે છે કે ચારિત્ર

બહારમાં નથી; ઉપકરણ કે વસ્તુમાં ચારિત્ર નથી; પણ આત્મા અનંત ગુણનો પિંડ છે, તેનું જ્ઞાન કરીને તેમાં થાંલી જવું તે જ ચારિત્ર છે; તે ચારિત્ર તો મુનિપણમાં હોય છે. પ્રથમ અતિચાર રહિત આત્માની શ્રદ્ધા કર્યા પછી. જ સ્વરૂપરમણતારૂપ ચારિત્ર થાય છે. આત્મા અનંતગુણનો નિર્મળ પિંડ છે, તેની શ્રદ્ધા અને એકાગ્રતાના જોરે ક્ષણિક વિકારનો નાશ થાય છે; પણ વિકાર મારો છે-એવી વિકારની શ્રદ્ધાથી વિકારનો નાશ થાય નહીં. વિકારનો નાશ કરવા માટે જોર ક્યાંથી આવશે? તે જોર પર વસ્તુમાંથી નહિ આવે, વિકારમાંથી નહિ આવે, નિર્મળ અવસ્થામાંથી પણ તે જોર નહિ આવે, પણ દર્શન, જ્ઞાન, આનંદ વગેરે અનંત ગુણોથી અભેદસ્વરૂપ વસ્તુ છે- (જેમાં પર નહિ, વિકાર નહિ) અને વર્તમાન અવસ્થા જેટલી પણ નહીં-એવી વસ્તુ) તેમાંથી જોર આવે છે. એ વસ્તુની શ્રદ્ધા તે સમ્યક્દર્શન છે. સમ્યક્દર્શનમાં એવું શું છે કે પહેલાં જ તેની વાત કરી? તેનું કારણ એ છે કે સમ્યક્દર્શનનો વિષય આખી વસ્તુ છે, તે વસ્તુના જોરે જ ચારિત્ર પ્રગટે છે. શુદ્ધ નિર્મળ સ્વરૂપની શ્રદ્ધાના જોરે ચારિત્ર પ્રગટે છે અને રાગ દ્વેષનો નાશ થાય છે; માટે પહેલાં સમ્યક્દર્શનની વાત કરી છે.

પ્રથમ સમ્યક્દર્શન થતાં તથા ચારે અનુયોગદ્વારા મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયોજનભૂત રૂકમોનું વધાર્થ જ્ઞાન થતાં ચારિત્ર પ્રગટે છે; ચાર અનુયોગ ક્યાં ક્યા છે તે કહે છે:- (૧) દ્રવ્યાનુયોગ-તેમાં આત્મવસ્તુની વ્યાખ્યા મુખ્યપણે હોય છે, (૨) ચરણાનુયોગ-તેમાં રાગ ઘરાણવા અને પરિણામ સુધારવા માટે નિમિત્તની પ્રધાનતાથી કથન હોય છે, (૩) કરણાનુયોગ-તેમાં પરિણુઓની સૂક્ષ્મ વાત ગણિત અનુસાર હોય છે અને (૪) કથાનુયોગ-તેમાં મહાન પુરુષોના પવિત્ર આચરણની વ્યાખ્યા હોય છે; એ ચારે અનુયોગદ્વારા મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયોજનભૂત રૂકમનું સંશય, વિષય, અનધ્યવસાયોદિ રહિત વધાર્થ જ્ઞાન થતાં વધાર્થ ચારિત્ર થાય છે. પ્રયોજનભૂત રૂકમ એટલે કે મુદ્દાની રૂકમ તે ન સમજે અને ઘીછું બધું કરે તો, તે વધાર્થ જ્ઞાન નથી. પ્રયો-

જનભૂત રકમ ન કળુવે પણ બીજું કળુલે એ ઉપર એક કાઠી-આપાનું દ્રષ્ટાન્ત—

કેઈ એક વાણીયાની દુકાનેથી કેઈ કાઠીએ ૫૦૦-૭૦૦ રૂપીયાનો માવ તથા રોકક ઉપાડયા હતા, પછી લાંબે દામ્રે નામાનો હીસાબ મેળવવા બેઠા વાણીયા એક પછી એક રકમ બોલવા માંડયા કે આપા ! (કાઠીને ‘આપા’ એવું સંબોધન કરવામાં આવે છે) આ બે શ્રીફળના ચાર આના, બરાબર ? તો આપો કહે ‘હા બરાબર’, એ રીતે પાંચેર મરચાં, સવાશેર તેવ, અડીંગો ચોખ્ખા વગેરે પરચુરણ રકમો કળુલી; પછી જ્યાં મોટી રકમ આવી કે રૂ. ૨૫) રોડા લીધા છે, ત્યાં આપો કહે-‘હા’ ગાલીનો ભણે છે જ કેણ ? મેં તો લીધા નથી’ આપાએ નાની નાની રકમ કળુલી અને મૂળ રકમ ઉડાડી વાણીયા સમજી ગયા કે ગજબ ધર્મ ! મૂળ રકમ ઉડાડી, હવે આને ચોપડામાર્થી કાઢ્યો રી રીતે ? વળી આગળ મેળવના માડયુ તેમાં પાંચેર હજાર વગેરે નાની નાની પાચ-સાત રકમ સ્વીકારી, પણ જ્યાં મોટી રકમ આવી કે રૂ. ૫૧) રોડા, ત્યારે કહે અરે ભાઈ ! હું તો એ ભણતો જ નથી. એમ મૂળ રકમ ઉડાડીને બીજી બધી કળુવ કરી, પણ મૂળ રકમ કળુવ કરી હોત અને નાની નાની બે ચાર રકમ ઉડાડી હોત તો તો એવું નફામાં સમાઈ જાત, પણ આ મૂળ રકમ જ ઉડાડી તેનો મેળ ક્યાં ખાય ? એ તો આપો ખૂટયા; તેમ શાસ્ત્રોમાં બીજાની ભક્તિ કરનાની, દયા પાળનાની એવી એવી વાત આવે ત્યાં કળુલ કરે કે હા મારાજ ! ભક્તિ વગેરે કરીએ તો ‘ધર્મ’ થાય એલા ! પણ ‘ધર્મ’ થાય’ એમ કોણે કીધું ? ભક્તિથી ધર્મની વાત કોણે કરી ? પરંતુ દયા કે ભક્તિથી ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં ધર્મ થતો નથી, એની વાત આવે ત્યાં કહે-એ વાત અમને ન બેસે ! એમ કહેનાર આપાએ (આત્માએ) ઉપરના દ્રષ્ટાન્તની જેમ પ્રયોજનભૂત રકમ ઉડાડી છે ભાઈ ! પુણ્યની રકમ કળુવ કરી પણ તત્ત્વનો નિર્ણય કર નહિ-તો તારા દેણા ખૂટશે રી રીતે ? દેણાના ભાર નીચે ચોરાશીમા મરી જઇશ. પુણ્યની વાત આવે તે કળુલ કરી, દયાની વાત કળુલી, પણ જ્યાં મૂળ રકમ આવી કે દેવ-ગુરુ-

શાસ્ત્રના અને આત્માના યથાર્થ જ્ઞાન વિના ધર્મ થાય નહિ-ત્યાં આપો (આત્મા) ખૂટયો, અને એ વાત બેસતી નથી એમ કહીને આપો (આત્મા) ફેટ છટકી જાય. અહીં તો કહ્યું છે કે ચારે અનુ-યોગદ્વારા મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયોજનશૂન્ય રક્ષતું સંશય, વિપર્યય અને અનધ્યવસાય આદિથી રહિત યથાર્થ જ્ઞાન થતાં યથાર્થ ચારિત્ર થાય છે અને ચારિત્રદશામાં આગસ-મદ વગેરે બંધા દોષ દૂર થાય છે. જરૂરી રક્ષતું સંશયરહિત તથા વિપરીતતા રહિત યથાર્થ જ્ઞાન જોઇએ; જોઇએ; ઊંધું હોય તો ધર્મનો લાભ થાય નહીં, તેથી અધ્યવસાન રહિત “આપું કાંઈક ઊંડું ઊંડું લાગે છે પછી હોય તે ખરું” એ પણ ન ચાલે. સાચો માર્ગ તો આજ છે, આ માર્ગ સિવાય ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં મુક્તિ નથી. કોઈને એમ થાય કે આ તો એકને એક જ વાત કહે રાખે છે, તો સત્યનો માર્ગ તો ત્રણકાળે એકજ હોય.

આત્મા નિર્મળ છે; રાગ-દ્વેષ ક્ષણિક છે તે આત્માનુ સ્વરૂપ નથી, આત્મા પરતું કાંઈ કરી શકે નહિ. આ વાત સાંભળીને કોઈ કહે કે-અમે તો નજરો નજર જોઇએ છીએ કે આત્મા શરીરનું કરે છે, છતાં કેમ ના પાડે છે? તો તેને કહીએ છીએ કે તે નજરે શું જોયું? શરીર તેના કારણે ચાલે ત્યાં માની બેઠા કે મેં હસાવ્યું, અને પાછા કહે નજરે જોયું. ‘વછરાંનાં ઇંડાં’ જોયું નજરે જોયું. કોઈ એમ કહે કે ઇંડાં ફાટીને તેમાંથી વછરાં નીકળતાં મેં નજરે જોયાં, તો તેની વાત પ્રત્યક્ષ બોટી છે કેમકે વછરાંનાં ઇંડાં હોય જ નહિ. ઇંડાં દૂટ્યું અને તે જ વખતે પાસેની ઝાડીમાંથી સસલાતાં બચ્ચાં નીકળીને દોડતાં દીઠાં ત્યાં અક્ષત વગરનો એમ માની બેઠા કે ઇંડાંમાંથી વછરાં નીકળ્યા, અને એ મેં નજરે જોયાં. તેમ શરીરની ક્રિયા તો શરીરના કારણે થાય છે, અને આત્મા તેને જાણે છે ત્યાં ‘આ શરીરની ક્રિયા મારાથી થઈ એ નજરે જોયું’ એમ અજ્ઞાની માને છે; પણ ભાઈ રે! આત્મા પરતું કરી જ શકતો નથી તો તે એ નજરે જોયું ક્યાંથી? આત્મા પરતું કરી શકતો જ નથી આ વાત જ્યાંમુઘી ન બેસે ત્યાંમુઘી તે સંજ્ઞાથી જ્ઞાન મેળવ્યા જ કર. સર્વજ્ઞની વાતમાં ફેર પડે તેમ નથી, માટે જ્યાંમુઘી સર્વજ્ઞના કહેવા

પ્રભાતે તારા જ્ઞાનમાં ન બેસે ત્યાંસુધી આજી-મનન કરી જ્ઞાન
મેળવ્યા જ કરવું બાપ-પદાના ચોપડામાં લખેલી વાત ન સમજાય
તો ત્યાં કહે કે બાપા તો પાકા હોસિયાર હતા, તેની બૂવ હોય
નહીં, મારી બૂવ હશે-એમ ત્યાં બાપના ચોપડામાં રાકા કરતા
નથી; તેમ પરમ પિતા સર્વજ્ઞદેવની બૂવ હોય નહિ સર્વજ્ઞ ભગ
વાનના મહેવા અનુમાર પ્રયોજનજૂત રકમની મમ્યદ્વદ્વા અને સમ્ય-
જ્ઞાન જોએ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાનદ્વારા સમ્યક્ચારિત્ર પ્રાપ્ત છે અને
ચારિત્ર થતાં કર્મોના નાશ થાય છે, કર્મોના નાશ થતાં સર્વ આત્માને
પ્રિય એવું સુખ પ્રગટે છે; આ રીતે સમ્યક્દર્શન એ જ સુખનો
મૂળ પાથો છે

જે માણુ જ્ઞાન થતાં આગસ વગરે સમન્ત દાગો ફર થાય
છે તે સાચુ જ્ઞાન કેમ થાય ? તો કહે છે કે મનશાસ્ત્રનો શ્રવણ, ધ્યાન
વિચારણા અને અનુપ્રેક્ષાપૂર્વક અભ્યાસ જોએ સતશાસ્ત્ર સાંલ-
ળના સાથે ધારણા જોએ જીઓ ! જીવોને સાચું સુખ જોએ છે,
તે સુખ સર્વ કર્મોના નાશથી પ્રગટે છે, કર્મોના નાશ ચારિત્રથી થાય
છે, ચારિત્ર સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાનથી થાય છે અને સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન
સતશાસ્ત્રોના શ્રવણ-ધારણથી થાય છે

આમાં તો શું કહે છે તે ધારી લેવાની વાત છે; મનારે સમ
યસારમાં શું વાત ચાલી હતી એમ પૂછતાં કોઈ કહે કે યાદ નથી,
તો એવું શ્રવણ ન ચાલે જગતમાં કોઈ પામે લેણું હોય તો બરા-
બર યાદ રાખે, તે માણસને કેમતા જ યાદ આવે કે આની પામે
આટલું લેણું છે, જેમ ત્યાં ધારણા કરી રાખી છે, તેમ સતશાસ્ત્રને
પણ યથાર્થપણે પાત્ર જીવ ધારણું કરી દે, અને ધારણું કર્યા પછી
પણ તેની વિચારણા જોએ પછી આમનાય જોએ એટલે કે વાર
વાર તે વાતને ફરવ્યા કરે કે-આત્મા શુદ્ધ, આત્મ જ્ઞાનરત્નરૂપ,
આત્મા આવો, તેના ગુણ આવા, તેની અપદ્ધ નિર્મળ જ્યોતિ આવી-
વગેરે રીતે ફરવ્યા કરે, અને અનુપ્રેક્ષાપૂર્વક વારંવાર ચિંતનન કરવું
જોએ અહીં આવીને એ કસાસ સાલગી ગય અને પછી ઘરે

જાને બીજી વિકલાઓમાં જોડાય તો તે અનુપ્રેક્ષા ન કહેવાય. 'વારણ' અને અનુપ્રેક્ષા બંને મૂક્યા છે તેમાં 'વારણ' કહેતાં વર્તમાન સાંલગવા દાણે યાદ રાખવાની વાત છે અને અનુપ્રેક્ષા કહેતાં તે યાદ રાખેલી વાતને પાછળથી વિચારવાની વાત છે.

બધા કલ્યાણનું મૂળ કારણ આગમનો યથાર્થ નિર્ણય છે. ભગવાને કહેલાં પરમાગમ શાસ્ત્રોનો, માત્ર અભ્યાસ નહીં પણ યથાર્થ અભ્યાસ એમ કહ્યું છે. શાસ્ત્રના કહેવા પ્રમાણે બરાબર આશય સમજે તો તે યથાર્થ અભ્યાસ કહેવાય, પણ પોતાને ગોઠે તે પ્રમાણે અર્થ બેસાડી દે તો તે યથાર્થ અભ્યાસ નથી.

હવે કોંડુ છે કે-આગમના યથાર્થ અભ્યાસના દાણાં મેંઘાં છે ભાઈ ! આ સંસારનું પરિભ્રમણ આજકાલનું નથી, પણ અનાદિનું છે, તેમાં જગતની વકીલાત વગેરેના અભ્યાસ કરી કરીને જીવનો સોડ નીકળી ગયો છે, તેમાં શાસ્ત્રાભ્યાસનાં દાણાં મળવાં દુર્લભ છે. પ્રભુ ! અનાદિકાળમાં તારો ઘણો ઘણો કાળ તો એકેન્દ્રિયપર્યાયમાં જ ગયો છે. અનંત અનંત કાળ વીત્યો તેમાં ઘણો તો એકેન્દ્રિયમાં જ ગયો છે. ત્રસની સ્થિતિ તો માત્ર ૨૦૦૦ માગરની છે. એકેન્દ્રિયના કાળને હિસાબે તો તે કાળ અદ્ય જ છે; આત્માનું જ્ઞાન ન ક્યું અને ત્રસનો કાળ ખૂટ્યો એટલે જીવનો અનંતકાળ એકેન્દ્રિયમાં જાય છે. એકેન્દ્રિય પર્યાયમાં જન્મી-મરીને જીવ અનંત દુઃખ પામ્યો છે. આ મનુષ્યપણું તો અત્યંત દુર્લભ છે. એકેન્દ્રિય પર્યાયમાં સ્પર્શેન્દ્રિય સંબંધિ કિંચિત્ જ્ઞાન હોય છે; ત્યાં અનંત દુઃખ છે. જમશેદ-પુરની તાતાકંપનીની ભટ્ટીમાં દોરાની ઊપજવાળા તાલુકાદારના રાજકુવરને ગજગારીને જીવતો બાળી મૂકે અને તેને જે પીડા થાય તેના કરતાં અનંતગુણી પીડા એકેન્દ્રિયપણામાં દરેક જીવ અનંતવાર બોગથી મૂક્યો છે, તે પર્યાયમાં માત્ર સ્પર્શેન્દ્રિયનું અને તે પણ કિંચિત્ જ જ્ઞાન છે. ત્યાંથી બે-કન્દ્રિય, ત્રેકન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય અને અસંખ્ય પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓને તો તત્તવનો વિચાર કરવાની શક્તિ જ નથી. અહીં મુખ-દ્વારની લાગણીના કે એવા બીજા વિચારની

વાત નથી, પણ શાસ્ત્રના વિચારની વાત છે. અસહીષ્યેન્દ્રિય મુધી તો વિચાર કરવાના ટાણું જ નથી, એ તો જ્યાં મન વગગતાં છે હવે લકઝે મનવાળાં પ્રાણી ! તેમાં નરકગતિમાં તો શાસ્ત્રાભ્યાસ થવાનો સંબંધ જ નથી: કોઈકે જીવે પૂર્વે સત્સમાગમ કથાં હોય અને તેની વાસના કદાચિત્ રહી ગઈ હોય તો કોઈ જીવને આત્માનો અંતરંગ વિચાર થાય, પણ ત્યાં શાસ્ત્રાભ્યાસના ટાણું તો ન જ મળે. પછી કેનગતિ-તેમાં જે નીચજાતિના કેવો છે તે તો વિપયાદિની શામળી મળી છે તેમાં જ અત્યંત આસક્ત છે, તેમાં એવા લીન છે કે તેમને ધર્મવાસના જ થતી નથી, તેથી તેને પણ શાસ્ત્રાભ્યાસનાં ટાણા જ નથી: હિચપદવાળા કોઈકે કેવોને ધર્મની વિચારણા થાય છે તો તેમણે પણ વિશેષપણે મનુષ્યપણામાં શાસ્ત્રાભ્યાસાદિ કહેવ હોય છે, તે મનુષ્યપણામાં કહેવા ધર્મસાવનની યોગ્યતાથી હિચ પદવાળા દેવ થાય છે

અસંખ્યાના જીવોમાં કોઈકે જીવ મોટો કેવ થાય; તેને એમ થાય કે અરેરે ! મનુષ્યપણામાં અમારી સાધના અપૂરી રહી ગઈ: એમ ધર્મવાસના ઉત્પન્ન થાય છે. વિશેષપણે મનુષ્યપણામાં જ ધર્મ સંસ્કાપામે છે; ‘વિશેષપણે’ એ ખાસ શબ્દ મૂક્યો છે. તીર્થ કરની સભામાં કોઈ ઠાર વોરે પણ ધર્મોપદેશ સાંભળીને આત્મભસાન પામી જાય છે, તેની અહીં મુખ્યતા નથી, તેથી ‘વિશેષપણે મનુષ્યપણામાં’ એવી ભાષા વાપરી ■

મનુષ્યપર્યાવમાં પણ કેટલાક મનુષ્યજીવોનું આયુષ્ય તો ઘણું જ અલ્પ છે, તે જીવોને તો પર્યાપ્તિની પૂર્ણતા જ થતી નથી, શરીર રતું જ વારણ જ પૂરું થતું નથી; એ તો માતાના ઉત્તરમાં જ મરી જાય છે. જેને આહાર, શરીર, હિન્દ્રિય, ધ્યાસાધ્યાસ, ભાષા અને મન એ છે પ્રકારની પર્યાપ્તિની પૂર્ણતા જ નથી એના જીવને તો સત્શા સ્ત્રોતો જોગ જ નથી. વળી કદાચિત્ જ પર્યાપ્તિ પૂરી થાય અને અલ્પ આયુષ્ય પામે તો ઘણાં તો બાલ્ય અવસ્થામાં જ મરણ પામે: કદાચિત્ આયુષ્ય વચરે હોય તો શૂદ્ર વોરે નીચકૃત્ત્વમાં જન્મે,

અને સાડું કૂળ મળે તો ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા દુર્લભ છે, ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા મળે તો નિરોગ શરીર દુર્લભ છે, એ પણ મળે તો જ્યાં સત્તાસાદિતો જોગ અને એવા ગામમાં ઉપજવું દુર્લભ છે, અને મોટા શહેરમાં ઉપજે તોપણ જીવને ધર્મવાસના ઉપજવી દુર્લભ છે. અને કોઈ જીવોને ધર્મવાસના ઉપજે તો ત્યાં પણ સાચા દેવ-ગુરુ મળવા દુર્લભ છે. કુદેવ-કુગુરુ મળે તો અવતાર જાય મહત્તમાં ! સાચા દેવ-ગુરુનો સંયોગ મળવો મહાન દુર્લભ છે. હવે કોને કદાચિત્ તે સાચા દેવ-ગુરુનો જોગ પણ મળ્યો તો તે બહારમાં પુણ્યની ક્રિયામાં સહવાઈ જાય ! પૂજા કરો, દાન કરો, સંયમ પાળો, મહામત અંગીકાર કરો એનાથી ધર્મ થશે એમ માની બેસે છે, અને તે વ્યવહારધર્મમાં સહવાઈ જાય છે. જો પૈમા અસ્વચાથી ધર્મ થાય એવું હોય તો ગરીબોને ધર્મ જ ન થાય; સાચા દેવ-ગુરુનો સંયોગ પામીને પણ ઘણા જીવો ઉપવાસાદિમાં ઉતરી પડ્યા, અને મંડયા તપસ્યા કરવા-તેમાં જ ધર્મ માની બેઠા અને તત્ત્વ રહી ગયું એક બાબુ !

પાપ કરવાની તો વાત હોય જ નહીં, પણ અશુભભાવ છાડાવવા માટે શુભભાવનું કથન આવે ત્યાં વળગી પડે શુભને; પણ તત્ત્વનો ધર્માર્થ નિર્ણય કર્યા વગર તારા જન્મ-મરણનો અંત નહિ આવે; કોઈ જીવ તત્ત્વનો નિર્ણય તો કરે નહિ, વ્યવહારની વાસનાથી નયરો થાય નહીં અને કહે કે સમજવાનું શું કામ છે, આપણે સમજી સમજીને કરવું છે તો આ જ ને ? પણ ભાઈ ! કરવાનું અંતરમાં ઠોકક જીકું છે, પ્રથમ વરતુ તો સમજ ! સમજ્યા પછી શું કરવાનું છે તે ખબર પડશે.

કોઈ એમ કહે કે કેનગી ધર્મ એ ત્યારે આ સમજાયને ! અત્યારે આપણને સમજાય નહીં, અત્યારે તો દિવા કરવાની ! તો એમ માનનાર કેવળી તો નહિ થાય, પણ કેવળ એક ઇન્દ્રિયવાળો (નિગોદ) દવાનો. વ્યવહારધર્મ એટલે શું ? કે વર્તમાન પૂરતો રાગનો મંદભાવ; તેનાથી આત્માના જન્મ-મરણનો અંત ન આવે

દ્વાયિત કેઈ જીવન સાચા હવ-ગુરુના મયોગ મળે અને પુનઃ જ્ઞાન
ગીત મળ, સયમ વોરે વ્યવહારધર્મની વાસના થતી ઉપજી જાય
પરંતુ જેનાથી અનાદિ અધ્યાત્મનો રોગ દૂર થાય માન્યતાથી
ક્ષયગંગા નાશ પામે એવા કારણોનું મગતું તો ઉત્તરોત્તર મન
દુર્બલ છે આ હવેકા કાગળા જેનધર્મના યથાર્થ જ્ઞાન-અદાનપૂર્વક
ચારિત્રધર્મ તો કહણ જ છે આમ છે તો હવે જીવોએ શુ કરવું
તે મહે છે

તત્ત્વનો નિર્જય મર્યો તે પણ એક વર્મ છે અને તેનું દૂર
સમય શૈવ-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે જેન ધર્મ અતુસાર યથાર્થ જ્ઞાન અદાન
પૂર્વનું ચારિત્ર મોઘુ ■ તોપણ તત્ત્વનિર્જયરૂપ વર્મ તો માગ પણ
મરી શકે છે આઠ વર્ષની માયિકા કે મોટો વૃદ્ધ ગમે તત્ત્વનિર્જય
કરી શકે છે વૃદ્ધ તો શરીર થયું છે, શરીર વૃદ્ધ થાય તેથી મોઢ
આત્મામાથી તત્ત્વનિર્જય કરવાની શક્તિ આવી જતી નથી માગ
વૃદ્ધ, રોગી, નિરોગી, વનવાન, નિર્ભય, મુક્તિની કે કુક્ષિત્રી નાં જે
જીવ ધારે તે બધા તત્ત્વનિર્જય કરી શકે છે, તત્ત્વનિર્જય એ પણ
ધર્મ છે રોગવાના સાનનની ધર્મમા જરૂર પડતી નથી મોઢા બરા
બર હોય તો જ ર્મ થાય એવું હોય તો તો ધર્મ પગધીન મને-
એવું ધર્મનું રૂપ નથી ગમે તે તત્ત્વનિર્જય મરી મહે ■ મુક્તિ
કે કુક્ષિત્ર ગમે તે અવસ્થામા તત્ત્વનિર્જય પ્રાપ્ત મરી માય છે

આ રીતે કેને તત્ત્વનિર્જય થઈ મર્યો નથી અને કેને ધર્મ
શકે છે તે બતાવ્યું તો હવે જેને તત્ત્વનિર્જય ધર્મ મહે છે તેને
તત્ત્વનિર્જય મર્યા માટે શુ મરવું-તે વાત મહેવારો

૧૧૧ ૧૬ ૧ ગુરુવર

‘જે પુરૂષ પોતાના હિતનો ચાહ છે તેણે તો સર્વથી પડેના
આ તત્ત્વનિર્જયરૂપ મર્યા જ કરવું યોગ્ય છે’ અનત રાધી આ
આત્મા સસાર પરિભ્રમણ કહે ■ તેમા વીતરણ ભગવાન શુ કહે
છે તે તત્ત્વનો યથાર્થ નિર્જય એ સેમક માત્ર પણ કર્યો નથી તત્ત્વનું

સ્વરૂપ સમજ્યા વિના પૂજા, દાન, શીલ, મહાત્મન વગેરે અનંતવારે
હવ કરી ચૂક્યો છે, પણ સાચી સમજણના અભાવે હજી સુધી
સાચું મુખ મળ્યું નથી અને પરિભ્રમણનું દુઃખ ટળ્યું નથી.

મુખ તો દરેક હવને વહાણું છે; પણ કર્મના નાગ વિના
મુખ પ્રગટે નહીં, વીતરાગતા વિના કર્મનો નાશ થાય નહિ, ચારિત્ર
વિના વીતરાગતા થાય નહિ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન વિના ચારિત્ર થાય
નહિ, તત્ત્વના નિર્ણય વિના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થાય નહિ, સર્વજ્ઞના
આગમના જ્ઞાન વિના તત્ત્વનો નિર્ણય થાય નહીં; હવે તે તત્ત્વ
નિર્ણયરૂપ આગમનું જ્ઞાન એકેન્દ્રિયથી માંડીને અસંખી પંચેન્દ્રિય
મુધીનાં હવેને તો ધમ્મ શક્ય થાય નથી, કેમકે તેમને તો તત્ત્વ-
વિચારની શક્તિ જ નથી. મનુષ્યપણામાં પણ યથાર્થ શ્રદ્ધાનાદિ
ધર્મો કંઈ છે; 'શ્રદ્ધાનાદિ' એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ત્રણ
ધર્મો કંઈ છે, પણ માત્ર સમ્યક્જ્ઞાન તો બાળ-ગોપાળ, રોગી-નિરોગી
સર્વે કરી શકે છે. એ વાત આવી ગઈ છે.

વીતરાગદેવ શું કહે છે એ તત્ત્વના નિર્ણય વિના હવે પાતાના
માનેલા વાડામાં ઊંઘી હાથ મૂકી રહ્યા છે; પોતે શું માન્યું છે, પોતે
જેને ગુરુ માને છે તે શું કહે છે અને વીતરાગનો માર્ગ શું છે એનો
નિર્ણય કરતાં નથી. વીતરાગનો માર્ગ તો ત્રણેકાણે એક જ હોય છે.
સર્વજીવીતરાગે કહેલા તત્ત્વના નિર્ણય વિના કદાચિત્ કયા, દાનાદિમાં
કયા અંદ પાડે તો મુખભાવનું પુણ્ય બાંધે, પણ તેમાં ધર્મ તો
કિંચિત્ પણ ન થાય. વીતરાગ કહે છે તે સમજીને તેમાં ઠરવું તે જ,
એક જ પ્રકારનો માર્ગ-ધર્મનો છે; માટે સૌથી પહેલાં તત્ત્વ નિર્ણય-
રૂપ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવું જ યોગ્ય છે. આ આત્માએ સમ્યગ્દર્શન
કયા વિના સંવા, અનુકંપા કરી, કંગોડા રૂપીયા દાનમાં ખર્ચ્યાં, પણ
આત્માનું સ્વરૂપ શું તે ન સમજ્યો; ભગવાનના નામે મોટાં દાન
કયાં, પણ ભગવાન શું કહે છે તે સમજ્યો નહીં-તેથી ધર્મ થયો
નહીં. ધર્મનો માર્ગ અપૂર્વ છે, પૂર્વે કદી સમજ્યો નથી. કંગોડામાં
કોઈક હવ આ નિર્ણય કરે છે. પણ એ જે નિર્ણય કરવા માગે તે
નિર્ણય કરી શકે છે

સારીરની ક્રિયા કે વેસા તેનાથી ધર્મ તો નથી, પરંતુ પુણ્ય પણ તેનાથી નથી વેસા ઉપરની તૃણા ઘટાડે તો પુણ્ય થાય પણ ધર્મ ન થાય-જન્મ મરણનો અત ન આવે સાચા દેવ-ગુરે શાસ્ત્રના નિર્ણય વિના અને ભગવાન આ માત્ર જો ન કે પાતાત્ર ૨૫૩૫ શુ છે તેના નિર્ણય વિના ત્રણકાળ ત્રણયોગમાં કોઈ જીવની મુક્તિ થઈ નથી થતી નથી અને થશે નહીં, તેથી જે જીવ પાતાત્ર હિત કરના ધ્રુવ ■ તેણે તો સર્વથી પહેલા આ તત્ત્વનિર્ણયરૂપ કાર્ય જ કરવું થાય ■ હવે કહે છે કે તત્ત્વનિર્ણય કરવામાં કોઈ તુલ્યાન નથી -

ન ક્લેશો ન ધનવ્યયો ન ગમન દેશાન્તરે માર્થના ।

કૈવાલિય વલક્ષયો ન તુ મય પીડા ન વસ્ત્રાદિ ન ॥

સાવધ ન ન રોગજન્મવતન નૈવાન્યસેવા ન હિ ।

ચિદ્રૂપ સ્મરણે ફલ મહત્તર કિનાદ્રિયન્તે યુગાઃ ॥

(તત્ત્વવાનતરગિમિ અધ્યાય ૪ મ્વશ-૧)

ચિ । ન ૬ ૨૫૩૫ ભગવાન આત્મા સિદ્ધ સમાન, આ દેહરૂપી દેવગમા ચૈતન્યમૂર્તિ છે, તે આત્માનો નિર્ણય કરનામા-સ્મરણ કરવામાં કલેશ થતો નથી ધનની જરૂર પડતી નથી, ધન ખર્ચવું પડતું નથી-એનો અર્થ એવો નથી કે ધનની તૃણા રાખીને આત્માનો વિશેષ નિર્ણય થાય । ધનની તૃણા તો પાત્ર જીવ ઘટાડે જ, પણ ધનની તૃણા ઘટાડનાથી પુણ્ય થાય-ધર્મ ન થાય આત્માને યોગ મવા માટે ધન ખર્ચવું પડે નહીં એટલે ધન ખર્ચે આત્મા યોગ પાય નહીં

વેસા ખર્ચાને ધર્મ નાનવારાને કહે છે કે-લા । ધન ખર્ચાને ધર્મ મનાવવારા કૃત્યુ તો તને અનતસાર મળી મરા અને તુ પુ નેમા નર્મ માની બોડો પણ તેમા નર્મ દુરામ છે આત્માને યોગ ના વિના કે ને ત્રણકાળ ત્રણયોગમાં નર્મ ન થાય આત્માને યોગ નરા માટે નથી દેશાન્તરે જન્મ પડત કે નથી તે માટે મોઢની ભક્તિ કરની પડતી । કોની ભક્તિ કરનાથી ધમ થાર નહીં દુરામ છે કે

તીર્થેર કોઈને મોક્ષ આપી દે ! ભગવાનનું બળ ભગવાન પાસે રહ્યું. તે બીજાને કામ આવે નહીં. ભગવાને તો સત્ય માર્ગ બતાવ્યો, જે જીવને સમજે તેની મુક્તિ થાય. સાચો માર્ગ સમજે તેને નિમિત્ત તરીકે ભગવાન પ્રત્યે બહુમાન આવે, પણ કોંઈ ભગવાન કોઈને સમજાવી દેતા નથી. વળી આત્માનો નિર્જીવ કરવામાં બળનો કાપ થતો નથી, હિંમત આત્માની ઓળખાણથી તો ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે-એટલે કે નિર્મળદશા પ્રગટે છે; વળી તે સાવધ નથી એટલે આત્માની ઓળખાણ કરવામાં કોઈની હિંસા નથી થતી, તથા નથી તેમાં રોગ કે નથી જન્મ મરણ. આત્માના સ્વરૂપની ઓળખાણ કરવા માટે કોઈની સેવા કરવી પડતી નથી; આ રીતે આત્માની ઓળખાણ કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી નથી, અને તેની ઓળખાણનું ઘણું જ ફળ છે, તો પછી હાથ પુરુષો તેને કેમ આદરતા નથી ?

પરથી તદ્દન નિરાળો ભગવાન આત્મા અનંતગુણો સહિત બિરાજ રહ્યો છે, પણ પોતાને તેની (પોતાના આત્માની) ઓળખાણ અનંત કાળથી નથી; પરંતુ ઓળખાણ કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી નથી અને તે ચિદ્રૂપ આત્માના સ્મરણનું ફળ ઘણું જ છે, તો પછી હાથ પુરુષો આવા તત્ત્વના જ્ઞાનને કેમ આદરતા નથી ? તેનો ઉત્તર એ છે કે-જીવને. પોતાના તત્ત્વની સ્તિ જ સત્સમાજમંડે અનંત કાળમાં થઈ નથી. બધાની સેવા કરીએ અને બધાનું સાચું હકીએ તો ધર્મ થઈ જાય એમ માનનાર તદ્દન પાખંડી છે; બધા ધર્મને એક માનીને જીવધર્મનો બીજા ધર્મ સાથે જે સમન્વય કરવા માંગે છે તે વીતરંગદેવના કહેલા તત્ત્વનું ખૂન કરે છે. અમૃત સાથે એનાં સમન્વય ન દોષ. તત્ત્વનિર્જીવ ન કરે તેને આત્માનું કલ્યાણ હકી થાય નહિ, અને રખડું મટે નહીં; માટે જે તત્ત્વનિર્જીવની મનુષ્ય થને તત્ત્વનિર્જીવ નથી કરતા તેને કપડો આપે છે કે:-

સારીજે ગુરજોગે જે જ સુમંત્રીદ ધમ્મવચર્ગાર્દ ।

તે મિદ્ધુકચિત્તા મદ મુદ્ધા મરમર્ષિદુગ્ધા ॥

(મેદમાર્ગ પ્રકાશ પા. ૨૮ મુદ્ગલ.)

જેને સત્સમાગમ-સત્ગુરનો ભોગ મળે છે, છતાં જેઓ ધર્મ વ્યવહારે સાંભળતા નથી, તત્ત્વનિર્ણય કરતા નથી, તે દુષ્ટ અને વિષ્ટ ચિત્તનાળા મૂર્ખ છે. અરેરે ! અનર્તકાળે આવે અવતાર મળ્યો અને ચિદાનંદ સ્વરૂપ ભગવાન આત્માની ઓળખાણ ન મળે ! ક્યાં અવતાર ? ક્યાં શરણ ? આત્મા કેહ મન વાણીથી જુદો છે તેનો નિર્ણય કરે નહિ, અને સત્સમાગમે સાંભળવા પણ નરો થાય નહિ તે દુષ્ટ છે, પોતાની જ કાળજી વિનાનો છે. જે 'ભગવાનના ભાગને સમજતા નથી તે ભવભયરહિત એવા, ભડના દીકરા છે. ત્રણસોકના નાથ તીર્થંકર ભગવાન પણ સંસારથી ડર્યા-અને સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરીને સંસારથી પાર તર્યા, જે સંસારથી ભગવાન પણ ડર્યા તે સંસારના ભયથી નહિ ડરનારા બધા ભડના દીકરા જ-હિંમતના મહાન મુક્ત છે.

વીતરાગદિન જેઓ તે જ ભવે મોજ જનાતા છે, પણ હજી રાગ-પાટમાં હોય, ત્યાં જ્ઞાન તો છે કે આ રાગ માફ સ્વરૂપ નથી; છતાં વિચારે છે કે અડો ! આ રાગ જ્યાંમુઘી નહિ છાડું ત્યાંમુઘી વીતરાગતા નહિ આવે, એમ ધારીને તેઓ પણ સંસારથી (રાગ-રૂપથી) હઠયા, અને સ્વરૂપમાં ફરી બધા-સ્વરૂપમાં મમાય ગયા. એ સંસારથી જેને ભય નથી લાગતો તે હિંમતના મોટા મુક્ત છે. સંસારની ડોળી સજાવવામાં હમેશાં તૈયાર ! ત્યાં ભણવામાં વર્ણ ગાળે, પણ આત્માને સમજ્યા વિનાના ભણતર કેના ? આત્માના ભણતર સિવાયના બીજા ભણતર જ નથી આત્માની ઓળખાણ વગર ઓઘીક વાગા, પન્નાયત અને સંઘની હોળીમાં જ હાલ્યા ગયા, પણ વીતરાગ ભગવાન શું કહે છે તેનો નિર્ણય કરતા નથી, તે મગીને ક્યાં જનાતા ? જ્ઞાનીને બ્યન્હારમમાં મમતા હોતી નથી, એ તો સ્વરૂપની અસ્થિરતા છે તેથી ત્યાં, વ્રત, પૂજા વગેરેના શુભ ભાવ આવી જાય છે જે વકીવાત નોકરી, વેપાર, ખાવા-પીવા વગેરેમાં મોખ્ખા અને તેમાં જ મગ ચડી ગયો તે 'અશુભોપયોગી મિશ્રાદિ' એના સ્વભાવનો છે તેની માન્યતા મરજદેવની હિંમત છે તેની તે વીતરાગતા વેરી છે. તે બે રીતે પાપી છે એક તો નિરય-સાધાના અશુભભાવનું પાપ, અને બીજું સર્વદેવની હિંમત

માટે ॥ તે લિધી માન્યતાનું અનંતુ પાપ છે.

વળી કોઈ જીવ સમ્યક્દર્શન વિના મત, તપ, ભગવાનની ભક્તિ, પૂજા, દાન વગેરે કર્યા કરે તોપણ તેમાં પુણ્ય છે, ધર્મ નથી. પૂજા, દાન વગેરેમાં રાગ થઈએ તો પુણ્ય થાય, પણ ધર્મ ન થાય, જન્મ-મરણનો અંત ન આવે, ભવનો નારા ન થાય, તે શ્રાવક ન કહેવાય, જૈન ન કહેવાય. આત્માના જ્ઞાન વગર મત, તપ, પૂજા, ભક્તિ બધુંય કરે તો પણ તે જૈન નથી.

પ્રશ્ન:-અરે સાહેબ ! જૈનમાંથી ચે કાઢ્યા ?

ઉત્તર:-જૈન હતા જ ક્યારે ? આ જૈનમાંથી કાઢવાની વાત નથી, પણ અજૈનમાંથી જૈન બનાવવાની વાત છે

પહેલા કહ્યો તે અશુભોપયોગી મિથ્યાદષ્ટિ છે; અને બીજો કહ્યો તે શુભોપયોગી મિથ્યાદષ્ટિ છે, તે મત કરે, ઉપવાસો કરે, પૂજા-ભક્તિ કરે, દાન કરે-એ બધામાં મંદ રાગ કરી પુણ્ય બાંધે; પણ 'હું કોણ' એ વસ્તુનો નિર્ણય કરે નહિ, અને પોતાના નિર્ણય વિના મત, તપ, સયમ, નિયમ વગેરે અનેક પ્રકારની શુભભાવની ક્રિયાઓ કર્યા કરે તો તે પુણ્યમાં મગ્ન છે-અવહાર-મગ્ન છે; તેને ભગવાને ધર્મી કહ્યો નથી.

પ્રશ્નકાર:-સાહેબ ! આપ તો ઝગડો ઊઠે તેવી વાત કરો છો ?

ઉત્તર:-આ ઝગડો ઊઠે તેવી વાત નથી, પણ ઝગડો રહી જાય એવી વાત છે. આ વાત સમજે તો એકે ઝગડો ન રહે

આખી દુનિયા માને તો તે માર્ગ સાચો એવું ન દોષ; પણ વીતરાગદિન શું કહે છે એ યથાર્થ સમજવું તે જ સાચો માર્ગ છે. આત્માને ઓળખ્યા વગર મત, તપ, દાન વગેરે કરે અને તેનાં અભિ-માન કરે એને તો શુભભાવ પણ નથી, અને મન, તપ, દાન વગેરેમાં શુભરાગ કરે, અભિમાન ન કરે તો શુભભાવ છે, પરંતુ તે પણ છે તો વીતરાગનો વેરી જ.

ભગવાન આત્મા કેહ-મન-ચાણીની ક્રિયાથી રહિત, ચિદાનંદ, પરનો અકર્તા છે; પુણ્ય-પાપ તેનું સ્વરૂપ નથી, એવા આત્માના

ભાન વિના જે વ્યવહાર ધર્મક્રિયામાં-શુભક્રિયામાં લીન છે તે ભગવાનનો વેરી છે, શુભોપયોગી મિથ્યાદષ્ટિ છે; તેના પરિણામમાં વર્તમાન શુભ-ભાવ છે, પણ શુભભાવ કરતાં કરતાં મિથ્યાદષ્ટિપણ ત્રણકાળમાં ટળે નહિ, ઊંડું શુભ કરતાં કરતાં તેને લાભકારક માનવાથી મિથ્યાત્વની પ્રૃષ્ઠિ થાય. શુભભાવ તે રાગ છે, રાગ કરતાં કરતાં અરાગી સ્વભાવની દષ્ટિ ત્રણકાળમાં ન અગટે. પુણ્ય કરતાં કરતાં ધર્મ થાય કે સમક્ષિ પ્રાપ્તિ એ હિસાબ છે. આ વાત ગળે ઊતારવી કંઠ પડે તેવી છે, પણ જન્મ-મરણના અંત ભાવના હોય તેવું તો આ વાત ગળે ઊતારવી જ શકે છે.

જે કોઈ જીવ ભગવાને કહેલા આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ ન કરે અને મારો સ્વભાવ નિરાકર, ભવના ભાવ વિનાનો અને ભવ વિનાનો છે એવો નિર્ણય ન કરે ત્યાંમુધી, તે દેવ-ગુરુ-સામ્રાજી ભક્તિ, ધન, તપ, દાન વગેરે બધું કરે તોપણ તેમાં પુણ્ય છે-ધર્મ નથી ભગવાને કહેલા પરિપૂર્ણ સ્વભાવની શ્રદ્ધા ન કરે તે મિથ્યાદષ્ટિ અવર્ધી છે.

પ્રધિકાર ભક્તિમય કરે છે કે-ગમે મહાભાગ્યે આ મનુષ્યકલ્પ પામ્યા છા, તો વીતરણે કહેલા સર્વધર્મવૃં (આત્માના બધા ધર્મવૃં) પડેલું મૂળ સમ્યક્દર્શન છે, તેવું મૂળ તત્ત્વનિર્ણય છે અને તત્ત્વ-નિર્ણયનું મૂળ સામ્યકદર્શન છે-માટે તે જરૂર કરવા ધીમ્ય છે. ધન-તપની વૃત્તિ ઊંડે તે પણ તત્ત્વનું સ્વરૂપ નથી, એવું તત્ત્વ શું છે? તેનો નિર્ણય કરવા માટે સામ્યકદર્શન અવશ્યક છે. તત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના પાટે બેસનાર કહે કે “ભગવાને ભારે તપસ્થા કરી, અન્ન કરીને અન્ન ખાધું નહિ, પાણી કરીને પાણી પીધું નહિ, નિઠા મુખે લીધી નહિ અને ભારે કષ્ટ વેઠ્યાં” ત્યાં સાંભળનાર કહે ‘હા મારાજ’. પણ એણે! શું તપસ્થામાં તે ભગવાનને દુઃખ હતું? ધર્મ તે કષ્ટકાય હોય! ભગવાનનું અંતર સ્વરૂપ તો તમે જાણ્યું નથી, તો તપ સ્થાના સ્વરૂપની અગર શી રીતે પડી? એ ભગવાન તો તત્ત્વના અનુ-બની લાહેરમાં હતા, સ્વરૂપના અપૂર્વ આનંદમાં લીન હતા; અંતર

સ્વરૂપની લીનતામાં આહાર વગેરે સહેજે છૂટી ગયા હતાં. અંતર સ્વરૂપ સમજે નહિ અને પાટે બેસનાર જે બોલે તેની હા એ હા કરે, એ પાત્રજીવને ન શોભે ! આનંદ શ્રાવકે ભગવાન પાસે અગીયાર પડિમા લીધી એટલે બીજે ભવે તેના મોક્ષ થયો એમ તેઓ કહે છે, પણ પડિમા પાછળ અંતરમાં કંઈ હવું કે નહીં ? અંદર સમ્ય-
કર્શનનું જોર હવું, વસ્તુનું જ્ઞાન હવું, તેના જોરે મોક્ષ થયો છે.

અરે ! આવો અવસર મળ્યો તેને જે વ્યર્થ ગૂમાવે છે, તત્ત્વ-
નિર્ણય કરતા નથી, તેના ઉપર બુદ્ધિમાન પુરુષો કંરુણા કરીને
કહે છે કે:—

મૈત્રૈવ દુર્લભા સુષ્ટુ દુર્લભા સાન્યજન્મને ।

તાં પ્રાપ્ય ચે પ્રમાદ્યન્તિ તે શોચ્યાઃ સ્વલ્લ ધીમત્તામ્ ॥

(આત્માનુશાસન)

આ જગતમાં બુદ્ધિ હોયી જ પ્રથમ તો દુર્લભ છે, અને તેમાં
પણ પરલોકને માટે બુદ્ધિ થયી તે તો મહાન દુર્લભ છે. વાણીયો
થયો છે તો બુદ્ધિ તો મળી છે, પણ વીતરાગે કહેલો માર્ગ તે હજી
યથાર્થ શ્રવણ કર્યો નથી; અહીં કહે છે કે ભાઈ ! સાંભળ તો ખરે
વીતરાગનો માર્ગ ! આ માર્ગ અપૂર્વ છે, પૂર્વે કદી નહીં જાણેલો
એવો છે. આ ટાણાં મળ્યાં છતાં જે વ્યર્થ ગૂમાવે છે તેના ઉપર
જ્ઞાનીઓને કંરુણા આવે છે.

સાચા જૈન કોને કહેવું ? બધા ધર્મો સરખા છે એમ માન-
નારા તો વ્યવહારે પણ જૈન નથી. જૈનધર્મ તો આત્માનું સ્વ-
રૂપ છે, વિશ્વદર્શન છે, ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં ન ફરે એવું તેનું
સ્વરૂપ છે. જી દ્રવ્યોને જાણ્યા (જ દ્રવ્યમાં પોતાનો આત્મા પણ
આવી જાય છે), રાગ-દ્વેષ ટાળ્યો અને પૂર્ણ સ્વરૂપને પામ્યા
તેવા આત્માઓ જ સાચા જૈન છે. સાચા જૈની થવા માટે પ્રથમ
તો આગમદ્વારા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવો જોઈએ; પણ જે તત્ત્વનો
નિર્ણય કરતા નથી અને વાજની પૂંછડી જેમ, સામો જે કહે તેની
હા જી હા કરે, તેને તત્ત્વની ખમર નથી, તેથી તે તો વ્યવહારે, પણ

જેન નથી જે તત્ત્વનિર્જય કરતો નથી અને પૂજા, સ્તોત્ર, દર્શન, ત્યાગ, તપ, વૈરાગ્ય, સયમ, સતોષ વગેરે બધાંય કાર્યો કરે છે તેનાં એ બનાય કાર્યો અસત્ય છે આ જ શાસ્ત્રમાં આગળ ૧૦૧ એ પાને કહ્યું છે કે-“ જે (સર્વજ્ઞની) સત્તાનો નિશ્ચય તો કરતો નથી, અને કુલ પદ્ધતિથી, પચાસતના આશ્રયથી વા મિથ્યાધર્મબુદ્ધિથી દર્શન પૂજનાદિરૂપ પ્રવર્તે છે વા મતપક્ષના હઠામહીપણાથી બીજાઓને (અન્ય દેવાદિકને) ન પણ માને, માત્ર તેના જ (પોતે માનેલા જિનદેવાદિકને જ) સેવક બની રહ્યો છે તેને તો નિયમથી પોતાના આત્મકલ્યાણરૂપ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, તેથી તે અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ જ જેનાથી સર્વજ્ઞની સત્તાનો જ નિશ્ચય નથી કરી શકાયો તો (તેનાથી) ક્ય રૂપનો નિશ્ચયારિ તો કેવી રીતે થશે ? ” સગવાન પાસે જઈને પૂજા, સ્તોત્ર વગેરે કરે, પણ સગવાન કોણ અને હું કોણ ? એના તો નિર્જય ન મળે અને બચાવની ખાતર કહે કે ‘ આપણે તો પચમ કાળના અદ્વૈત બુદ્ધિવાળા પ્રાણી, તેથી આપણાથી તત્ત્વનો નિર્જય ન થઈ શકે, ’ તો એ રીતે છૂટી શકાય નહિ; તત્ત્વમાં બીજું ચાલે નહીં સરસરના કામમાં તારી બુદ્ધિ ચાલે, ત્યાં પચમકાળ ન નડે અને આ તત્ત્વનિર્જયમાં તારી બુદ્ધિ ન ચાલે એ વાત જ તારી ખોટી છે

તત્ત્વના નિર્જય વિના ત્યાગ કેનો કરશે ? સમજવાનું છે કે મમજ્ઞે નહિ અને ત્યાગ-વૈરાગ્યમાં રોકાણ પછુ આત્માના જ્ઞાન વિના ત્યાગી થાય તોપણ ધર્મ નથી; અને વૈરાગ્ય (મદરાગ) તે પણ વસ્તુત્વ અવરૂપ નથી, વૈરાગ્ય તો પુણ્ય-ભાવ છે, તેમાં ધર્મ નથી સયમ પાળે, પરિમહ ઘટાડે, એકવાર સધે અને બે રક ચલાવે, તેમા પ્રવૃત્તિ ઓછી થઈ એમ માને, અમુક રૂપીયા કરતા વધારે ખર્ચ નહિ એમ સતોષ માને પણ આત્માના જ્ઞાન વગર વીતરાગના ગ્રાજવે એના ત્યાગ, સતોષ વગેરેની ધર્મમાં ગણતરી નથી. વીતરાગ માર્ગના નિર્જય વગર ધર્મ થવો હુશમ છે. આત્માના નિર્જય વિના ત્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા વગેરે બધું કરે છતાં તેનાં બધાં કાર્યો અસત્ય છે શક્ય છે કે-કાર્ય હાય ! અમારું બધું ખોટું ? આ તો જિંધી

માન્યતા ઉપર ઘડાકા લાગે એવી વાત છે. જગત તો આપણું કરીને બધું કે હવે તો મોક્ષ જ થઈ જવાનો અને અહીં કહે છે કે-સમ્ય-કર્મ વગર એ બધું અસત છે, આત્મા શું છે તે સમજ્યા વિનાના પ્રત-તપ બધું એકઠા વગરના મીઠાં છે. -

પુણ્ય કરતાં કરતાં ધર્મ થાય એ હુરામ છે. ‘પુણ્ય કરશું તો દેવ થાશું’ અને પછી ભગવાન પાસે જઈને ધર્મ પામશું,’ માટે આપણે પુણ્ય કરી દેવો, હુમણાં સમજવાની જરૂર નથી’ એમ માનનાર ધર્મ તો ન પામે, પરંતુ નીચે ઉતરતો જાય આત્માના નિર્જીય વિના શુભભાવ કરી દેવતા થાય તે દેવ નથી પણ ચૂસાનો દેવતા છે; પુણ્યથી લાભ માનીને એ પોતાના ગુણો બાળી રહ્યો છે.

આત્માના ભાન વગર દરેક જીવ એક સેકંડના અગત્યે કપી-યાની પેશાગચાગો મોટા રામ અનંતવાર થઈ આવ્યો; સ્વર્ગીનો મોટો દેવ પણ અનંતવાર થઈ આવ્યો; એક કલ્પનામાત્ર કરીને કરોડો દારિદ્રાનગરી, ક્ષોડા કૃષ્ણ અને ક્ષોડા ગોપિઓ ઊભાં કરી કે એવી વિક્રિયાસખિન્નાગો દેવ થયો, પણ ભાઈ! આત્માના ભાન વગર તારો ઉદ્ધાર ન થયો, અને ચોરાશીના અવતારના અંત ન આવ્યો !

પ્રશ્ન—આપે કહ્યું કે દયા, દાનાદિમાં ધર્મ નથી, તો એમાં પૈસાવાળાને તો સરખાઈ થઈ ગઈ, તેમને પૈસા ખરચવા ન પડે ?

ઉત્તર—દાન વગેરેમાં ‘ધર્મ ન થાય’ એમ કહ્યું છે, પણ કોઈ ‘તૃષ્ણા ન ઘરાડવી’ એમ કહ્યું નથી. પહેલાં તૃષ્ણા તો ઘરાડે ને ! તૃષ્ણા ઘરાડવાની કોણે ના પાડી ? તૃષ્ણા ઘરાડવામાં ધર્મ નથી, પણ તૃષ્ણા જ ઘરાડે નહીં તો તો પાપ ભાવમાં જાય.

તત્ત્વનો નિર્જીય કરવા માટે પડેલાં તો ભગવાને કહેલા આગ-મનું એવન કરતું જોડ્યું; આમાં માયાં આગમ દયા એ પણ નક્કી કરવાનું બેગું આવી ગયું. યુક્તિનું અવલંબન જોડ્યું એટલે ધર્મ તો અપૂર્વ ચીજ છે, અનાદિથી નથી પામ્યો એવી ચીજ છે, એ સાધારણ ચીજ નથી, હાડી દુવાડી કહે છે તે ચાચો માર્ગ નથી

કેમકે તેઓ કહે છે એવું તો પૂર્વે અનંત માર કરી ચૂક્યા પછી રક્ષાગ્રંથ મર્યું નહિ, માટે ધર્મ સ્ત્રીજા કોઈ જુદી છે એમ સત્શાસ્ત્રદ્વારા અને પ્રબળયુક્તિદ્વારા નિર્ણય કરે, તથા પરંપરા ગુરુઓનો ઉપદેશ અને સ્વાતુલ્ય એ આર દ્વારા તત્વનો, નિર્ણય કરવો જોઈએ; આ આર પ્રકાર બેગા થાય તો આત્માની ઝોળખાડ થાય છે.

જગતના કામમા વિધિ બરાબર સમજે, ત્યાં વિધિમાં આક્રમ અવળું ન કરે. શીરો કરવો હોય તો પહેલા ધીમાં લોટ શેકે અને પછી ગોળતું પાણી નાંખે, પણ પહેલા ગોળના પાણીમા લોટને શેકે તો શીંગ થાય નહીં; તેમ ધર્મને માટે ભગવાને પહેલા વિધિ આત્માનો નિર્ણય કરનાનો કહ્યો છે, તે સમજ્યા વિના આક્રમ-અવળું કરે તો ધર્મ થાય નહિ આત્માના સ્વભાવનો તત્વથી યથાર્થ નિર્ણય કરવામાં ન આવે ત્યાંમુધી જોડલા ઘત-તપ કરે તે બધું ગોળના પાણીમાં લોટ શેકીને શીરો કરવા જેવું કે જે થઈ શકતું નથી. વિધિમાં ફેર પડે તો ધાર્યા કાર્યો થાય નહીં. ધર્મ ૥ વિધિમાં પહેલાં આત્માનો નિર્ણય કરવારૂપ સમ્યગ્દર્શન તે ધીમાં લોટ શેકવા બરાબર છે અને સમ્યગ્દર્શન વિના જન, તપ વગેરે મધુ કરવા મંડી જાય તે ગોળના પાણીમાં લોટ શેકવા જેવું છે, એટલે કે પહેલાં સમ્યગ્દર્શનરૂપી વિધિ વિના ધર્મ થાય નહીં.

તત્વનિર્ણય માટે જિનવચન આરે અનુયોગમય છે એ રહસ્ય જાણવા યોગ્ય છે. તેમાં પ્રથમ દ્રવ્યાનુયોગમાં દ્રવ્યનું કથન હોય છે; બીજા ચરણાનુયોગમાં રાગ ઘટાડવા અને પરિણામ સુવારવા માટે નિમિત્તની પ્રધાતતાથી કથન હોય છે; ત્રીજા ચરણાનુયોગમાં પરિણામોની વાત હોય છે અને ચોથા કથાનુયોગમાં કર્મ-કથાઓ હોય છે. બધા પદખાંધી મેળ કરીને તત્વનો નિર્ણય કરવો જોઈએ જે કંઈ તેનો મળ તો કર! જેમ કોઈએ નાત કરી હોય, ત્યાં છાકરાને બસામજુ કરી હોય કે “દાળ મોળી થાય તો મરચાં-મીઠાની થાળી ફેરવજે, એટલે જ્યાં જરૂર પૂરતું મરચું વારે લેશે” એમ કંઈ હોય, અને હજી કોઈની થાળીમાં કાં પીરસણ જ ન હોય ત્યાં સોધી પહેલાં મરચાં-

મીઠાની થાળી લીધું પીરસવા બુલ્ય તો જસનાર સાલ વગર મરચું
મીઠું ના બચે શેમાં? પણ ત્યાં તો મેળ ને પહેલાં બુધ પીરસે
અને પાછાથી બુધ પીરસી રહ્યા પછી મરચાં-મીઠાની થાળી ફેરવે;
તેમ આહી ધર્મ કરના આટ મેળ કરેલા જોડે આત્મા વસ્તુ શુ,
તત્ત્વ શુ તેના નિર્ણયરૂપ આલ વગર મરચાં-મીઠાં (મત, તપ),
રૂપ થાળી ફેરવી નાખે, તો તેમાં ધર્મ ન થાય. આત્માના નિર્ણય,
વિના મત-તપ કરવા મૂઠી બાય એ મીઠા વીનાના એકલા મીઠા-
મરચા જેવું છે.

સગવાનના વેચનો તો આપાર છે, તેના પાર તો શ્રી ગણપત-
દેવ પણ પામી શક્યા નથી, આટ વીતરાગે કહેલા તત્ત્વમાં પ્રયોજન
બૂત રકમનો પ્રથમ નિર્ણય કરવો જોડે પ્રયોજનબૂત રકમમાં જે
ફેર પ્રથમે તો તત્ત્વનો નિર્ણય નહીં થાય જગતમાં પણ કોઈને બે
દુકાન હોય, એકમાં હીરા-ભાણેકનો વેપાર હોય અને બીજામાં કપા-
સીયાનો વેપાર હોય, તેમાં હીરાની દુકાને પેકારા હોય અને કપાસી-
યાની દુકાને ખોટ હોય તો તો ખોટ પૂરી પડે, પણ જે હીરાની
દુકાને ખોટ હોય અને કપાસીયાની દુકાને નોકા થતો હોય તો
હીરાની દુકાનની ખોટ પૂરી પડે નહીં ત્યાં તો હીરાની દુકાનનું
ખરાખર ધ્યાન રાખે, કેમકે મૂળ રકમ હીરાની દુકાને છે; તેમ
આત્માના સ્વરૂપનાં નિર્ણયમાં જે ભૂલ તે અવેરાતની દુકાને ખોટ
છે અને દયા, દીન, ભક્તિ વગેરે પુણ્ય સાધનાં રોકાણો તે કપા-
સીયાની દુકાને નોકા છે, પણ તે નકાચી સ્વરૂપના નિર્ણયમાં ભૂલની
જે ખોટ તો તે પૂરી પડવાની નથી: ગર્વ કાલે કાઠી-આપાનો દાખલો
આપ્યા હોના, તેમાં રોકડી રકમનો નકાર કરે તો ચોપડામાંથી તેને
કાઢવો શી રીતે? તેમ પ્રયોજનબૂત રકમના નિર્ણય ક્યાં વિના
પુણ્ય કરે, પણ તેમાં ધર્મ નથી નથી ચોરાશીના ચોપડેથી તેના
છૂટકારા થાય નહીં; આટ હે શુભ! તારે એ જાણીખવા ધ્યાન છે કે
જેનાથી જન્મ-મરણનો નાગ થાય. તત્ત્વનો નિર્ણય પ્રથમ જ કરવા-
ચોખ્ખો છે. જગત ભલે ગાંડો કહે, નિંદા કરે, પણ આ તત્ત્વનો નિર્ણય
મૂકીશ નહીં શ્રી નાં તો કહ્યું છે કે-આ તત્ત્વ શું છે.

તેનું એકવાર કુતૂહલ તો કરે ! આ બધી આવરનું, કીર્તિનું, પૈસાનું, કુંડ'બનું મારાપણું માનીને 'પડ' માંડી છે તેને ભૂલીને અંદર આત્મામાં પડી તાગ લાવ. જેમ કૂવામાં કોશિયા મારી તાગ લાવે છે તેમ આત્મામાં તાગ લાવ. દુનિયાને ભૂલીને-મરીને પણ અંતર તત્ત્વ શું છે એમ અંર જેવા માટે એકવાર પડ તો ખરો ! 'મરીને પણ' એટલે ગમે તેટલી પ્રતિકૂળતા વેડીને પણ કુતૂહલ કરે; અનંત વાર ફેરવે અર્થે આત્મા ગાળે. પણ હવે એકવાર આત્માને અર્થે ફેર ગાળ તો ભવ રહે નહીં; દુનિયાને ભૂત, દુનિયાની પરવા છાડીને આત્માના રસમાં મરત થઈ જા, પુરુષાર્થ કરી અંતર પાકાને તોડી નાખ !

જેમ લોકો પેદી અવાનતા હોય ત્યાં અમુક લાભશાયક વસ્તુનો મુખ્ય વેપાર કરે, તેમ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની વર્મની ધીખતી પેદીમાં મૂળ-પ્રયોજનભૂત-રક્તમાં અનેક છે, તે નિર્જયપૂર્વક અવશ્ય ભણવી જોઈએ; કહું છ કે:—

અન્તો જલ્પિ મુર્ધનં કાલો ધો-જોવય ચ દુમ્મેહા ।

તં જવર સિવિલ્પયન્નં જિ જરમરણક્ષયં કુળહિ ॥ ૧૮ ॥

(પાકુ-નોંઠા)

શ્રુતિએનો અંત નથી, કાળ થોડો છે, અમે અલ્પબુદ્ધિવાળા હીએ, તેથી હિ છન ! તારે તે ગીળના થાગ્ય છે કે જેથી તુ જન્મ મરણનો નાશ કરી શકે, મોક્ષમાર્ગમાં જરૂરીયાતવાળી કંઈ કંઈ રક્તમ છે તે અહીં દર્શાવે છે, પડેલી જ રક્ત 'જિનમર્મ' મૂઢી છે

૧ જિનમર્મ:—ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની વર્મની ધીખતી પેદી જ્યાં અપાઢી મેઘની ધારા સમાન ધીર માર્ગે પ્રવર્તનનાર વાપ્પી છૂટતી હોય તેના માર્ગનું શું કહેવું ? જિનમર્મ એ જ પરમ રાત્રમર્મ છે, તેની ઝાળખાણફાશ નિર્જય કરવો જોઈએ

• જિનમત:—જેને આત્માના સ્વભાવથી રાગદ્વેષ જિલ્પા તે જૈન, તેમનો મત શું ? તેઓ શુ કહે છે તે જાણવું જોઈએ

૬-૪. દેવ-ગુરુ—સિદ્ધ અને અરિહંત બંને દેવ, તેમાં અરિ-
હંત દેવ કોને કહેવા, તેનું લક્ષણ શું એ જાણવું જોઈએ; તેથી વિરલ
હોય તે દેવ છે.

૫-૬. ગુરુ-ગુરુ—સાચા ગુરુ કોણ છે? વેષ ધારણ કરી લીધા
માટે ગુરુ-એમ નથી; ફરેક પોતાને સાચા જ કહેવાને છે, પણ તેમાં
સાચા કોણ છે, અને ક'ણી કોણ છે, તેનો નિર્ણય જોઈએ.

૭-૮. શાસ્ત્ર-કુશાસ્ત્ર—અનેક શાસ્ત્રો છે તેમાંથી સાચા કયા,
અને ખોટા કયા? ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરેવની વાણીમાં કહેવાયેલા
તત્ત્વનું અવ્યય બતાવનાર શાસ્ત્ર કયા છે, અને તેનાથી વિરલ કયા
છે, તેનો નિર્ણય કરવો પડશે.

બધી પ્રયોજનભૂત રહમનો યથાર્થ નિર્ણય કરવો પડશે, પ્રયો-
જનભૂત રહમના નિર્ણય વગર તત્ત્વજ્ઞાન હોઈ શકે નહીં, એ પ્રયો-
જનભૂત રહમો કહેવાય છે, તેમાં આઠ કહેવાણી, વિશેષ કહેવાશે.

આજી વદ ૧૪ ગુરુનાર.

તત્ત્વજ્ઞાનનો નિર્ણય કરના મારે મૂળ રહમ—પ્રયોજનભૂત રહમ
કઈ કઈ છે તે કહેવાય છે. વીતરાગના કહેલા માર્ગમાં આત્મસ્વભાવ
શું છે, સાચાં તત્ત્વ શું અને ખોટાં માનેલાં તત્ત્વો શું છે તેનો
નિર્ણય કર્યા વિના ધર્મના નામે ત્યાગ કરે, તપ કરે, વ્રત-દાન વગેરેની
શુભ પ્રવૃત્તિ કરે અને તેમાં ક્ષાય ઘટાડે તો પુણ્ય થાય પણ ધર્મ ન
થાય જેનાથી જન્મ-મરણ મરે એવા વીતરાગે કહેલા મૂળતત્ત્વના
સાચા જ્ઞાન વગર ધન-વપાદિ બધાં કાર્યો એકઠા વગરના મોટા મમાન
છે. જિનધર્મ શું અને સર્વજ્ઞ વીતરાગનો કહેલો સાચો મન શું તે
જાણવું પડશે. જગતમાં બધા જીવે પોતાના માનેલા દેવને સાચા જ
કહે છે, ધર્મતા નામે મો કહે છે કે અમે અમારા દેવ-ગુરુની આજ્ઞા
માનીએ છીએ; પરંતુ સત્ય-અમત્યનો પરિક્ષાદાન નિર્ણય કર્યા
વિના માર્યાં દેવ-ગુરુને માનનો હોય તોપણ તે જુલો જ છે, અન્ય
મનિષો અને તેનામાં જગાય કે નથી, એ વાત આગળ (સાદરતા

શુદ્ધ ૧ ના વ્યાખ્યાનમાં) આવશે. જિનવર્મને સમજેલા અને સમજાવનારા સાચા ગુરુ કેવા હોય તે જાણવું જોઈએ. બાદ્ય સાધુનો વેપાર કરી લીધો હોય, અને બહારની દ્રિયા બરાબર રાખેલો હોય પણ અંતરના ગુણમાં ગુરુપણની લાક્ષણિકતા ન હોય તે કુગુરુ છે. અર્હો મુનીના આઠ બોલ સુધી ગઈએ આખું હતું.

૯-૧૧. ધર્મ-અધર્મ-ધુધર્મ:—ધર્મ એ તો વસ્તુનો સ્વભાવ છે એ હાર્દ બહારથી આવેલો નથી. અધર્મ એટલે જેમાં ધર્મની કંઈ ખબર જ ન હોય, એ તરફતું વસતુ જ ન હોય એ અધર્મ છે; ધર્મ તો વસ્તુનો સનાતન સ્વભાવ છે, એ કંઈ સાધારણ નથી. ચાર જ્ઞાનના ધણી ગણધરદેવ અને હિન્દ્ર, ચક્રવર્તી વગેરે મહાન વ્યક્તિઓ જેનો આદર કરે છે એવો ધર્મ તે સાધારણ આહીન્દુવાહી લોકો કહે છે તેવો ન હોય. ધર્મ તો અપૂર્વ ચીજ છે. ધર્મને નામે ઘણાં ઉપદેશ કરે છે કે ખૂબ પુણ્ય કરો એટલે ધર્મ થશે, પુણ્ય કરી કરીને પુણ્યનો રામુદ્ર છત્રાવી દો એટલે પુણ્ય ફાટીને તેમાંથી ધર્મ પ્રગટ થશે, એનો અર્થ એવો થયો કે ખૂબ ઝેર પીતાં પીનાં અમૃતનો સ્વાદ આવી જશે; એમ કહેનાર પોતે ધર્મનું સ્વરૂપ સમજ્યા નથી; પુણ્ય તો બંધનબાવ છે, જે બાંધે પરધીનતા થાય, બંધન પડે તે બાંધે સ્વાધીનતારૂપ ધર્મનો અંશ પણ થાય નહીં. ધર્મના સ્વરૂપથી વિપરીત માન્યતા તે કુધર્મ છે. હિત-અહિતનો જ્યાં મિત્રકૃત નિયાર જ નથી, માર્ગ તરફનું વસતુ જ નથી તે અધર્મ છે.

૧૨-૧૩. હેય-કૃપાદેય:—આદરના ધોળ તત્વો કયા કયા છે અને ત્યાગના ધોળ તત્વો કયા કયા છે, તેનો નિર્ણય કરવો જોઈએ.

સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મનો સંશયરહિત ચોક્કસપણે નિર્ણય કરવો જોઈએ; અજ્ઞાનપણું તે બચાવ નથી પણ દાવ છે. લોકો કહે છે કે “આવળાની ગાયના અદના રખાણ” એ વાત અર્હો ધર્મમાં ચાલે તેમ નથી. આ તો જન્મ-મરણ રાણાની વાત છે; પરમ સત્ય ધર્મમાં અન શ્રદ્ધાથી ધર્મ થઈ જાય એવું અર્હો પાપાખાઈનું રાજ નથી; આ તો સ્વરૂપ-માર્ગ છે, અનંતા તીર્થકેનો માર્ગ છે; તેમાં તરવની શ્રદ્ધાના જરા પણ ખામી ચાલે નહીં.

૧૪-૧૬. તત્ત્વ-અતત્ત્વ-કૃતત્ત્વઃ—સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલા નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ શું ? તત્ત્વથી વિપરીત શું ? અજ્ઞાનીઓએ માનેલું તત્ત્વનું સ્વરૂપ તે કૃતત્ત્વ શું ? અને ખાલી જીકી વાતોથી કલ્પનાદ્વારા બીજાઓએ માનેલું શું છે ? એ બધાનો યથાર્થ નિર્ણય આગમદ્વારા કરવો જોઈએ.

૧૭-૧૯. માર્ગ-કુમાર્ગ-અમાર્ગઃ—સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલો મોક્ષનો માર્ગ શું છે, તેનાથી વિપરીત કુમાર્ગ શું છે અને હિત-અહિતનો કયાં બિસફલ વિચાર જ નથી, માર્ગ તરફનું વલણ જ નથી એવો અમાર્ગ શું છે તે જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્નઃ—અમાર્ગમાં તો માર્ગ તરફનું વલણ જ નથી, તો તે અમાર્ગ કરતાં તો કુમાર્ગ (ખોટો માર્ગ) સારો ને ?

ઉત્તરઃ—એ બેમાંથી એકે માર્ગ સારો નથી. સાચું ન સમજાય અને ઊંધી માન્યતાના લાકડાં ખોસી દે એ માર્ગને સારો કેમ કહેવાય ? કુમાર્ગ અને અમાર્ગ બન્ને ખરાબ છે.

૨૦-૨૧. સંગતિ-કુસંગતિઃ—સત્સંગ કોણ અને અસત્સંગ કોણ ? સાગી વાત ક્યાંથી મળે છે તે જાણવું જોઈએ.

૨૨-૨૩. સંસાર-મોક્ષઃ—સંસાર અને મોક્ષ કોને કહેવાં ? સ્ત્રી, મકાન, લક્ષ્મી, કુટુંબ વગેરે પર પદાર્થોમાં આત્માનો સંસાર નથી, પણ શરીર માફ, હું પરનું કંઈ કરી શકું, પુણ્યથી મને લાભ થાય, પુણ્ય કરતાં કરતાં ધર્મ થાય એવા પ્રકારની ઊંચી માન્યતા તે સંસાર છે, તે આત્માની ક્ષણિક વિકારી અવસ્થા છે; અને પુણ્ય-પાપ રહિત સ્વભાવનું જ્ઞાન અને સ્થિરતાદ્વારા પૂરેપૂરી પવિત્રતારૂપ પોતાની નિર્મળ દગા તે મોક્ષ છે, તે પણ આત્માની અવસ્થા છે. મોક્ષ બહારથી આવતો નથી, તેમજ મોક્ષ માટે ક્યાંઈ જવાનું નથી, પણ આત્મામાંથી જ પુરુષાર્થદ્વારા મોક્ષદરા પ્રગટે છે.

પ્રશ્નઃ—જૈનધર્મ તો બધાયથી અતડો (મેળ વગરનો) છે !

ઉત્તરઃ—જૈનધર્મ સ્વભાવ સાથે તદ્દન મેળવળો છે. કોઈ

અસત્ય ધર્મ સાથે આ સત્યાર્થ ધર્મને મેળ નથી, તેથી અસત્યથી તદ્દન અલગ છે. મેળ બેસાડવા ખાતર કંઈ એર અને અમૃતને સરખાં ન મનાય ! બ્રહ્મચારી હોય તે વેશ્યાવાડ જાય નહીં, તેમ જૈનધર્મની અધ્યધર્મ સાથે સરખામણી હોય નહીં. મોક્ષદશામાં એ આત્મા ધીમ આત્મામાં ભળી જતો નથી, પણ પૂર્ણ પવિત્રતા પ્રગટ કરી તે ભગવાન અનત મળ મુખી પોતાના રત્નપત્ની સાતિ અને અનત મુખનો ભોગવો કરે છે. જગતના દુઃખ દેખીને ભગવાન અનતાર લેતા નથી, ભગવાન તો વીતરાગ છે. નિર્લસ લઈને સત્તમાગમે સત્ત્વો નિર્લસ મરવો જોઈએ આ તરનિર્લસ માટે પ્રયોજનભૂત શ્વમ મ્હ મ્હ છે તે મ્હેનાર છે.

૧૪-૧૫ જન-અજન-જન મને કહેનાય અને જડ કોને કહેવાય એ બંનેનો યથાર્થ લક્ષણોદ્ધાર નિર્લસ મરવો જોઈએ હાથી, કીડી માણસ વગેરે જન છે એમ લોકો કહે છે પણ હાથી વગેરે તો શરીર છે તે શરીર તો છૂટી જાય છે, તે શરીરમાં ગ્રહેયો જાણનાર તે જન છે, અને શરીર તે અજન છે શરીર મ્હ જન સાથે આનંદ નથી, કેમકે તે જનથી જુદી વસ્તુ છે, અજન છે આત્મા તો અમ ધોળી જ્ઞાન આનંદની મૂર્તિ છે.

૧૬ આશ્રવ-પુન-પાપનાનિમરી ભાન તે બંને આશ્રવ ભાવ ન તપના નિકંપ પણ આશ્રવ છે આત્માના ભાન નિના તો પ્રત, તપ કે ત્યાગ સાચા હોય જ નહીં બાહ્ય લોકી નીતિ, સય બોલવું નોરે તથા વર્મના બાનાની (એટલે ખરખર ધર્મની નહિ પણ વર્મના નામે માનેલી) શુભભાવની કિંમતે તે પણ જેન ધર્મ નથી તે આશ્રવ છે, નિમર છે, બન છે, જેનધર્મ તો આત્માતુ નીતગગ સ્વરૂપ છે તેના ભાન નિના ભક્તિ, પ્રત, પૂજા વગેરેના શુભભાવ મરે તો પુણ્ય બંધાય, તે આશ્રવ છે, તેમા ધર્મ નથી.

૧૭-૧૮ સવર નિર્લસ-આત્માના કયા ભાનથી નવો આશ્રવ મન રોમય અને મ્યા ભાનથી પૂર્વના પુન-પાપનો અગે અભાવ થાય, તેનો મરામર નિર્લસ મરવો જો એ આત્માના ભાન

વિના સંવર-નિર્જર થયાર્થ હોઈ શકે નહીં. લોકો માને કે રૈત્રી હાલી દીધા માટે તપ થયો અને નિર્જર થઈ, ઉપવાસ કરીને શરીર ધૂનું માટે અંદર ધર્મ થયો હોય-એમ શરીર ઉપરથી ધર્મનું માપ કાઢે છે પણ હજી ધર્મ તે શું ચીજ છે, અને તે ક્યાં છે તેની જ ખબર નથી; ધર્મસ્વરૂપ આત્માની ઝાળખાણ વગર ધર્મ ક્યાંથી થાય? અને તે વિના સંવર-નિર્જર થાય નહીં. આત્માના ભાન વિના કાળની નિર્જર કરે એટલે કે એનો વખત ધર્મને માટે નકામો જાય.

૨૯. બંધન—પુણ્ય-પાપ બન્ને બંધન છે. પાપ છાડવા માટે પુણ્ય ખગબર છે, પણ ધર્મ ચીજ પુણ્યથી જુદી છે. જે ભાવે બંધ પડે તે ભાવે આત્માના અબંધ સ્વરૂપ ધર્મ થાય નહિ.

૩૦. વીતરાગભાગમાં જરૂરીયાતની રક્ષાનો બરાબર નિર્ણય ન કરે અને ધર્મના નામે બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાં રોકાય તેથી ભવ ઘટે નહીં, ધર્મ ન થાય.

૩૦. મોક્ષ—પહેલાં ત્રેવીસમી રક્ષામાં ‘મોક્ષ’ આવ્યું હતું તે સંસાર અને મોક્ષ એ બે અવસ્થાની વાત હતી, અહીં સાત ત-રવમાંથી મોક્ષતત્ત્વની વાત છે.

૩૧-૩૬. જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ—આ છબે દ્રવ્યો જગતની ત્રિકાળી વસ્તુઓ છે. જીવો અનંત છે, પુદ્ગલો અનંતાનંત છે, ધર્મ અને અધર્મ એ બે દ્રવ્યો આખા લોકમાં વ્યાપક છે. સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ સિવાય બીજાના મતમાં ધર્મોસ્તિકાય અને અધર્મોસ્તિકાય દ્રવ્યનું યથાર્થ સ્વરૂપ આવ્યું નથી. ભૌતિક રીતે નિર્ણય કરી લેવો તે નિર્ણય યથાર્થ નથી. આકાશ તે મર્વવ્યાપક વસ્તુ છે, અને કાળદ્રવ્યના અસંખ્યાતા અણુઓ છે તે લોકાકાશમાં વ્યાપીને રહેલ છે.

૩૭ વસ્તુ—વસ્તુ કેને હોવાય? વસ્તુ ત્રિકાળી રહે, તેનો કદી નાશ થાય નહીં. જે વસ્તુ સતત જ હોય, કેઈ દ્રવ્ય પરધીન હોય નહિ.

૩૮-૪૦ દ્રવ્ય-પુણ્ય-પ્રયાગ—દ્રવ્ય એટલે ગુણોનો સમુદાય;

દરેક દ્રવ્યના ગુણ જુદા જુદા છે. વસ્તુના સર્વ ભાગમાં અને તેની પ્રજેકાગની સર્વ અવસ્થામાં રહે તે ગુણ છે; દરેક વસ્તુમાં અનંતગુણ છે; અને તે દરેક ગુણની સમય-સમયે અવસ્થા બદલાય કરે છે-ગુણનું પરિભ્રમન થયા કરે છે, તેને પર્યાય કહે છે.

આવા શબ્દો પણ જી? ક્યાંય સાંભળ્યા ન હોય. વસ્તુના જ્ઞાન વગર ધર્મ કરવા નીકળી પડ્યા, પણ ધર્મ તે ક્યાં છે તેનું જ્ઞાન ન મળે. બહારમાં ધનથી આત્માને દિવિત્ત માત્ર લાભ નથી, અહીં તો આત્માના અંતર-ધનની વાત થાય છે. પૈમાથી લાભ નથી તેમજ શુકરાન પણ નથી. પરવસ્તુ શુકરાન કરતી નથી પણ તે પ્રાણીની મમતા શુકરાન કરે છે.

પ્રશ્ન:—પૈસા શુકરાન કરતા નથી, ત્યારે પૈસા શાખી મૂકવામાં વાધો નથીને?

ઉત્તર:—પૈસા શુકરાન કરતા નથી એમ કહ્યું ને સાચું, પણ તેમાં પૈસાની મમતા કરવી અને પૈસા શાખી મૂકવાનો ભાવ કરવો તથા તૃષ્ણા ન ઘટાડવી એમ ક્યારે કહ્યું? તું તારા ભાવમાં પૈસા ઉપરની તૃષ્ણા ઘટાડને! ધનના પ્રમાણમાં મોહ નથી પણ તે પ્રાણીની તૃષ્ણાના પ્રમાણમાં મોહ અને ભંવન છે. કોઈને જોઈું ધન હોય અને મમતા ઘણી હોય, કોઈને ઘણું ધન હોય અને મમતા ઘણી હોય.

દ્રવ્ય શું અને પર્યાય શું? સિદ્ધ તે દ્રવ્ય નથી, પણ આત્માની નિર્મળ પર્યાય છે. રાગ તે જીવની અવસ્થા છે કે જડની અવસ્થા છે, કંઈ અવસ્થા કયા દ્રવ્યની છે તે જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે જાણવું જોઈએ.

૪૧. દ્રવ્યપર્યાય:—વસ્તુના આકારના ફેરવાંસને દ્રવ્યપર્યાય કહેવાય છે. દરેક દ્રવ્ય પોતપોતાના ફેરવામાં જ રહેલું છે, આત્મા અસંખ્ય પ્રકેશી છે તે તેનું સ્વફેર છે. ‘એક જ આત્મા છે અને ત્રિ સર્વ વ્યાપક છે’ એ વાત જોઈ છે. અનંતા જીવો છે તે દરેક પ્રજેકાગ જુદા જ છે, દરેકની દ્રવ્યપર્યાય જુદી જુદી છે.

પ્રશ્ન:—હાથીના શરીરમાં રહેલો જીવ કીડીના શરીરમાં કેવી રીતે સમાય ?

ઉત્તર:—હાથીના શરીરમાં હોય ત્યારે જીવના અસંખ્ય પ્રદેશો તે આખા શરીરમાં વ્યાપી જાય છે અને કીડીના શરીરમાં સંકોચાઈ જાય છે, તેપણુ આત્માના પ્રદેશોની સંખ્યામાં જરાપણુ વધઘટ થતી નથી. કીડીનાય આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી છે અને હાથીનો ય આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી છે. વળી આત્માના ગુણોમાં પણ વધઘટ થતી નથી. જેટલા ગુણો સિદ્ધ ભગવાનના છે તે બધા ગુણો દરેક આત્મામાં સદાય ભરેલા છે, અનાદિથી સંગારમાં હોવા છતાં જીવના એક પણ ગુણુ ઓછો થયો નથી. વસ્તુ સ્વતંત્ર છે તે કોઈને આધીન નથી. આ વાત અપૂર્વ છે, એની એકવાર હા તો પાડ ! હા પાડ તો સિદ્ધ છે અને ના પાડી તો નિગોદમાં જઈશ !

૪૨. અર્થપર્યાય:—પ્રદેશત્વગુણુ સિદ્ધાંતના બીજા ગુણોના પરિણમનને અર્થપર્યાય કહેવાય છે.

૪૩. વ્યંજનપર્યાય:—વ્યંજનપર્યાયને દ્રવ્યપર્યાય પણ કહેવાય છે. વસ્તુનો આકાર તે વ્યંજનપર્યાય છે. શરીરનો આકાર જુદો, આત્માના પ્રદેશોનો આકાર તે આત્માની વ્યંજનપર્યાય છે. વર્તમાન દેહપ્રભાણુ આત્માનો આકાર છે, પણ શરીરનો આકાર જુદો અને આત્માનો આકાર જુદો; કોઈ કોઈને પ્રેરણા કે મદદ કરેતું નથી, બન્ને સ્વતંત્ર છે.

આ બધી મૂળ રહસી કહેવાય છે; આ રહસીનું મૂળ સ્વરૂપ ન જાણે તો તે જૈન નથી, પછી આવક કે સાધુ તો હોય જ ક્યાંથી ?

પ્રશ્ન:—દરવર્ષે દાદાની જાત્રા કરવા જઈએ છતાં પણ આવક નહીં ?

ઉત્તર:—કુંગર ઉપર ચડયા કે મૂર્તિનાં દર્શન કર્યાં તેથી કાંઈ ધર્મ થઈ જતો નથી, મૂર્તિમાં કે કુંગરામાં કાંઈ આત્માનો ધર્મ ગરી ગયો નથી, એ તો નિમિત્તો છે. નિમિત્ત પણ ક્યારે કહેવાય ? કે પોતાનું અક્રિય વીનરાગ સ્વરૂપ પોતે જાણે, પછી અપૂર્ણ દશામાં જે

રાગ રહ્યો તે રાગત્વ એ નિમિત્ત છે. ખરેખર તો પોતાના પૂર્ણ પરમાત્મ સ્વરૂપને સંભારે છે, ત્યાં “અહો! આજ પરમાત્મા છે” એમ મૂર્તિમાં વીતરાગની સ્થાપના કરે છે એટલો મૂર્તિમાં આરોપ છે, તે સ્થાપનાનિરોધ કહેવાય છે. સ્થાપના એટલે સ્થાપન કરવું, થાપણ મૂકવી; જેને તત્ત્વજ્ઞાન થાય તેને દેવ વગેરેની ઓળખાણ થાય અને તે સાચી ભક્તિ કરી શકે, પણ મૂળ સ્વરૂપત્વ જ જેને ભાન નથી તે સ્થાપના કરશે કોની? હજી જેને વીતરાગ ભગવાને કહેલા તત્ત્વોના નામની પણ ખબર નથી તે મૂળ તત્ત્વોનો નિર્ણય કરશે શી રીતે?

૪૬. અસમાનભતિ:—આત્મા અને શરીર બન્ને અસમાન છે, જુદી જુદી વસ્તુઓ છે, તે બંનેના સંધાગે મનુષ્ય વગેરે પર્યાય કહેવી તે અસમાનભતિ પર્યાય છે. શરીર અને આત્મા અસમાનભતિ છે તેથી આત્મા શરીરનું કાંઈ ન કરી શકે અને શરીરથી આત્માનું કાંઈ ન થાય. શરીરને આઘરે આત્મા ધર્મ કરી શકે નહીં, કેમકે બંનેની ભાત જુદી છે. આત્મા અરૂપી જાણનાર સ્વરૂપ વસ્તુ છે તે દેહાદિ રૂપી જડ વસ્તુનું કાંઈ પણ કરી શકે નહિ, અને પરદ્રવ્યો આત્માનું કાંઈ કરે નહીં.

૪૫. વિભાવ દ્રવ્ય વ્યંજનપર્યાય:—પર દ્રવ્યના નિમિત્તથી થતી ચિકારી આકારની અવસ્થાને વિભાવ દ્રવ્ય વ્યંજનપર્યાય કહે છે, આ પર્યાય જીવ અને પુદ્ગલોમાં જ હોય છે. વિભાવ=ચિકારી, દ્રવ્ય=વસ્તુ, વ્યંજનપર્યાય=પ્રગટ અવસ્થા. મનુષ્ય, નરક, દેવ વગેરે જીવની વિભાવ વ્યંજનપર્યાય છે, અને સકલ તે પરમાણુની વિભાવવ્યંજનપર્યાય છે.

કેઈને એમ થાય કે—એક કક્ષાકમાં અનેક પ્રકારની વાત આવે, એમાં પડકારી તે કેટલીક? તો મૂળ વસ્તુ સમન્તવયા માટે બધા પડખાંની વાતો આવે, છતાં જન્મ-મરણ દાળવા માટે જેને સત્ત્વની જિજ્ઞાસા અંતરથી જાગી છે તે મૂંઝાય નહીં. આ મૂળ રક્ષોનો નિર્ણય ક્યાં વિના જન્મ-મરણ દાળવાનો ઉપાય હાથ આવે નહીં.

૪૬. સ્વભાવચ્ચર્યનપર્યાય:—પરિભિત્તના સંધોગ વગર પ્રદે-
શત્વગુણની જે પર્યાય ધાય છે તેને સ્વભાવચ્ચર્યનપર્યાય કહેવાય
છે; છતાં સિદ્ધપર્યાય અને એક જૂથો પરમાણુ તે સ્વભાવચ્ચર્યન-
પર્યાય છે.

૪૭ સ્વભાવઅર્થપર્યાય:—અગુરુસપ્તગુણના પન્નિમનને સ્વ
ભાવપર્યાય અથવા તે સ્વભાવઅર્થપર્યાય કહે છે, તે સૂક્ષ્મ છે. ચો-
પડાનાં નામાં મેળવવા મારે રાતે ઝાઝીનેં પણ મેળ મેળવે છે, તે આ
તો ભગવાનના ચોપડા સાથે નામું મેળવવું છે; આ મોંધું માન્યું છે
તેથી મોંધું પડે છે, ખરેખર મોંધું નથી. આ તો ઝિના ઘઘની વાત
છે, ઘઘની વાતને મોંધી કેમ કહેવાય?

૪૮. શુદ્ધઅર્થપર્યાય:—પગની ઉપાધિ રહિત પ્રદેશત્વગુણ
સિવાયના ગુણની પર્યાયને શુદ્ધઅર્થપર્યાય કહે છે. કેવળજ્ઞાન તે શુદ્ધ
અર્થપર્યાય છે

૪૯ અશુદ્ધઅર્થપર્યાય:—પગની ઉપાધિથી જે અવસ્થા થાય
તે અશુદ્ધઅર્થપર્યાય છે: તાગ-દેવ-તે પગની અપેક્ષાથી ધાય છે તે
અશુદ્ધઅર્થપર્યાય છે

૫૦ સામાન્યગુણ:—જે ગુણ ઓ દ્રવ્યોમાં હોય તેને સામા-
ન્યગુણ કહે છે. અતિત્વ, વસ્તુત્વ, દ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, અગુરુસપ્તત્વ,
પ્રદેશત્વ વગેરે સામાન્યગુણો છે તે બધી વસ્તુઓમાં હોય છે.

૫૧. વિગેયગુણ:—જે ગુણ બધા દ્રવ્યોમાં ન હોય એવા ગુણને
વિગેયગુણ કહે છે. આત્માના જ્ઞાન, દર્શન વગેરે ગુણો છે તે બીજા
દ્રવ્યોમાં નથી તેથી જ્ઞાન, દર્શન વગેરે આત્માના વિગેયગુણો છે;
વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ તે પરમાણુના વિગેયગુણો છે.

આ પ્રમાણે સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલ પર રહેલો બધાંનુધી
યથાર્થ નિર્જય ન કરે ત્યાંનુધી તેને શ્રાવકપાત્ર, મુનિપણ કે પન્થપાણ
વગેરે કંઈ હોઈ શકે નહિ, તે જોઈ પણ નથી કોઈ યથાર્થ તત્ત્વનિર્જય
ન કરે અને પોતાની દૃષ્ટનાથી કે કોઈ અજ્ઞાની ગુરુના કહેવાથી
તત્ત્વનું સ્વરૂપ ગમે તેમ કહી બેસે તો તત્ત્વનિર્જયમાં અનાદિતો ગણે
છે તે રહેને, અને યથાર્થ તત્ત્વનિર્જય વિના જન્મ મરણ યાગે નહીં.

સર્વજ્ઞ ભગવાનને નિશ્ચય-વ્યવહારરૂપ જે પ્રકારના કથનને આશ્રયે જે જાતિના ગુણ હોય છે. નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા અને અશુભભાવ છાડાવવા માટે પ્રસન્નિત વ્યવહારનું કથન ભગવાનની વાણીમાં પણ આવે. વ્યવહાર એટલે નિમિત્તથી કથન, અને નિશ્ચય એટલે પાતાથી કથન; વળી બાહ્ય અને અભ્યંતર એવા બેદથી પણ જે પ્રકારના ગુણો સર્વજ્ઞને હોય છે, તેમાં જેટલા શરીરાશ્રિત ગુણથી ભગવાનને ઓળખાવવા, સ્તુતિ વગેરે કરવી તે બાહ્ય ગુણો છે-એટલે કે કહેવામાત્ર છે, નિશ્ચયથી આત્માના એકે ગુણો શરીરાશ્રિત નથી, આત્માના જ્ઞાન, દર્શન વગેરે ગુણો છે તે સ્વાશ્રિત જ છે-એ અભ્યંતર ગુણો. શરીરજીથી ભગવાનને ઓળખાવે કે મુદ્દર શરીર, દિવન-વાણી વગેરેથી ઓળખાવે પણ તે શરીર, વાણી વગેરે ખરેખર ભગવાનનું સ્વરૂપ નથી, ધીના ઘડા એ કહેવામાત્ર વ્યવહાર છે, કંઈ ઘડા ધીના ન હોય, તેમ ભગવાનનું શરીર એમ વ્યવહારે બોલાય છે, ખરેખર ભગવાનને શરીર નથી, ભગવાન તો આત્મા છે.

ભગવાને કહેવા નિશ્ચય-વ્યવહારનું સ્વરૂપ ભુલું ભુલું છે અને તેનું રૂપ પણ ભુલું જ છે. વ્યવહારનું રૂપ સસાર છે અને નિશ્ચયનું રૂપ મોક્ષ છે. ભગવાનના ગુણના અવ્યુદય અને નિઃશ્રેયસ એવા પણ જે પ્રકાર છે. અવ્યુદય એટલે પુણ્યના કાલ અને નિઃશ્રેયસ એટલે મોક્ષ છે. ખરેખર તો ભગવાનને પુણ્ય છે જ નહીં, એ તો પુણ્ય-પાપ રહિત વીતરાગ છે. વચન વિવક્ષાથી એટલે કે વચનદ્વારા કહી શકાય એવા સંખ્યાતા ગુણો આત્મામાં છે, અને વસ્તુ સ્વરૂપની અવેક્ષાએ અનંતગુણો છે, પણ અનંતગુણો વચનથી કહી શકાતા નથી.

મોક્ષમાર્ગની પ્રયોજનભૂત રકમેને યથાર્થ નિર્ણયદ્વારા જાણ્યા વિના ભવનો અંત આવે નહીં આમાં બહારનું કંઈ કરવાનું ન આવ્યું પણ અંદરની સાગી સમજણ કરના ઉપર વજન આવ્યું પડેલા સમજણ વગર કરશે શું? ઘરની બહાર નીકળના માટે કંઈ દીરા તરફ ચાલવું તેની આવળા માણસને ખમર હોય નહીં, અને દીરા જાણ્યા વગર ગેમને એમ ચાલવા માંડે તે ભીંત સાથે ભટકાય, પણ તે કંઈ તેને દીરા બતાવે અને તેના પાતાના ખ્યાલમાં બેસે કે-નાકની

દાડી સામે બગબર બારણું છે, તે એ સમજાવ્યું થતાં કે તેના પગની ગતિ થાય અને મૂઝવણ ટળી જાય. તેમ આ સંસારથી બહાર શી રીતે નીકળવું? આત્મા શું, તેના ધર્મ ક્યાં થાય, શી રીતે થાય-એના સાચો નિર્ણય ક્યાં વિના પુરુષાર્થની ગતિ ક્યાં કરવી તેની મૂઝવણ ઘણા કરે અને સંસાર રહ્યા કરે, પણ સાચું સ્વરૂપ જાણે તો તે તરફ પુરુષાર્થની ગતિ થાય અને સંસાર ટળે; માટે સોથી પહેલાં સાચી સમજણ કરવી જોઈએ.

અનાદિથી શરીરના પ્રપંચને પોતાનું જાણ્યું છે, જાણનાર પોતે પોતાને ન જાણતાં પરમાં પોતાપણું માની બેઠો અનાદિથી પોતા તરફ લક્ષ કર્યું નથી, એટલે પોતાની હૈયાતિ પરમાં દહાડિમાં, દહની કિયામાં અને પુણ્ય-પાપમાં માની રહ્યો છે, પણ ગરીરાદિથી જીવંત અંદરમાં પોતાનું ચૈતન્યસ્વરૂપ છે તે જાણતું નથી એટલે બહારમાં લક્ષ કરી તેમાં મુખ-દુઃખની કલ્પના કરે છે અને પગથી લાલ-નુકશાન ખાતે છે આ રીતે આ છત્ર અનાદિકાળથી સસારમાં ભ્રમનો મિથ્યા બુદ્ધિ-પર્યાયના પ્રપંચને સત્યરૂપ જાણી તેમાં મગ્ન થયો થકો પ્રવર્તે છે; લોકોમાં માન મળે એવી વાત જીતે બેસી જાય છે ધર્મના નામે અપાસરે જાય, ત્યાં આગળ બેસાડે અને ત્યાં મહારાજ દરે ગેઠના વખાણ અને શેઠ કહે મહારાજનાં વખાણ-મંત્રે સામસાના વખાણ કરે અને માંદપતે પાપી તેમાં ધર્મ માની સંતોષાઈ જાય, એમ હા-હો-હારિદ્રાર્થમાં સલવાઈ જાય છે. એ બધા ઉપાય કરના છતાં પણ દુઃખ તો કાયમ બની જ રહ્યું છે. ખોટા ઉપાયથી દુઃખ ટળતું નથી. દુઃખનું મૂળ કારણ તો અજ્ઞાન-જનિત ઈર્ષ્યારૂપી રોગ છે-તે અનાદિનો છે. ઈર્ષ્યારૂપી રોગ શું અને તે કેમ મટે એ તો જાણ્યું જ નથી અને અન્યરીતે ઈર્ષ્યારૂપી રોગ વધે તેના ઉપાય કો છે.

જેમ કેમને મૂળીનો રોગ (વાઝનો રોગ) હોય તો તે રોગ કેન્દ્રનાર વલ્લો પ્રગળ હોય અને કેન્દ્રનાર થોડો પ્રગળ હોય પણ તે રોગ અંતરમાં તો રહ્યા જ કરે છે, નિરોગ થતો નથી મૂળીને જય તો નિરંતર ગ્રહા કરે છે; પણ પુણ્યનો ઉદય આવે અને પોતાના ઉપાયને ખોટા જાણે તો તે સાચા ઉપાયનો નિશ્ચય કરવાનો અભિવાધી

ધાય; રોગ મટાડવા માટે તે રોગ જેણે દાખ્યો છે એવા સાચા ઉપાય
ખતાવનાર સાચા વૈદને ગોતે, પછી “આ જ સાચા વૈદ છે એ
મારો રોગ જરૂર દાખશે” એવો તેનો વિશ્વાસ કરે અને પછી તે
વૈદના કહેવા પ્રમાણે ઉપચાર કરે તો રોગ જાય; તેમ આત્માને રોગ-
રૂપ અજ્ઞાનરૂપી મહાન રોગ પોતાની ભૂલથી અનાદિનો લાગુ પડ્યો
છે, જન્મ-મરણરૂપી રોગનું મૂળકારણ અજ્ઞાન છે તે કેમ મટે તેની
જાણના થતાં, અડપાય કરેલાના સડાર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગ-
વાન જે પરમવૈદ છે તેને ઓળખે, તેના કહેવા તત્ત્વોનો નિર્ણય કરે,
અને પછી તેમનો કહેલો ઉપાય કરે તો રોગ દળે, દુઃખ દળે ને સુખી
ધાય; એ કઈ રીતે થાય તે કહેવાશે.

આવળ પદ ૦)) શરવાર.

દૃષ્ટિ એ જ રોગ છે. દૃષ્ટિ કેને ધાય? કે જેને કાંઈ દુઃખ
હોય-તેને દુઃખથી છૂટવા માટે દૃષ્ટિ ધાય, તેથી દૃષ્ટિ કરે તે દુઃખી
છે. દૃષ્ટિ નામનો રોગ અનાદિકાળથી જીવને વજાયો છે. આત્માને
પરવસ્તુની દૃષ્ટિ તે રોગ છે. જેમ કોઈને વાચનો રોગ હોય અને તે
ઘણા કાળથી ખોટા ઉપાય કરી કરીને ધાડ્યો હોય તે ઉપાયને જુવારે
ખોટા બાલે ત્યારે સાચા ઉપાય કરે.

પ્રશ્ન:—અમારા ઉપાય તો સાચા છે. અમે ધન મેળવવાનો
ઉપાય કરીએ તો ધન મળે-તો પછી અમારા ઉપાય ખોટા કેમ?

ઉત્તર:—દૃષ્ટિનું દુઃખ દાખવા માટે એ ઉપાય તદ્દન ખોટા છે. ધન
મળ્યું ત્યાં ફર બીજી દૃષ્ટિ ઉભી જ છે. રૂપીયા મળે, મોટાઈ મળે,
ખાવડી-છાડરાં હોય-ત્યાં મરણનાં ડાણાં આવે-એટલે જીવવાની દૃષ્ટિનું
દુઃખ ધાય પણ આયુષ્ય પૂર્ણ થઈ ગયું ત્યાં ધન વગેરે કોઈ સાર
નાંખી શકે તેમ નથી, અને પોતાની ઓળખાણ વગર મરીને ડીડી-
કાગડા વગેરેમાં જાય, આમાં કયા ઉપાય સાચો છે? પર વસ્તુની
દૃષ્ટિ તે જ રોગ છે. પોતાનાં સુખ માટે પરવસ્તુની દૃષ્ટિ કરી એટલે
પોતાને તો નમાડો-સુખ વગરનો માન્યો. આત્મામાં જ સુખ છે એનું
જ્ઞાન નથી તેથી આત્મા સિવાય પર વસ્તુને મહવાન્ય ખાવરૂપી

ઈચ્છાના રોગ અનાદિથી વળગ્યો છે, અનંત ઉપાય ! ક્યાં છતાં તે
રો। હજી મળ્યો નથી, અને ઈચ્છાનું દુઃખ તો થઈ જ રહ્યું છે; મારે
તે ઉપાય જ ખોળા છે

વાર્તાના રોગવાળો જાણે કે પહેલાં કરેલા બરા ઉપાયો ખોટા છે,
વાર્તાના રોગથી શરીર કંપે છે, તે વાર્તાના રોગના વેદ કોણ છે કે જે નાક
પારખી હોય; શીકસ જોગને રોગનું સ્વરૂપ પારખી લે એટલા વેદ
મેણ છે તેનું સ્વાશ્રિત જ્ઞાન હોવું જોઈએ એક એવા વેદ હતા કે
પાણીનું ખેડું બરીને જતી બાઈની શીકસ ઉપરથી પારખી લીધું
કે આ બાઈને એવો રોગ છે કે હાથમાં મરી જશે, "ધડે પહોંચવાની
નથી, તેનું ખેડું સામેથી લઈ લે" ! એમ કહ્યું અને થોડી વાર થઈ
ત્યાં તો બાઈ એકદમ પડી ગઈ અને મરણ પામી એમ સંભવ્ય
સમજી જાણપણું હોય, રોગ શું, નિરોગ શું, ઓપન શું અને પથ્ય
શું એ બધું જાણતા હોય તે સાચા વેદ છે અહીં દૃષ્ટાંતમાં પણ,
ઠરદી આવે અને ચોપડીમાં રોગનું નામ જોવું પડે તેવો વેદને નથી
લીધા, પણ સ્વાશ્રિત જાણકાર પેડને લીધા છે, તેમજ ઠરદી પણ
એવો લીધો છે કે જેણે પાતાનો રોગ લાસ્યો હોય, પોતે કરેલા
ઉપાયો ખોટા લાગ્યા હોય, વેદની સાચી શ્રદ્ધા થઈ હોય અને રોગ
મળવાની શીકસ જોઈને હિતસાહ ઉપજે કે આહા ! આને રોગ ટાળીને
નિરોગતા થઈ છે, મારો રોગ પણ આ રીતે મટી જશે, સાંભા વેડને
પણ પહેલાં મારી જેમ વાર્તાના રોગ હતો તે મટાડીને પોતે વેદ થયા
છે એટલે તેમના કહેવા ઉપાયથી મારો રોગ જરૂર જશે એમ શ્રદ્ધા
લાવી વેં પામે જાય, કેમકે વેં વિના રોગનું દુઃખ જાય નહીં.

આત્મા તો અખંડ અકલ્પ સ્થિત સ્વરૂપ છે, તે અકલ્પ સ્વરૂપને
બૂલીને પર વસ્તુની ઈચ્છાનો કપવા આવે છે તે આત્માને વાર્તાના
રોગ અનાદિથી છે તે રોગને ટાળનાર વેદ એટલે કે સાચા ગુર કોણ
છે ? એ પ્રેરેને લક્ષણોથી બરામર જોગખવા જોઈએ; કેમકે અજાણ
વેદ યમ બરાબર છે, મારે સાચા પ્રેરેનો (અહીં સદ્ગુરુ તે પ્રેરેને
સ્થાને છે) જ્યાંસુધી સમજ ન મળે ત્યાંસુધી ઓપનિ ન લેવી
સારી છે, પણ ખોટા વેંની ઓપનિ કળાથી તો ઘણું દુઃખ થાય

છે. સાચી દવા ત્ર મળે તેથી કાંઈ ઝેર ન લેવાય. સાચા ઉપાય ન મળે-ઝેરલે ખોટા ઉપાય ન કરાય. આ જીવને આકુળતા જેવું લક્ષણ છે એવો અજ્ઞાનજનિત ઈચ્છા નામનો રોગ અનાદિથી હુમેશાં બની રહ્યો છે; કોઈ વેળા ઝોછી આકુળતા થાય છે તો કોઈ વેળા વિરોધ આકુળતા થાય છે, પણ અજ્ઞાનજનિત ઈચ્છા નામનો રોગ તો કાયમ છે. તેમાં કોઈ ભવ્ય લાયક જીવને કંઈક જ્ઞાનાવરણના ક્ષયોપશમથી અને પુરુષાર્થ કરવા તૈયાર થયા હોવાથી “આ પર વિષયના સેવનથી મને શાંતિ મળી નહીં, પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં સુખનો અનુભવ થયો નહીં” એમ જાણી પાતાના ઉપાયોને તે અસત્ય જાણે છે; અને સાચા ઉપાયનો નિશ્ચય કરી મારો ઈચ્છા નામનો રોગ જે પ્રકારે મટે એ પ્રમાણે સત્યધર્મનું સાધન કરવું એમ નક્કી કરે છે. પરથી મને લાભ થાય એમ માનીને પર દ્રવ્યની જે ઈચ્છા કરે છે તે અજ્ઞાનજનિત ઈચ્છા છે. તે ઈચ્છાથી રોગ મરવાનો ઉપાય તો સાચો ધર્મ છે. અને તે ઉપાય જેમણે પહેલાં ઈચ્છાથી રોગ હતો અને પછી આત્માની ઝોળખાણ કરી, સત્યધર્મનું સાધન કરીને એ ઈચ્છા રોગનો સર્વથા નાશ કર્યો હોય તેમના દ્વારા જાણી શકાય છે. જેટલા સિદ્ધો, દેવળી-અરિહંતો થયા તે બધાને પણ પહેલાં તો આ રોગ હતો, અજ્ઞાન-દશામાં તેઓ પણ નિગ્રાહમાં રખડતાં હતાં; પણ પછી સાચા સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરી, સત્યધર્મનું સાધન કરી વીતરાગ થઈ ગયા, ઈચ્છા રહિત થઈ ગયા; એ સર્વજ્ઞ ભગવાન જ સાચા વેધ છે. રાગ, શુ, ધર્મ, સાચી પ્રવૃત્તિ, સમ્યજ્ઞાન અને વીતરાગ દશરૂપ નિરોગતા એ બધાનું શરૂઆતથી અંત સુધીનું જ્ઞાન સર્વજ્ઞને જ હોય છે, અને તે જ અન્યને દર્શાવવાવાળા છે; તેથી સર્વજ્ઞ ભગવાન પરમ વેદ છે.

બાદગ્વા સુદ ૧ સનિવાર

આ સત્તાસ્વરૂપ ગ્રંથમાં તૃહીતમિથ્યાત્વના ત્યાગનો ઉપદેશ મુખ્યપણે છે. તૃહીતમિથ્યાત્વ ઝેરલે ગ્રહણ કરેલી ખોટી માન્યતા; જન્મ થયા પછી ઊંઘી વાત નવી પકડી છે તે છાડવાની સત્તા-સ્વરૂપમાં મુખ્યપણે વાત છે. અનાદિની જે ઊંઘી પકડ તે (અતૃહીતમિથ્યાત્વ) છાડવાની વાત સમારે સમયસારમાં આવે છે.

પ્રથમ આ સ્થૂળ મિથ્યાત્વને છાડવાની વાત ને સમજે ત્યાંસુધી સૂક્ષ્મ મિથ્યાત્વ છાડવાની વાત પહોંચે સમજાય નહીં. વીતરાગ દેવ-ગુરુ સિવાય બીજા સ્ત્રી-કુટુંબ વગેરે ઉપર જે પ્રેમ છે તેના કરતાં વીતરાગ દેવ-ગુરુ-ધર્મ ઉપર જે વધારે પ્રેમ ન હોય તો તેને સ્થૂળ શ્રદ્ધાતમિથ્યાત્વનો પણ ત્યાગ નથી.

ત્યાંસુધી સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યેની ભક્તિ અને તન-મન-ધન ખર્ચવાનો ઉદ્દેશ ન આવે, તથા પ્રથમ દરામાં તેના માનેલા મુરદન વગેરે કુદવાદિ માટે જેટલાં તન-મન-ધન ખર્ચયો હોય તેના કરતાં વધારે ભક્તિ તથા તન-મન-ધન સતદેવ-ગુરુ-ધર્મ માટે ન ખર્ચે ત્યાંસુધી તેને સ્થૂળ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ નથી; સ્થૂળ-મિથ્યાત્વના ત્યાગ વગર સૂક્ષ્મ મિથ્યાત્વ પણ ટળી શકે નહીં; છતાં પણ સ્થૂળ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ પૂર્વે અનંતવાર આ છવે કથો છે પણ સૂક્ષ્મ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ પૂર્વે કદી પણ કથો નથી. સ્ત્રી, કુટુંબના લોભા ઉપર દેવ-ગુરુ કરતાં વધારે પ્રેમ હોય તો તે તીવ્ર મિથ્યાત્વના મહારોગમાં સડેલો છે. કોઈ કહે કે અમને દેવ-ગુરુનો પ્રેમ છે પણ હોંશ નથી આવતી. તો તે વાત જુદી છે. તારાં બાયડી છાકરાં પ્રત્યેની હોંશ આવે, તેના માટે તન, મન, ધન ખર્ચે, રૂપીયા જુદા રાખે અને અહીં દેવ-ગુરુની ખાતર તને હોંશ ન આવે તો તને દેવ-ગુરુનો પ્રેમ જ નથી. દેવ-ગુરુ કરતાં સ્ત્રીઆદિને માટે વધારે ઉત્સાહથી તન, મન, ધન ખર્ચે તો તે વીતરાગને ઠગે છે-એટલે ખરેખર તો પોતાના આત્માને જ ઠગે છે. પોતાને વીતરાગનો સેવક કહેવડાવે છે પણ હજી વીતરાગદેવની રુચિ નથી, તેને પોતાના આત્માની રુચિ તો થાય જ ક્યાંથી? નિમિત્તનો પણ વિવેક કરતાં આવડતો નથી તે ઉપાદાનને ઝાગખશે કઈ રીતે? ત્યાંસુધી સતદેવ-સદ્ગુરુ પ્રત્યેના ઉદ્દેશ ન આવે ત્યાંસુધી તેના અંતરમાં શ્રદ્ધાતમિથ્યાત્વનું તીવ્ર પાપ પડ્યું છે.

પોતાના જ્ઞાનમાં અનુમાનાદિ વડે પણ સર્વજ્ઞનો નિષ્કૃષ્ટિ કથો ન હોય, અને તે દરેકજ ભગવાનના દર્શન કરવા જાય તો પણ તે વીતરાગનો સેવક નથી. વીતરાગનો સેવક ક્યારે બને, ભગવાનનો દાસ ક્યારે થાય, ભગવાનનો ઉપદેશોક્તો માર્ગ ક્યારે અહણુ કરે અને

ભગવાને કહેલાં તત્ત્વોનું અદ્વાન ક્યારે કરે ? શાસ્ત્રમાં ભગવાને શું કહ્યું છે તે જાણે અને અનુમાનાદિથી સર્વજ્ઞના સ્વરૂપનો સાચો નિશ્ચય થઈ ગયો હોય, ત્રણકાળ ત્રણસોક ફરી જાય પણ તેનો નિર્ણય ન કરે એવી અદ્વા અર્થ હોય તો પછી તત્ત્વની અદ્વા કરી ગકે છે. અર્થકાર કહે છે કે-તત્ત્વના સ્વરૂપનો જેને નિર્ણય નથી તે વીતરાગના સાચા સેવક નથી, જૈન નથી. જેને સર્વજ્ઞના સાચા સ્વરૂપનો નિર્ણય થયો જ નથી તથા વિશેષ સાધનનું યથાર્થ જ્ઞાન થયું જ નથી ત્યારે તે નિર્ણય વિના કોનો સેવક બની દર્શન કરે છે વા જપ કરે છે ? અર્થાત્ સર્વજ્ઞના સ્વરૂપનો જેને નિર્ણય નથી તે વીતરાગનો ભાજ નથી.

વીતરાગ સર્વજ્ઞપરમાત્માએ જે તત્ત્વ કહ્યું છે તેની જેને ઓળખાણ નથી, જ્ઞાનમાં નિર્ણય થયો નથી અને કહે છે કે સર્વજ્ઞ કેવા હશે-તે કોણ જાણે ? આપણને કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારે સર્વજ્ઞનો નિર્ણય કરશું-તો એમ કહેનારને સર્વજ્ઞની અદ્વા જ નથી, તત્ત્વનો નિર્ણય નથી-ને જૈન પણ નથી, સર્વજ્ઞને જ તે માનતો નથી.

સર્વજ્ઞદેવે વિશેષ સાધનનું ઓટલે કે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે, જન્મ-મરણ ટાળવાનો ઉપાય બતાવ્યો છે, જે સાંભળીને ખ્યાલ આવી જાય કે અહો ! સર્વજ્ઞદેવ સિવાય આ સ્વરૂપ બીજો કોઈ કહી શકે નહીં, અરિહંત ભગવાનનું સ્વરૂપ આમ જ હોય એવા સર્વજ્ઞદેવના નિર્ણય વગર દર્શન કોનાં કરે છે ?

અનંતા સર્વજ્ઞો ધર્મનો એક જ આગ કહે છે, ધર્મનો આગ બીજો કોઈ શકે નહીં. આત્માનો પરમાર્થ અર્થાત્ સ્વરૂપની શાંતિ તેનો સાચો રસ્તો ત્રણકાળે એક જ પ્રકારે સર્વજ્ઞે કહ્યો છે-એવા સર્વજ્ઞના નિર્ણય વિના કોનો સેવક થયો છે અને જપ કોનો કરે છે ? જેના દર્શન કરે છે અને જપ કરે છે તે અરિહંતને તો જાણતો નથી તો છું ભક્તિ કોની કરે છે ?

ત્યારે કોઈ જનાળ આપે કે અગ્રે તો અમારા બાપ દાદા માનતા તે માનીએ છીએ, તથા અમારા ગુરુ કહે તે માની બેસીએ છીએ અને જ્ઞાતિના આગળ પડતા માણસો તથા અમારો સં

આ જ દેવને માને છે. માટે અમે પણ મોંનીએ છીએ; વાળી તે સર્વ-
જ્ઞના પૂજારિક અમે ધર્મબુદ્ધિથી કરીએ છીએ. અને અરિહંતને દેવ
માનીને તેની જે પૂજા, જાપ વગેરે કરીએ છીએ. બાપ-દાદાથી ૫૦૦-
૧૦૦૦ વર્ષનું આલેખ આવે છે તે જ અમે માનતા આવ્યા છીએ, અને
અમારે પણ મોક્ષ જવું છે, એમ કેટલાક વાડાને આશયે, સંધને આ-
શયે, મુદ્ધમતિથી માની બેઠા છે અને દેવનું સાચું સ્વરૂપ સમજતા
નથી, તે જોની નામ ધરાવે છે-પણ અજ્ઞાની છે; તેવાઓને કહે છે કે
સાંભળો! અરિહંત દેવ તો સાચા છે જ, પણ તમારા જ્ઞાનમાં તેનું
સાચપણ બાસ્યા વિના તમે તેના સાચા સેવક નથી. સર્વજ્ઞના સ્વ-
રૂપના નિર્ણય વિના તેના સાચો ભક્ત થઈ શકે નહીં. જેમ તમે તમારા
કુળધર્મ પ્રમાણે, તથા પંચાયતના આશયે તમારા દેવને ધર્મબુદ્ધિથી
માને છે તેમ અન્યમતિઓ પણ કુળાદિકના આશયે તેના માનેલા
દેવને ધર્મબુદ્ધિથી પૂજે છે તો તમારામાં અને તેનામાં ફેર ક્યાં રહ્યો ?
કોઈ બોલે છે કે કોઈ પીને, તેનું માંસ ફેડી રહે, ખવડાવે તેમાં 'સખાખ' માને
છે એટલે બોલે છે કે કોઈ નહીં પણ ફેડી રહે ખવડાવવાનો તો ધર્મ
ધારી-એમ માનીને તે પણ ધર્મબુદ્ધિથી કાળા ફેર કરે છે-અને તેમાં
પોતે ધર્મ માને છે, તેમ તમે તમારા દેવનું સ્વરૂપ તો જાણતા નથી,
તેનું સાચપણ કંઈ રીતે છે તે તમને બાસ્યું નથી-તો તમારામાં અને
તેનામાં ફેર શું પડ્યો ? વાઘરણ પણ કહે છે કે-અમારી દેવી જેવી
તો જગતમાં કોઈ રાક્ષિ નથી, ધધરને પણ અમારી દેવીનું શરણ
લેવું પડ્યું હતું-એ વાઘરણ પણ પોતાની માનેલી દેવીને સાચી માને
છે, અને તમે તમારા માનેલા દેવને સાચા માને છે પણ તેનું સ્વરૂપ
તો જાણતા નથી તો તેનામાં અને તમારામાં ફેર શું પડ્યો ?

કોઈ એમ કહે કે બાપદાદાથી આલેખ આવતું હોય તે કેમ
મૂંઝાય ? તો તેને કહે છે કે-અરે ! તારો બાપદાદા નિર્ધન હોય તે નિર્ધન-
પણ ફેરવીને ધનવાન થયાંમાં બાપદાદામાં ફેર પાડ-ત્યાં એમ નથી
કહેતો કે મારા બાપ પાસે આટલું ધન હતું માટે તેના કરતાં વધારે
હું નહીં રાખું ! તો બાપદાદા જે ધર્મ માનતા તેના કરતાં સાચો
ધર્મ મળે અને તે ન માન તો તને ધર્મની સ્થિતિ નથી. સવારે

સમયસારની વાત તો અલૌકિક છે, પણ પ્રથમ આ વાત કેવળ-ગુરુ-ધર્મનું સ્વરૂપ ન સમજે તેને તો સ્વૂળ મિથ્યાત્વને ત્યાગ પણ નથી અને જીવ જો માત્ર કેવળ-ગુરુની વાતમાં રોકાઈ જાય તોપણ તેને અદ્વૈતનું સ્વરૂપ સમજાય નહીં, આ તો અત્યારની અને સવારની વાતને મેળ કરીને એકાવતારી થઈ જવાની વાત છે. બીજાએ જેમ સમજ્યા વગર ક્યાં કરે છે તેવું હું પણ ક્યાં કર તો તારામાં અને બીજામાં ફેર પડ્યો જ નથી. ભાઈ ! સાચા કેવળ-ગુરુને ઓળખ્યા વિના તારામાં અને અન્યમતિમાં ફેર નથી.

અહીં અજ્ઞાની દલીલ કરે છે કે—અમે તો સાચા જિનદેવ-અશિહંતદેવની સેવા કરીએ છીએ, અમારા દેવને તો દેવજ્ઞાન છે તેની અમે ભક્તિ કરીએ છીએ, અમે તો સાચા દેવને માનીએ છીએ અને અન્યમતિવાળા તો મિથ્યા દેવને માને છે, તેની પૂર્માદિક કરે છે—તો એટલો તો ફેર છે ને ? તેને કહે છે કે—જેમ બીજાએ તેના દેવને સમજ્યા વગર માને છે તેમ તમે પણ તમારા દેવનું સ્વરૂપ તો જાણતા નથી, તમારા દેવ સાચા હોવા છતાં તમને તો તેની ઓળખાણ નથી તેથી બન્ને સરખા જ છે. જેમ જો અજ્ઞાની બાળક હતા, એ બેમાથી એક બાળકના હાથમાં બિયોરી પત્થર આપ્યો (કુદેવ તે બિયોરી પત્થર સમાન છે) અને બીજાના હાથમાં હીરો આપ્યો (હીરો તો સાચા દેવને સમાન છે) ત્યારે એ બન્નેએ મદ્દાપૂર્વક પોત પોતાના વસ્ત્રને છડે બાધી લીધા, પણ તે બન્ને બાળકોને હીરા અને બિયોરી પત્થરનું સાચું જ્ઞાન નથી, જેના હાથમાં હીરો આપ્યો તે તો હીરો જ છે અને પત્થર તે તો પત્થર જ છે, પણ સાચું જ્ઞાન નથી તો બન્નેમાં ફેર નથી તેમ તમે જિનદેવને માને છે પણ તમને તેના સ્વરૂપની તો ખબર નથી તો તમારામાં અને અન્યમાં ફેર નથી બીજા અજ્ઞાનીઓને કુદેવ માન્યા છે અને તમને સાચા દેવ માન્યા છે પણ સાચા દેવની તમને પરીક્ષા તો નથી તેથી તમે અને બીજા સરખા જ છે.

સામાપજ્ઞનાથાની વતી દલીલ:—અમને તદ્દન ઊડાડી ન નાંખો, અમને કંઈક તો રાખો, અમે કેટલાય વર્ષે થયાં મહેનત

હીએ હીએ મારે કાંઈક તો અમારું રાખો ! તેને કહે છે કે બાઈ રે !
તેં શું ક્યું ? વાડા તરીકે સાચા દેવને માન્યા પણ સાચા દેવના
સ્વરૂપની ઝાળખાણ તો કરી નથી, અને બીજા પણ સાચા દેવને
ઝાળખતા નથી. જ્યાં સુધી સાચા દેવનું યથાર્થ સ્વરૂપ ન જાણે
ત્યાં સુધી તમારામાં અને અન્યમાં ફેર નથી.

અજ્ઞાનીની ફ્લીલ:—બીજાં ધર્મવાળા તો ખોટા દેવને માને
છે તેથી તેને શ્રુતિમિથ્યાત્વ છે, અને અમે તો સાચા દેવને માનીએ
હીએ, તેના દર્શન, પૂજા, ભક્તિ વગેરે ક્યાં પહેલાં અમે ખાતાં-
પીતાં નથી, તેથી અમને શ્રુતિમિથ્યાત્વ છૂટ્યું છે એમ તો કહે ?
ખોટા દેવની પક્કડ છૂટી છે-તે શ્રુતિમિથ્યાત્વ છૂટ્યું અને તેટલો
અમને લાભ થયોને ?

તેને ઉત્તર:—તમને હજી શ્રુતિમિથ્યાત્વના સ્વરૂપની જ ખબર
નથી. સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ, નિર્ભય ગુરુ, વીતરાગના કહેલાં શાસ્ત્રો
અને ધર્મનું સ્વરૂપ બાહ્ય લક્ષણો વડે નક્કી કરે અને તેનું જ સાચા-
પણું બાંધે ત્યારે તો શ્રુતિમિથ્યાત્વ છૂટે; અને બાહ્યલક્ષણો વડે દેવ-
ગુરુ-ધર્મને ઝાળખ્યા વગર કોઈ સાચા દેવને માને અને બીજાને ન
માને તોપણ તેને શ્રુતિમિથ્યાત્વ છૂટ્યું નથી. આ તો હજી શ્રુતિ-
મિથ્યાત્વ છાડવાની વાત છે, અશ્રુતિમિથ્યાત્વ છાડવાની વાત તો
શ્રુતિમિથ્યાત્વ છાડ્યા પછી ! આત્મા પરિપૂર્ણ નિર્મળ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે,
એક રાગનો અંશ પણ મારા સ્વરૂપને મદદગાર નથી, પુણ્ય કરતાં
કરતાં ધર્મ થતો નથી, હું શરીરાદિનું કાંઈ પણ કરી શકતો નથી
એમ સ્વતંત્ર આત્મતત્ત્વની પ્રતીતિ થાય તે તો અનંત સંસારને
બાળી મૂકનારી છે-એટલે કે મુક્તિનું કારણ છે. પણ તે પ્રતીતિ ક્યારે
થાય ? કે પહેલાં તો જન્મ પછી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર સંબંધી ગ્રંથો કરેલી
ખોટી માન્યતા છોડે ત્યાર પછી તે અનાદિથી ચાલી આવેલી ઊંઘી
માન્યતા છૂટી શકે; પથમ શ્રુતિમિથ્યાત્વ, છૂટ્યા વગર કોઈને અશ્રુતિ-
મિથ્યાત્વ છૂટે નહીં.

અરેરે ! આયો મનુષ્ય દેહ, તેમાં સર્વજનો મંપ્રદાય મળ્યા,

આવો સર્વજ્ઞનો માર્ગ મળ્યો અને હજી તો સાચા દેવના સ્વરૂપને પણ ન જાણ્યો ? ક્યાં તારા ઉદ્ધારનાં ટાણાં ! ફેરી ફેરીને આ ટાણાં મળવા હુલ્લે છે.

હાલવા સુ ૨ ગિવાર.

કોઈ કહે કે-અમે અરિહંત લગવાનને કેવ તરીકે સ્વીકારીએ છીએ; તો અરિહંત લગવાનને કેવ સ્વીકારનારનું સાચું લક્ષણ શું તે અહીં કહે છે. અરિહંતદેવનો સેવક થવામાં પ્રથમ ખોટા આમહુને ત્યાગ અને દેવ-ગુરુની સાચી પ્રીતિ-ભક્તિ હોય ત્યારે હજી સાચી વ્યવહારશુદ્ધિ થઈ શકેવાય. આ વાત બાને લાગુ પડે છે. પૈસાવાળાને વિશેષ લાગુ પડે તેવી છે.

પ્રશ્ન:-સાહેબ ! આપે જ શીખવ્યું છે કે કોઈ આત્મા પૈસાવાળો નથી, તો પૈસાવાળાને લાગુ પડે એમ કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર:-આત્મા પૈસાવાળો નથી, પરંતુ પૈસાની, મમતા કેને છે ? પૈસા વગેરેની તીવ્ર મમતા હોય તો તે ઘટાડવી જોઈએ.

સાચા વીતરાગદેવ, તેમણે કહેલાં નિર્મથ ગુરુ અને સાચાં અનેકાન્ત શાસ્ત્રને જાણીને તેના ઉપર પ્રીતિ ન આવે ત્યાં સુધી તો વ્યવહારશુદ્ધિ પણ નથી, તેને તો સાચાં નિમિત્ત પણ નથી. અરિહંત વીતરાગ પરમાત્મા કેને કહેવા ? જે એક સમયમાં વજ્ર-કાળ વજ્રસોડને જાણે છે અને જેને પરિપૂર્ણ શુદ્ધતા ઊઘડી છે તે વીતરાગ અરિહંતદેવ એના અરિહંતદેવના સ્વરૂપને બાહ્ય લક્ષણોથી જાણખખ્યા વગર માને અને કુદનાદિને ન માને-તોપણ તેને બાહ્ય શુદ્ધિ થઈ નથી, કેમકે જેને તે માને છે તે દેવનું સ્વરૂપ તો જીવે જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન:-સાચા દેવની માન્યતા થઈ છે એમ ક્યારે કહેવાય ?

ઉત્તર:-પ્રથમ શુદ્ધિતમિથ્યાત્વદરોમાં જેમ ણીજા 'કુદનાદિ' માટે તન, મન, ધન વગેરે લગાવતો હતો તેના કરતાં વધારે ઉત્સાહ વીતરાગ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર માટે ન આવે તથા તન, મન, ધન ખર્ચવાનો ઉદ્ધાસ ન જાગે તો તે 'મુગ લગત' છે, અરેખર તે વીતરાગનો ભક્ત

નથી, તેને શ્રુતિમિથ્યાત્વ છૂટ્યું નથી. અરિહંતદેવના શરણ વિના આત્માને ઓળખી શકાય નહીં.

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરીને સ્થિરતાદ્વારા ચારધાતિકર્મોના નાશ કરીને જેણે સર્વજ્ઞતા પ્રગટ કરી છે એવા સર્વજ્ઞ અરિહંતદેવનો ભક્ત ક્યારે કહેવાય? જ્યાંમુઘી બાહ્ય લક્ષણોથી સાચાદેવને ન ઓળખે અને કૃદેવાદિની માન્યતા છૂટીને સાચા દેવ-ગુરુની ભક્તિ-ઉદ્ધાસ ન આવે ત્યાંમુઘી તો વ્યવહારશુદ્ધિ પણ નથી, અને તે સાચા દેવનો ભક્ત વ્યવહારે પણ નથી, જૈન નથી.

પ્રશ્ન—સાહેબ! આપ વારંવાર કહે છે કે કોઈ પર દ્રવ્યનું કંઈ કરી શકતો નથી, માત્ર નિમિત્ત થાય છે; તો છાકરાનાં પુણ્ય હોય અને અગ્ને તેના નિમિત્ત થઈએ, તેમાં શ્રુતિમિથ્યાત્વ ક્યાં આવ્યું?

ઉત્તર—દેવ-ગુરુ કરતાં સ્ત્રી-કુટુંબ પ્રત્યેના રાગ વધી જાય તો તેને શ્રુતિમિથ્યાત્વ જ છે. સ્ત્રી, કુટુંબ પ્રત્યેના રાગ હોય ત્યાં કહે કે હું નિમિત્ત હતો, તો ભગવાનની ભક્તિ, શાસ્ત્ર-પ્રભાવના વગેરેમાં નિમિત્ત કેમ ન થયો? દેવ-ગુરુની પ્રભાવના વગેરે કાર્યોમાં ઢાંગાઈ કરે છે ત્યાં ઉદ્ધાસ જ લાવતો નથી, અને છાકરાના ભગ્ન વખતે ઢાંગાઈ નથી કરતો, છાકરો પરણતો હોય ત્યાં ઊભગરા કરે, બોલી બોલીને સાદ બેસી જાય, ગમે તેમ થાય પણ ત્યાં ઉદ્ધાસમાં ખામી આવવા દેતો નથી, ત્યાં તો દેવ-ગુરુની ઓળખાણ વગરના બંને (પરણનાર અને પરણાવનાર) નરકમાં જવાના હોય! વળતે મરીને નિગોદમાં પણ જાય; અરિહંતદેવની સાચી ઓળખાણ અને ભક્તિ પ્રગટ્યા વગર નિગોદભવ રજો નહીં.

ડાસી-ડાસો મરી ગયા હોય ત્યારે જગતમાં આખરું ખાતર ફાંચ કરે, તેમાં વન વગેરે ખર્ચે, અને ત્યાં વેચાઈ-વેવડાને સાડ લગાડવા માટે બેન-દીકરીને ભાતું વગેરે વધારે આપે, સંસારમાં નાક રાખવા ખાતર ‘ભાડનો દીકરો’ બધું કરે; પણ વીતરાગ ભગવાનની ભક્તિ, પૂજા, પ્રભાવના વગેરેની વાત આવે ત્યાં કહે-એમાં હિંમા

ધાય-પાપ લાને ! પણ ભાઈ રે ! પુણ્ય-પાપ તો અંદરના શુભ-અશુભ ભાવ ઉપર છે કે બહારની ક્રિયા ઉપર ? તારા બાપડી છાકરાનો રાગ કરવામાં તને પાપ નથી લાગતું ? એ બાપડી છાકરાને પાપવાનો ભાવ તે તો ઝેરી સર્પનિ-ઝેરી નાગના કણાને પાપવા બરાબર છે, અને ત્યાં તને ઉદ્ધાર આવે છે ? ધર્મીમા તો દેવ-ગુરુ-રાસ્ટ્રની પ્રભાવના, ભક્તિ વગેરે કાર્યમાં ઉદ્ધામધી છોડી પડે છે કે-અરે ! ધન્ય મારે અવતાર ! મારા અંતરમાં ત્રણલોકના નાથ સર્વજ્ઞ ભગવત બિરાજ્યા ! હું સર્વજ્ઞનો ભક્ત, દેવ-ગુરુ-રાસ્ટ્રનો દાસાનુદાસ ! એમ પાતાનાં અંતરમાં દેવ-ગુરુને બેસાડે છે-અને બ્યારે પાતાના આત્મ-દેવને પાતામાં બેસાડે ત્યાં તો જન્મ-મરણનો નાગ જ છે.

મિથ્યાદષ્ટિ છબને યત-તપ તો ન જ હોય; પરંતુ જે વીત-રાગ દેવ-ગુરુ-ધર્મની ઝોળખાણ અને તેમના પ્રત્યેના બહુમાનને શુભરાગ ન હોય તો સંસાર સંબંધી દયા, દાન, સેવા વગેરેનો શુભ રાગ તે સાંજની સંધ્યા સમાન છે, તે શુભભાવ અલ્પકાળમાં આધર્મી જવાનો છે; અને વીતરાગ દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યેના શુભરાગને સવારની સંધ્યા સમાન કહ્યો છે, તેની પાછળ ઐશ્વર્ય કે સ્વભાવમાં તે શુભરાગને પણ બ્યારે નકાર કરે ત્યારે શુદ્ધતાનો પ્રકાશ પડ્યો છે. લૌકિક શુભ-રાગની વાત નથી, પણ ભગવાન ઉપરના શુભરાગની વાત છે, તે શુભ-રાગ પશુ હું નહિ એના નિષ્કૃય વગર જન્મ મરણનો અંત ન આવે; પરંતુ પ્રથમ દેવ-ગુરુ પ્રત્યે શુભરાગ, ભક્તિ વગેરેનો ઉદ્ધાસ ન આવે તોપણ જન્મ-મરણ રજો નહીં

પ્રથમ ભૂમિકામાં (ટૂટીતમિથ્યાત્વના સંભાવ વખતે) જે કુદેવ-કુગુરુને માનતો હતો અને તેને માટે તન, મન, ધન લગાડતો હતો તેમાં ડોંગાર્ડ (કંબુમાર્ધ) કરતો ન હતો, તેમ હવે, પ્રથમ ઝિંરી માન્યતા વખતે માનેલા કુદેવાદિ માટે તન-મન-ધન ખર્ચતો તેના કરતાં અધિક તન, મન, ધન ઈત્યાદિ સતેવ-સદ્ગુરુને ઝોળખીને તેના માટે ખર્ચે ત્યારે તેને હજી તો ટૂટીતમિથ્યાત્વ ઐશ્વર્ય કે વ્યવહાર સ્થૂળ પાપનો ત્યાગ થાય

પ્રશ્ન:—સાહેબ ! આપે દહીં કે 'પહેલાં કુદવાદિ માટે ખર્ચ'તો તેના કરતાં અધિક મુદવાદિ માટે ખર્ચવું';-પણ અમે અત્યારસુધી કુદવાદિ માટે પણ કાંઈ કર્યું ન હોય અને હવે મુદવાદિ માટે પણ ન કરીએ તો તેથી અમને શુદ્ધીતમિથ્યાત્વ તો ન કહેવાયને ?

ઉત્તર:—પહેલાં ન ખર્ચ્યું તેનું કાંઈ નહીં, પણ હવે તો તમારે વીતરાગદેવને માનવા છે કે નહીં ? તો અન્ય કુદવાદિને માનનાર તે કુદવાદિ માટે જોરહું કરે છે તેના કરતાં અધિક જો મુદવાદિ માટે તમે ન કરો તો તમને શુદ્ધીતમિથ્યાત્વ પણ છૂટ્યું નથી. સારો અન્યથર્મી હોય તો તે પણ તેના માનેલા દેવ વગેરે માટે પેદાશનો અમુક ભાગ કાઢે છે અને તને વીતરાગદેવ-ગુરુ-ધર્મ ખાતર ઉલ્લાસ નથી આવતો અને તન-મન-ધન નથી લગાવતો તો તું તેમાંથી પણ ગયો ?

લૌકિકમાં છાકરાના લગ્ન વગેરે કાર્યોમાં પૈસા વગેરે કાઢે, ત્યાં તન, મન, વચન, કાળ ખડું લગાવે અને અહીં દેવ-ગુરુની ભક્તિ, પ્રભાવના વગેરે કાર્યોમાં ભડતો દીકરો મોઢેથી વાતો કરે ! અને પોતાને અરિહંતદેવનો ભક્ત કહેવરાવે તથા પોતે પણ તેમ માને-પણ ભાઈ ! અરિહંતદેવ-ગુરુ-ધર્મની સાચી પ્રીતિ તો ત્યારે જ કહેવાય કે, જેમ કુદવાદિને માનનારાઓ તેની ભક્તિ વગેરેમાં ઉલ્લાસથી કૂદી પડે છે તેના કરતાં વિરોધ ઉલ્લાસથી સાચા દેવ-ગુરુને ઝાળખીને તેની ભક્તિ-પ્રભાવના વગેરે કાર્યો માટે તન-મન-ધન લગાવે ત્યારે તેને અરિહંત-દેવ, ગુરુ-ધર્મની પ્રીતિ કહેવાય; નહીંતર તો તેને શુદ્ધીતમિથ્યાત્વનો ત્યાગ પણ નથી.

જે લૌકિક છે, જેનામાં નિમિત્તપણે પણ દેવપણાની લાયકાત નથી એવા તદ્દન મિથ્યાત્વી કુદવાદિને માનતો અને તેમાં તન, મન, ધન, જ્ઞાન, શ્રદ્ધા વગેરે લગાવતો અને તેને માટે (પોતાના માનેલા કુદવાદિ માટે) કોવાદિ કપાય પણ પ્રથમ દશામાં કરતો હોતો અને વર્તમાનમાં તારા અરોબરૂયા (અહીં માન્યતાની અપેક્ષાએ સર-ખામણી નથી કરવી પણ તન, મન, ધન વગેરે સંયોગની અપેક્ષાએ સરખામણી છે) તેના માનેલા કુદવાદિ માટે કરે છે, તો તુજે-મનને

આંગણે-વધદાર શુદ્ધિમાં આવીને તારે જિનેશ્વર દેવાધિદેવ અરિહંત ભગવાન, નિર્મલ ગુરુ અને સમ્યક્શાસ્ત્રોની ઝાળખાણ કરીને તેના મારે પહેલાં કરતાં અધિક તન, મન, ધન, જ્ઞાન વગેરે ખર્ચવા જોડો.

આ પ્રથમ અરિહંતનો ભક્ત કેમ થવાય, બાદ જોની કેમ થવાય તેની વાત છે. આ તો વીતરાગનો માર્ગ છે, તેમાં બીજું ચાલે નહીં. બીજું બધું (વીતરાગ માર્ગથી વિરુદ્ધ હોય તે બધું) છોડી દે તો વીતરાગનો માર્ગ સમજાય; ઘણીવાર કહેવાય છે કે:-

પ્રભુનો મારગ છે શૂરાનો
નહિ કાયરનું કામ જો ન,
પ્રથમ પહેલાં મરતક મૂકી
વળતાં લેવું અરિહંતનું નામ જો ન.

પ્રભુનો મારગ છે શૂરાનો

સર્વેશ્વર પરમાત્મા જિનેશ્વર અરિહંતદેવનો એનક થવા મારે આખી દુનિયાને મૂકી દેવી પડે એટલે કે જગતની ટગકાર છોડી દેવી પડે. આખા જગતની પ્રતિકૂળતા આની પડે તો ય ભગવાન અરિહંતદેવની અદ્વા અને ભક્તિ ન છોડાય. પોતાના પુત્રપાર્શ્વથી મસાર તરફનો અશુભ ભાન છેદીને સાચા દેવ-ગુરુ પ્રત્યેની ભક્તિ, પૂજા, વિનય વગેરેનો શુભભાવ આવ્યા વગર વૃહીતમિથ્યાત્વ પણ દો નહીં; ભગવાનના ભક્ત ભગવાનને પધરાવતાં કહે છે કે:-

આવો આવો સીમંવરનાથ અમ ઘેર આવો રે,
રૂડા ભક્તિ વસલ ભગવંત નાથ પરાશે રે.
હું કંઈ નિવ પૂજું નાથ કંઈ નિવ વડું રે?
મારે આંગણે વિહી નાથ જોડ જોડ દરખુ રે

[જિનેન્દ્ર સતવનમ-ગ્રંથ પાન ૨૫૮]

વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભક્તિથી ઊછળતા વીતરાગના સેવક કહે છે હે પ્રભુ ! હે નાથ ! આપને કંઈ રીતે પૂજું ? આખી દુનિયાને વોસરાવી દે અને આ સારીરના કમળ જનાવીને તે વડે તમારી પૂજા કરે કે કંઈ રીતે પૂજું ? અહીં અજ્ઞાનના નથી પણ વિનય

છે, ભક્તિનો ઉદ્ધવાસ છે. પહેલાં તો વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભક્તિમાં સર્વે અર્પણતા બોલે, તે વિના વીતરાગનો ભક્ત કહેવાય નહીં.

લીડને સંભાળે તે ભગવાનનો ભક્ત નથી. જગતમાં લીડ કેવી ? અગિયુંતનો ભક્ત લીડને ભાળતો જ નથી, એ તો નીકળ્યો તે નીકળ્યો, અગિયુંતદેવનો સેવક થયો, હવે અગિયુંતપદ લીડે જ કૂમે! અગિયુંતનો ભક્ત થયો તે અગિયુંતપદ લીડા વગર રહે જ નહીં, અગિયુંત બેવા થયે જ છૂટકો. આતું નામ અગિયુંતનો ભક્ત, આતું નામ વીતરાગનો સેવક અને આતું નામ જૈન.

શ્રી આનંદધનજીએ કહ્યું છે કે:—

હે જિનેશ્વરદેવ !

ધર્મ જિનેશ્વર ગાઉ રંગચું

ભંગ મ પડ્યો હો પ્રિત ..જિનેશ્વર

(જવાનદારી વાળે કહે છે કે—)

ખીજો મન મદિર આણું નહિ

એ અમ કૂળવટ રીત. જિનેશ્વર ધર્મ

હે નાથ! તારા ગુણની ભક્તિ કરવા ઊઠ્યો તે ઊઠ્યો, હવે જગતમાં કોઈ અમને રોકવા સમર્થ નથી, હવે ભગ પડવાનો નથી. રણે ચડ્યા રણપૂત છૂપે નહીં, એક ગરાસીયાપણાના અભિમાન ખાતર ફેરલો પોરસ રાખે છે ! તો આ તીર્થંકર ભગવાન કે જેને એ કંદ્રો, ચક્રવર્તી વગેરે પૂજે છે, જેના જન્મે ત્રણલોકમાં અજવાળાં થાય છે એવા દેવાર્ષિદેવ વીતરાગ પ્રભુને સાથે દ્યે, તેને હૃદયમાં સ્થાપીને તેનો ભક્ત બને અને દે-દે કરે એ કેમ બને ? આ તો વીતરાગતું શાસન છે, અહીં પોપાખાતું રાજ નથી. ભગવાનનો ભક્ત કહેવડાવે અને વીતરાગ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની પ્રભાવનાદિ માટે તન-મન-વન ખરચવાની વાત આવે ત્યાં દે-દે કરે તે વીતરાગનો ભક્ત જ નથી. શાસ્ત્રની કીમતના પૈસા અગાઉથી ભરવાની વાત આવે ત્યાં કહે કે શાસ્ત્ર આવે ત્યારે વાત, તો એમ કહેનારને શાસ્ત્રની ભક્તિ નથી.

ભગવાન ખાતે ચોખ્ખા મૂંઝામાં પાપ માને, પણ અંદરના
ચોખ્ખા ભાગે ચોખ્ખા મૂંઝાય ■ તે બાળે નહિ: પુણ્ય-પાપ તે અંદરની
ક્રિયામાં હોય કે અંદરના પરિણામ ઉપર? જેવા આત્માના પરિણામ
તે અનુભવ પુણ્ય-પાપ થાય ■

હજી વ્યવહાર શું અને નિશ્ચય શું તે બાળે નહિ, અને પહેલા
વ્યવહારશુદ્ધિ વિના માત્ર નિશ્ચયની વાતો ચોટાંધી કરે તે અશુદ્ધિ તો
સેવક હોવાય નહીં. અશુદ્ધિ તો સેવક થના માટે તો એક વાર બીજી
બીજી જાતુ હજી પડશે હજી વ્યવહારશુદ્ધિનાં ઠેકાણાં ન મળે અને
નિશ્ચયની માન વાતો કરે તે ભૂલે છે નિશ્ચય તે શું છે !! નિશ્ચયસ્વરૂપ
એ તો આત્માનો અગર અમૃત-પ્રાપ્ત છે

પહેલાં જે કહેનારને માનતો તે કુપણ હતો, તે કુપણ છાત્રી હતો
હર્ષપૂર્વક જિનદેવની ભક્તિ, વિનય કરે ત્યારે જીવનમિથ્યાત્વ છૂટી
કહેવાય વગરે પેમાવાળાનું બહુમાન કરવું તે કાંઈ વિનય નથી, ત્યાં
તો પેસાની રચિતો તીવ્ર અશુભભાવ છે.

સ સારમા દીકરી-રી રાના મગપણ વગરે માટે કેટલી ચિંતા
કરે ■ અને તેમાં કેની હોંઘાથી કામ કરે છે? અહીં કહે છે કે-માઈ
અશુદ્ધિ તદેન, સર્વેશ વીતરાગ ભગવાન, પરમ પિતા, સ્વરૂપના અન
દાતા, તીર્થના સ્વામી, ધર્મનાયક, ધર્મદાતા, રમ્ સાગર, દેનાવિદેન
તેમને જો છું હિતનાહત તરીકે-દેન તરીકે સ્વીકારતો હો તો હર્ષ
પૂર્વક અતરના ઠાસથી તેમની ભક્તિ, પૂજા, પ્રભાસના વગરે કરના
જોઈએ કોઈ બીજો કામ કરનારું કહે અને પછી પાને કરે તેમ નહીં, પણ
પોતાના જ અતરથી હર્ષપૂર્વક કરે કે આહો! મારાં ધનભાગ્ય કે આ
લાભ મને મળ્યો, આ રાણા મારે મળે! સરદેન-ગુરની ભક્તિ જો
હર્ષપૂર્વક ન કરે તો તે અશુદ્ધિ તદેનના એક વ્યવહારે પણ નથી,
બાદ જોતી પણ નથી અશુદ્ધિ તદેન એક હોય તે તો ધર્મના કામ
આનતા હર્ષવી ઊછળી પડે કે—

અહો! ધન ભાગ્ય છે કે અમારે મારે આ લાભ આગ્યા અમારા
રાગીર, અમારાં મન, અમારો રાગ, અમારાં વચન, અમારું ધન વગરે

પ્રકૃ ભગવાન પરમેશ્વર દેવાધિદેવની પ્રભાવના-ભક્તિ માટે કામ આવે. દેવ-ગુરુ-પરમેશ્વરે માટે અમારાં તન-મન-બન વગેરે વપરાય તે સંદેશ છે, અમારાં 'નભામ્ય' છે આ પ્રભાણે વ્યવહારે જિનદેવાદિકનો સેવક થતાં વિચારપૂર્વક વ્યવહારસમ્યક્ત્વના પચીસ દાખને ન લગાડે અર્થાત્ તે દાખોનો ત્યાગ કરે. તે નીચે પ્રભાણે છે:—

૧ જાતિમદ-જાતિનું અભિમાન ન હોય, પણ દેવ-ગુરુનું અધુમાન હોય કે દેવ-ગુરુથી ભીંચ્યા જગતમાં છે જ કેણું? હું તો તેમનો દાસ છું

૨ લાભમદ-લાભનો અહુંકાર ન હોય.

૩ કૂળમદ-‘અમારાં કૂળની સાત પેઢીના બંધાય માણસો માખણના પીંડલા જેવા ખાનદાન હતા’ એ કૂળનું અભિમાન છે, તે અરિહંતના સેવકને ન હોય. પણ અમારા દેવ તો સર્વજ્ઞ વીતરાગ એમ વિનય હોય

૪ રૂપમદ-ગરીરની સૌંદર્યતા તે તો બધા પ્રકૃતિના ચાળા છે, તે માફ સ્વરૂપ નથી-એ રીતે રૂપનો અહુંકાર ન હોય.

૫ તપમદ-આઠ ઉપવાસ કે આસાખમણ કરે અને તેનાં અભિમાન કરે તે તપમદ છે. વ્યવહારે પણ અરિહંત ભગવાનનો ભક્ત થના માગતો હોય તેને આ એકે મદ હોય નહીં.

૬ બલમદ-શરીર બળનો મદ ન હોય. અરે! બળ કેણું? આ શરીર આત્માનું હતું જ ક્યારે? મરણ વખતે આંખની પાંપણ પણ નહિ ફેરે!

૭ નિધામદ-વકીલાતની જુદી ઘણી હોય કે બીજી લોકિક દુખામાં ઠહાપણ હોય તેનાં અભિમાન અરિહંતદેવના સેવકને ન હોય.

૮. અગ્નિમદ-મદ-મોટા હોદ્દા મળવા તે તો પૂર્વના પુણ્યનું ફળ છે. અગ્ને કલેશ્વર ઈએ, અગ્ને લક્ષ્મીવિપતિ ઈએ વગેરે પદવિનો અહુંકાર ન લેઈએ. અરિહંતદેવ ત્રણસોકના નાથ તેની પાસે તો હું ગોકે છે! અરિહંતદેવને મોંતો ઇંદ્રો પૂજે છે. જેના મુગટમાં અમૂલ્ય રત્નો

છે, એકે રત્નની કિંમતમાં તો ચક્રવર્તીના રાજ ફૂલી જાય, એવો મુગટ ભગવાનના ચરણમાં નમાવી દીએ છે વળી ઈન્દ્રના સિંહાસનની નીચેના પદ્ધરના પણ અબજો રૂ. ઉપજે, એવી રિદ્ધિના સ્વામી, ૩૨૦૦૦ પેમાન (દેવોના પેમાન થાય છે તે) ના 'સિંહ' ઈન્દ્ર તે પણ અરિહંતદેવ પાસે તો નમ્રતા અને ભક્તિભાવના ઉદ્ઘાસથી નાચી જાય. અને તે જ ઈન્દ્ર જ્યારે પોતાની ઈન્દ્રસભામાં સિંહાસન પર બેઠા હોય ત્યારે તો બહુ સિંહ બાળોડતો હોય ! એમ ઘણા જ ગંભીર હોય ! એવા ઈન્દ્રો પણ ભગવાનને પૂજે અને ભક્તિથી નાચી જાય, તો તે ઈન્દ્રની પાસે આ તારા અગ્નિમારની શું કિંમત છે ? મારે અધિકારનો મદ ન હોય. આ બધું હજી બાહ્ય જૈની ક્યારે બને તે કહેવાય છે, આત્માને ઓળખી અતરંગ જૈની બને તે તો અપૂર્વ છે !

૯-૧૧—કૃદેવ-કૃતુર અને કુર્મશ્વ સેવન તે મૂઢતા છે એ જિનદેવના ભક્તને ન હોય. અહીં દેવભાવની વાત નથી, પણ સત્-અસત્નો વિવેક છે.

૧૨-૧૬.—ગંધા, કાંક્ષા, નિચિકિત્સા, મૂઢદ્રષ્ટિ, અનુપગૂંડન, અરિધિતિપરજી, અમાત્સક્ય અને અપ્રજ્ઞાના જે આઠ દોરો છે તે જિનદેવના ભક્તને હોય નહીં

સખ્યા ઉપરથી સત્ની ગણતરી નથી, પણ સત્ તો સત્ની પરીક્ષાથી સત્ છે. લોકિકમાં પણ સખ્યાની ગણતરીની મુખ્યતા નથી. એક જ શ્રીકૃષ્ણ હતા તે એકલા કોડો માણસો સામે લડ્યા હતા છતાં સામાને હરાવી દીધા હતા (શ્રીકૃષ્ણ અને જરાસંઘ વચ્ચે લડાઈની આ વાત છે.) વળી કોડો બ્રહ્માંડ ટોળા હોય ત્યાં એક સિંહ પૂરે પડી જાય ત્યાં આટલા બધા બ્રહ્માંડ એક સિંહ કેમ પહોંચી ગયો એવી શંકા થાય નહિ, તેમ વધારે માણસો માને ■ તે વર્મ સાચો હશે કે આ થોડા માણસો માને છે તે વર્મ સાચો હશે એવી રીતે જિન દેવનો ભક્ત મૂઝાય નહિ પણ પરીક્ષા કરીત નહીં કરે. દેવ-ગુર કે સાવર્મીઓ પ્રત્યે અરિહંતદેવનો ભક્ત અરથિ ન કરે પણ પ્રીતિથી આદર કરે

૨૦-૨૫:—કુટુંબ, કુટુંબ, કુટુંબ તથા કુટુંબસેવક, કુટુંબસેવક અને કુટુંબસેવક એ છે અનાયતન છે તેનો આદર જિનદેવના ભક્તને ન હોય.

ઉપર મુજબ પચીસ દાયો વિચારપૂર્વકે છવ ટાળે ત્યારે તો તે જન્મજરા-મરણને ટાળવામાં નિમિત્ત એવા પરમવૈદ્ય ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવનો વ્યવહારે ભક્ત થયો કહેવાય.

અહીં પચીસ દાયનો ત્યાગ વિચારપૂર્વકે કરવાનું કહ્યું છે. કૂળ-પદ્ધતિથી ત્યાગ હોય તે નહિ પણ 'સમજીને વિચારપૂર્વકે ટાળવાની વાત છે. પ્રથમે સાચા દેવ-ગુરુની ઓળખાણ કરીને તેની ભક્તિ, પૂજા, પ્રભાવના કરે, તેને માટે તન-મન-ધન વગેરે બધું ચ ખર્ચે ત્યારે તો તે અરિહંતદેવનો વ્યવહારે ભક્ત કહેવાય, તેને સ્થૂળ મિથ્યાત્વ છૂટ્યું કહેવાય, પણ એકર સદ્ભમિથ્યાત્વ હજી પડ્યું છે.

લક્ષ્મી ખરચતાં ખૂટે નહીં, અને પુણ્ય ખૂટે-તો લક્ષ્મી ખૂટ્યા વગર રહે જ નહીં. ખરચવાથી લક્ષ્મી ખૂટી જશે એમ માનનારને પુણ્યની પણ શ્રદ્ધા નથી. સાચાં દેવ-ગુરુ-સામ્રાજ્યને ઓળખીને તેને માટે તન-મન-ધનનો હુપ્તપૂર્વકે ઉપયોગ કરે ત્યારે તો હજી વ્યવહારે ભગવાનનો ભક્ત થયો, પ્રશસ્ત શુભરાગ થયો, તેને મૃદ્ધીતમિથ્યાત્વ છૂટ્યું અને હવે અંતરસ્વભાવની તાકાત વડે શુભરાગનો પણ નકાર કરે કે આ રાગ મારું સ્વરૂપ નહિ-એમ શુદ્ધસ્વભાવની શ્રદ્ધા કરે તો તેને પરમાર્થે મમકિતા થાય-અનાદિનું અમૃદ્ધીતમિથ્યાત્વ છૂટે અને ને ખરેખર ભગવાનનો ભક્ત થયો, તે જ જૈન છે.

પ્રશ્ન:—તન-મન અને ધન ખર્ચવાનું કહે છે તો તેમાંથી ત્રીજો 'ધન' શબ્દ કાઢીને તન અને મન ખર્ચીએ તો ૬૬ ટકા લાભ થાયને?

ઉત્તર:—એકે ટકો પણ ન થાય. ઘરના ઘાકરા માટે કેમ બધું કરે છે? 'ખાંચ લાખની મૂડી છે તે તને દેવાના ભાવ છે પરંતુ એક પાઈ પણ તને દેવી હરામ છે' એમ જોડરાને વાત કરે તો તે ન પાલવે. તેમ અહીં જેને દેવ-ગુરુની સાચી ભક્તિ છે તે તો દેવ-ગુરુ-ધર્મની પ્રભાવના, ભક્તિ વગેરે પ્રસંગો આવતાં હુપ્તથી લીજીતીને કહે કે-અનંત કાળે મારા મનને આંગણે ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાન પદાર્થ છે,

મારા ભગવાન માટે હું સર્વસ્વ આપી દેવાનો છું; આવી વાત તો એકવાર લાવ ! સાચાં દેવ-ગુરુનો સયોગ મળવો અનંતકાળે દુર્લભ છે. અહુમેન્દ્રપદ, રાજપદ વગેરે અનંતવાર મળે છતાં સાચાં દેવ-ગુરુની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે.

આ ધર્મ અપૂર્વ છે, આ જ કરવા જેવું છે. બધું મૂકી દઈને સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મને શરણે એકવાર અર્પણ ! ભગવાનનો ભક્ત હોય તે લક્ષ્મીનો અમુક ભાગ તો મુદેવ, મુગુરુ અને મુધર્મ માટે જરૂર દાનમાં કાઢે. સારામાં સારો હોય તો ચોથો ભાગ દાનમાં કાઢે, મધ્યમ હોય તો છૂટો ભાગ કાઢે અને હુલકામાં હુલકો હોય તે છેવટ દસમો ભાગ તો જરૂર દાનમાં વાપરે. સંસારમાં છાકરા ખાતર કેમ સંઘરી રાખે છે, તો જોને દેવ-ગુરુ-ધર્મની સાચી રચિ થઈ છે તેને તન-મન-ધન અર્ચવાનો ઉત્સાહ આવ્યા વગર રહેજ નહીં.

ભાઈ રે ! તારે આ ઉત્તમ મનુષ્યપણું લેખે લગાડવું છે ને ! તારે મનુષ્યપણું સંકેત કરવું હોય તો સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મને આગળથી તેની શ્રદ્ધા કર. તેની ભક્તિ, પ્રભાવના વગેરેમાં તન, મન, ધન, જ્ઞાન વગેરે લગાવ. સંસારમાં જેમ કેઈ મહેમાન ઘરે આવ્યા હોય તો તેની કેટલી સગવડ સાચવે છે ! તેમ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાન અને પરમ ગુરુ માટે તને ભક્તિ ન આવે, તેની સગવડતા કેમ કરવી-વગેરેનો વિચાર ન આવે તો દેવ-ગુરુ-ધર્મની સાચી પ્રીતિ નથી.

પ્રશ્ન—સાહેબ ! આપે કહ્યું છે કે પરદ્રવ્યનું પરિણમન આત્માને આધીન નથી તેવું કેમ ?

ઉત્તર—પરતું પરિણમન આત્માને આધીન નથી એ વાત સાચી; જો તને પર સંબંધી ભાવ જ ન થતા હોય તો તો બરાબર છે પણ હજી તું વીતરાગ થઈ ગયો નથી કે તને કેઈ શુભાશુભ ભાવ જ ન આવે ! સ્ત્રી, પુત્ર સંબંધી અશુભરાગ આવે છે તથા વિવચ-કપાયતા અશુભ ભાવ પણ આવે છે, અને દેવ-ગુરુ-ધર્મ તરફના શુભભાવની વાત આવે ત્યાં તું કહે કે પરદ્રવ્યનું પરિણમન આત્માને આધીન નથી-તો ત્યાં શુભ-અશુભનો વિવેક કન્ટાં પણ તને નથી

આવડતો. અને જ્યાં શુભ-અશુભનો વિવેક કરતાં પણ નથી આવડતો તો પછી શુભ અને અશુભ બન્ને રહિત આત્માના સ્વભાવની ઝાળખાણ કરશે ક્યાંથી ?

“જ્ઞાનીએ કહે છે કે શુભરાગથી ધર્મ ન થાય એટલે આપણને દેવ-ગુરુની ભક્તિનો ઉદ્ધાસ નથી આવતો.” એમ કહે અને સ્ત્રી, પુત્ર, લક્ષ્મી વગેરેના અશુભ રાગમાં ભેડાય તો તે જીવને નિમિત્તના વિવેક કરતાં પણ આવડતો નથી. શુભરાગથી ધર્મ ન થાય એમ કહ્યું તેમાં શુભરાગ છાડીને અશુભ કરવાનું તને કોણે કીધું ? હજી નિમિત્તના વિવેકનું પણ જ્ઞાન નથી તે પોતાના ઉપાદાન સ્વરૂપને ઝાળખશે શી રીતે ?

ભગવાન અરિહંતદેવ, સદ્ગુરુ અને સત્શાસ્ત્ર એ સત્સ્વરૂપ સમજવાનાં નિમિત્તો છે. ભગવાન અરિહંતદેવનો સાચો ભક્ત તન, મન, ધનથી સદ્ભાવરૂપ ભક્તિ વગેરેમાં પ્રવર્તે છે. પોતાની શક્તિ ન હોય અને કોઈ બીજો સાધર્મી બંધુ દેવ-ગુરુ-ધર્મની પ્રભાવતા વગેરે સત્કાર્યમાં પ્રવર્તતો હોય તો તેની ઈર્ષ્યા ન કરે પણ હોંશ આવે કે અહો ! મારી વતી મારા સાધર્મીભાઈ દેવ-ગુરુના કાર્યો કરે છે-નેને કન્ય છે ! એમ પોતે અનુભાવન આપે, પણ સામાની ઈર્ષ્યા ન હોય. જો ઈર્ષ્યા આવે તો તેને દેવ-ગુરુ પ્રત્યેની સાચી ભક્તિ આવી નથી, અંદર નૃહીતમિથ્યાત્વનું શલ્ય પડ્યું છે.

ભાદરવા સુદ ૩ મોમવાર.

‘આત્માનો સર્વજ્ઞ પીતરાગસ્વભાવ જેને પ્રગટ્યો છે એવા ભગવાન અરિહંતદેવનો ભક્ત કેવો હોય તે અધિકાર છે. સવારે સમય-સારજી વંચાય છે તેમાં તો નિશ્ચયભક્તિની એટલે કે પોતાના શુદ્ધ-સ્વરૂપની ભક્તિની વાત છે અને અત્યારે આ સત્તારવરૂપમાં વ્યવહાર-ભક્તિ એટલે કે સર્વજ્ઞદેવની ભક્તિની વાત છે. બીજાએને જેમ તેઓનાં માનેડાં કુદવાદિ માટે પ્રેમ હોય છે તેના કરતાં વિશેષ પ્રેમ સાચાં દેવ-ગુરુ પ્રત્યે જે જીવને હોય અને સુદેનાદિને માટે તન-મન-ધન તે હર્ષ અને ઉમંગથી લગાવે ત્યારે તો તે દેવ-ગુરુની શ્રીતિવાળો

હોવાય, એટલે કે જિનદેવનો વ્યવહારે ભક્ત હોવાય. સર્વજ્ઞ ભગવાનનો અને સાચા ગુરુ તથા સાસ્રનો ભક્ત થતાં તન-મન-ધન-વચન-જ્ઞાન વગેરેથી તેમાં જ તે વર્તે છે. હજી અહીંમુઘી આત્માની શ્રદ્ધા થઈ નથી, પણ સાચાં નિમિત્તો દેવ-ગુરુ-સાસ્રની શ્રદ્ધા થઈ છે. પ્રથમ સાચા દેવ-ગુરુને ઓળખીને તેને માટે તન-મન-ધનની અર્પણતા આવી જાય અને કૃદેવ-કૃગુરુમાં પ્રવર્તે નહીં ત્યારે શુદ્ધિત-મિથ્યાત્વ છૂટ્યું છે અને જ્યારે દેવ-ગુરુ પ્રત્યેનો રાગ પણ મારું સ્વરૂપ નથી એમ આત્માની શુદ્ધ શ્રદ્ધા કરે ત્યારે અનાદિતું અશુદ્ધિત-મિથ્યાત્વ છૂટે.

જિનદેવનો ભક્ત હોય તે અન્ય કૃદેવાદિને માનનો નથી. અભાવને સાધે પણ મિથ્યાસદ્ભાવને માને નહિ, તેને અનુમોદે નહીં અને તેને મદદરૂપ ન બને. અમૃતની ગરહાજરીમાં ડેરને ન સાધે એટલે કે સાક્ષાત્ જિનદેવ શ્રી અરિહંત પરમાત્માની ગરહાજરીમાં બીજા કૃદેવમાં 'આ દેવ હશે' એવી દેવપણાની મનમાં કલ્પના પણ જિનદેવનો ભક્ત ન થવા દે.

પ્રશ્ન:—સાચા દેવને જોયા વિના શી રીતે નક્કી કરે ?

ઉત્તર:—જેમ કોઈ માણસ બંધ મકાનમાં વીણા વગાડતો હોય તે માણસ નજરે ન દેખાય છતાં બહારનો માણસ તેની વીણા વગાડવાની ચતુરાઈ, ઢબ, અવાજ વગેરે ઉપરથી તે પુરુષને નજરે જોયા વિના પણ તેની કળા વગેરેનો નિર્ણય કરી લે છે, ગાનારની ઢબ, શેડી, કળા વગેરે ઉપરથી ગાનારના સ્વરૂપને નક્કી કરી શકાય છે. (માણસને નજરે જુએ તો જ તેનો નિર્ણય થાય એવું કાંઈ નથી); તેમ આ શરીરરૂપી મકાન તેમાં વાણીરૂપી વીણા તે દ્વારા અંતરના આત્માનું સર્વજ્ઞપદ નક્કી થઈ શકે છે; ભલે ઓતાઓ બોલનારના આત્માને નજરે ન જુએ છતાં વાણીના પૂર્વાપર અચિરોદ્વપણા ઉપરથી નક્કી કરી શકાય છે કે આ વાણી સર્વજ્ઞની જ છે. સર્વજ્ઞપદ ઊઘડતાં વાણી અને આત્મા બન્ને સ્વતંત્ર થાય છે. જો કે વાણી અને આત્મા બન્ને સ્વતંત્ર જ હતા, પણ અંદર જ્ઞાનનું જે સર્વજ્ઞપદનું ખીલી ગયું છે

તેનું નિમિત્તપણું વાણીમાં પણ આવે છે એટલે સર્વજનું જ્ઞાન પણ પૂરું છે અને વાણીમાં પણ એક સમયમાં પૂરું કથન આવે છે, એવી વાણી સર્વજ્ઞદેવ સિવાય બીજાને હોય નહીં, એ રીતે વાણી ઉપરથી સર્વજ્ઞને નક્કી કરી શકાય છે!

સર્વજ્ઞની સિદ્ધિનો બીજો ન્યાય:—આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એક આત્મા કરતાં બીજા આત્મામાં વધારે જ્ઞાન જણાય છે, વળી ત્રીજા આત્મામાં તેના કરતાં પણ વધારે જ્ઞાન હોય છે એમ ઉત્તરોત્તર જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થતાં થતાં કોઈ જીવને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન પણ પ્રગટે છે, જે જીવને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે તે સર્વજ્ઞ છે.

સર્વજ્ઞની સિદ્ધિનો ત્રીજો ન્યાય:—એક જીવને જેટલા રાગદ્વેષ હોય તેના કરતાં બીજા કોઈ જીવને થોડા રાગ દ્વેષ હોય છે, વળી ત્રીજાને તેના કરતાં પણ થોડા એમ ઓછા કરતાં કરતાં છેવટ કોઈ જીવને રાગ દ્વેષનો સર્વથા અભાવ પણ હોય છે, જે જીવને રાગ-દ્વેષનો સર્વથા અભાવ હોય તે જીવને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન હોય અને તેને સર્વજ્ઞ કહેવાય છે. આ રીતે પાતાના જ્ઞાનમાં સર્વજનું સ્વરૂપ નક્કી કરીને તેમને જે દેવ તરીકે પૂજે, શ્રદ્ધા કરે તે તે પાતાની ભક્તિથી હજી ભગવાનને પાતાના આંગણે લાવ્યો છે, અર્થાત્ પોતે સત્તા આંગણે આવ્યો છે.

જિનદેવનો વ્યવહારે ભક્ત હોય તે મિથ્યા સદ્ભાવને સ્થાન ન આપે એટલે કે વીતરાગ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર સિવાય ખોટા દેવ-ગુરુનું સમર્થન ન કરે, વાણીદ્વારા ખોટાનું સ્થાપન ન કરે તેમજ કોઈ અન્ય પ્રકારે ખોટાનું સમર્થન ન કરે—તેને સ્થાન ન આપે; સર્વજ્ઞદેવ અને કુદેવાદિ સરખાં છે એમ ન માને ત્યારે તે સર્વજ્ઞની વ્યવહારે શ્રદ્ધા છે. સત્યમાર્ગ તો એક જ હોય, સત્યના બે માર્ગ ત્રણકાળ ત્રણ-લોકમાં ન હોય, વીતરાગદેવ સિવાય બીજા દેવને સાચા માનનાર વીતરાગનો ભક્ત નથી.

કેટલાક જીવો જૈનધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મોનો સમન્વય કરવા માને છે પણ જૈનધર્મનો બીજા ધર્મ આવે સમન્વય કદી થાય નહીં. અમૃત અને ઝેરનાં સમન્વય હોય નહીં. વીતરાગનો એવક વીતરાગ-

દેવનું સ્વરૂપ બાહ્યરૂપ અન્યથા કહેતો કે માનતો નથી. વીતરાગની વાણી સહજ સ્વભાવે નીકળે છે, બીજાને લાભ થાય એવી ઈચ્છાથી ભગવાનની વાણી હોતી નથી; ભગવાન તો તદ્દન વીતરાગ ધર્મ ગયા છે, અને વાણી પણ સ્વતંત્રપણે નીકળે છે.

વીતરાગનો સેવક ક્યારે કહેવાય: વ્યવહારે જૈન ક્યારે કહેવાય તે કહેવાય ■ વીતરાગનો સેવક વીતરાગદેવથી જોડું કહેનારની વાત પણ સાંભળતો નથી. બાપને ગાળ દનાર બાપનો વેરી છે, સારો છાકરો તેને માન ન આપે, તેમ વીતરાગની વાતથી વિરુદ્ધ કહેનારની વાત વીતરાગનો સેવક સાંભળે પણ નહિ. જિનદેવની વીતરાગ પ્રતિમાનું રૂપ સરાગરૂપ ન કરે. વીતરાગની પ્રતિમાને વસ્ત્ર ન હોય, માળા ન હોય, મુગટ ન હોય, શસ્ત્ર વગેરે કોઈ રાગાદિનાં ચિહ્ન જિનદેવની પ્રતિમાને ન હોય; જિનદેવ તો વીતરાગ છે, આનંદઘન છે, તેમના સાક્ષાત્ અભાવમાં પ્રતિમાશ્રમાં તેમની સ્થાપના કરવામાં આવે છે. સ્થાપનાના બે પ્રકાર છે—(૧) સદ્ભાવરૂપ સ્થાપના (૨) અસદ્ભાવરૂપ સ્થાપના. જિનદેવ પ્રમાણે તેમની મૂર્તિમાં જિનદેવપ્રજ્ઞાતો આરોપ કરવો તે સદ્ભાવરૂપ સ્થાપના છે, અને કુલ વગેરેમાં સ્થાપના કરવી તે અસદ્ભાવરૂપ સ્થાપના છે. જિનદેવની પ્રતિમા તેમાં જિનદેવની જ સ્થાપના છે તેથી તે પ્રતિમા ઉપર શસ્ત્રગાર ન હોય, એ તો વીતરાગતાનું પ્રતિર્બીબ્ધ છે—નિર્ઐશ છે. આ રીતે જિનદેવનો વ્યવહારે સેવક હોય તે જિન પ્રતિમાનું સ્વરૂપ અન્યથા ન માને, જિન પ્રતિમાનો અવિનયાદિ ન કરે, જિનદેવની પ્રતિમાનો કોઈ અવિનયાદિ કરે તો તેનો સ્વીકાર ન કરે અને અવિનયાદિના સ્થાનોથી પોતે પોતાને બચાવતો રહે; તેવી જ રીતે જિનદેવ પ્રમાણે સદ્ગુણ અને સત્શાસ્ત્રોનું પણ સમજ લેવું; આટલું કરે ત્યારે તો હજી શુભરાગમાં આવ્યો કહેવાય, શ્રીહીતમિત્થવાન છૂટ્યું કહેવાય અને તે બાહ્ય જૈની બન્યો કહેવાય અને જ્યારે શુદ્ધ આનંદઘન સ્વરૂપની અદ્વાના જોરે તે શુભ રાગનો પણ નકાર કરે કે ‘મારે પર સાથે તો સંબંધ નથી પરંતુ દેવ-ગુર-શાસ્ત્ર તરફના શુભ નિકટ્ય જોડે તે પણ મારું સ્વરૂપ નથી, હું તો અખંડ જ્ઞાયક છું, મારા જ્ઞાયકસ્વરૂપમાં રાગનો અશ પણ

નથી' આ રીતે આત્મસ્વભાવની શ્રદ્ધા કરે ત્યારે પરમાર્થ શ્રદ્ધા છે, તે વીતરાગનો સાચો સેવક બન્યો છે, અનાદિની ઊંઘી માન્યતારૂપ અગૃહીતમિથ્યાત્વ તેને છૂટ્યું છે અને તે ખરેખર જૈન છે.

વળી જિનદેવનો ભક્ત અરિહંતના અતિશયોત્તું સ્વરૂપ લોકિકમાં અન્યથા કહેતો નથી. જે ભગવાનના સમોસરણમાં જાય, તે ત્યાં ધર્મ પામી જ જાય એવો ભગવાનનો અતિશય છે-એ વાત ખોટી છે. જે ભગવાન પાસે આવવાથી બધા ધર્મ પામી જતા હોય તો તે નિમિત્તથી કાર્ય થયું, એમ બનતું નથી પણ ત્યાં જઈને જીવ પોતે પોતાના પુરુષાર્થથી ધર્મ સમજે તો આરોપથી ભગવાનને નિમિત્ત કહેવાય છે.

દરેક તત્ત્વ સ્વતંત્ર પરિપૂર્ણ છે, તું સ્વતંત્ર છો તારે પરની જરૂર નથી એમ ભગવાન તો દરેક તત્ત્વની સ્વતંત્રતાની જાહેરાત કરે છે; ભગવાન કોઈને તારી દેતા નથી. જે ભગવાન બીજાને તારી શકતા હોય તો એ તો આખા સંસારના સર્વ જીવોને તારી દે અને સંસારના અભાવનો જ પ્રસંગ આવી પડે. પરંતુ ભગવાન કોઈને તારી શકતા નથી. ભગવાનની વાણી પણ નિમિત્તમાત્ર છે, અને તે પણ જે પોતે સાચું સમજે તો નિમિત્ત કહેવાય છે, નહિતર તો નિમિત્ત પણ નથી.

ભગવાન જે કોઈને તારી દેતા હોય તો અનંતા ભગવાન થઈ ગયા છતાં તને હજી સુધી કોઈએ કેમ તાર્યો નહીં? ભગવાને તાર્યો નહિ માટે અત્યારસુધી રખડ્યો-એમ નથી, પણ દ્વાશ્રીત સ્વભાવની સાચી સમજણના અભાવે જ અત્યારસુધી જીવ રખડ્યો છે. એક પણ વાતમાં આડું-અવળું ચાલે તેમ નથી. એક પણ ન્યાય વિધિ બેઠો તો આખું તત્ત્વ ઊડી જવાનું છે, સતને બધા પડખેથી બરાબર સમજવું જોઈએ. ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની પેઢીએ બેસીને તેની વતી વાત કરવી છે કે ભગવાન આવા છે. આ તો ધર્મના ધોરી માર્ગ છે, ત્રિકાળી સનાતન ધર્મની ધીખતી પેઢીના ધોખ-માર્ગ છે. સનાતન ધોખમાર્ગ અનાદિથી એક જ પ્રકારે ચાલ્યો આવે છે તેમાં બીજું ચાલે એમ નથી.

કોઈ કહે કે ભગવાનની મૂર્તિ તો જડ છે! તો તેને કહે છે કે હજી તને જડ-ચેતનની ખબર જ ક્યાં પડી છે? જડ શું અને ચેતન શું એના સ્વરૂપને તો તું જાણતો નથી; તારા બાપડી છાકરાં પાંખે જડ જ છે છતાં તેના ઉપર રાગ કેમ કરે છે? આત્મા તો બાપડી-છાકરાં છે નહિ તેમજ આત્માને તો તું જાણતો પણ નથી, માત્ર આ શરીરમાં બાપડી છાકરાપણું માન્યું છે-એ શરીર તો જડ છે, છતાં તે ઉપર અશુભરાગ કેમ કરે છે? અને જ્યાં દેવની વાત આવે ત્યાં 'મૂર્તિ તો જડ છે' એમ બોલે છે તો તને દેવ-ગુરની ઝોળખાણ જ નથી અને તું તેમનો ભક્ત જ નથી. ભગવાનના ભક્તને પ્રથમ ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુ-ગામ્ર પ્રત્યેના શુભરાગ આવ્યા વગર રહે જ નહીં. જે જીવ જિનદેવની સાચી પ્રતિમા તથા સાચા ગુરુ અને સાચા ગામ્રનો અધિનયાદિ થયા દેતો નથી, તથા તેથી વિરુદ્ધ કુદેવાદિને આદરતો નથી. એ રીતે સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને ઝોળખીને કુદેવાદિની માન્યતા છોડે છે, ત્યારે તો હજી તીવ્ર મિથ્યાત્વનો તે જીવે ત્યાગ કર્યો કહેવાય છે. પૈસાની આશાએ વીતરાગ ભગવાનની, ભક્તિ કરે તે ભગવાનનો ભક્ત બચ્છારે પણ નથી. કોઈ પણ લૌકિક આશાથી સાચા દેવ-ગુરુને માનતો હોય અને કુદેવાદિને ન માનતો હોય તેપણ તે પાપી છે, તેને યુદ્ધીતમિથ્યાત્વ પણ છૂટકું કહેવાય નહીં. વીતરાગી દેવ-ગુરુ તો ધર્મ સમજવા માટેનાં નિમિત્તો છે તેને બદલે લૌકિક આશાથી તેને માને તો તેને પુણ્ય પણ ન થાય-પરંતુ પાપ બાંધે, ધર્મ સમજવો તો ક્યાંય રહ્યો.

નિષય, ક્યાવાદિના આશ્રય રહિત સાચા દેવાદિકથી સાચી પ્રવૃત્તિ કરવાથી યુદ્ધીતમિથ્યાત્વ છૂટશે. પહેલાં કુદેવાદિમાં ભક્તિ હતી તેનાથી પણ અધિક ભક્તિ સાચા દેવ-ગુરુને ઝોળખીને તે પ્રત્યે થઈ છે કે નહીં તેનો તમે તમારા પરિણામમાં વિચાર કરો. જે પહેલાં જેટલું સાચા દેવાદિ માટે ઉર્મગથી ન કરે તો તેને સાચી પ્રીતિ પ્રગટી જ નથી. જે જિનદેવની અંતરંગ પ્રીતિ થઈ હશે તો તેનું કાર્ય બહાર દેખાયા વગર રહેશે નહીં. જે સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મને માટે તન, મન, ધન ખર્ચવાનો ઉર્મગ ન આવે તો તારું ભવિષ્ય જ ખોટું છે.

તને અંતરથી સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મની શક્તિનો પ્રેમ લિંગગતો નથી તો તું જે કરે છે તે માત્ર લોકોને દેખાડવા ખાતર છે; પણ ભાઈ! સર્વજ્ઞ ભગવાનના જ્ઞાનને તું હેતરી રાકીશ નહીં. કદાચ જગતને તું હેતરી રાકીશ પણ સર્વજ્ઞદેવને હેતરી રાકશે નહીં; એટલે અહીં એમ કહેવાનો આશય છે કે તારા અંતરના ભાવ કરતાં બહુ દેશ તું મેગવી રાકીશ નહિ, તારા જીવા ભાવનું સવળું દેશ તને મગશે નહિ ખરેખર કોઈ પરને હેતરી રાકતો જ નથી, પણ પોતાના ભાવને હેતરે છે.

પહેલાં જે કહેવાદિને માટે તન, મન, ધનથી દિસાદરૂપ પ્રવર્તેલો હતો તો હવે સાચા દેવ-ગુરુની ઓગખાણ થતાં તેના કરતાં અવિદિ દિસાદુથી તન-મન-ધન-જ્ઞાન-કામ-ક્રોધ વગેરે અરવ્યા વગર તે સ્તેષ નહીં. સાચું સમજે તો સત્ત્વ બહુમાન આવ્યા વગર સ્તેષ નહીં કોઈ સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મ માટે દિમગથી તન-મન-ધન ન ખર્ચે અને કહે કે અમે સાચા દેવ-ગુરુને માનીએ છીએ તો તે કપટી જેવેની વાત બોલી છે.

પ્રશ્ન:—અમે પહેલેથી કહેવાદિમાં પણ પ્રીતિ કરી નથી, કહેવાદિ માટે પણ અમે કદી ખર્ચ કર્યું નથી અને હવે અહીં પણ અમે ખર્ચ કરતા નથી તેથી અમને કપટ તો નથી!

ઉત્તર:—જોઈએ માંદો પાથો દોષ ત્યાં કહેવાદિની માનના ક્રિયા અમર તો હવા કરે તેમાં સાનો કહે કે રૂ. ૫૦૦૦) અમુક હવા માટે અરવવા પડે, તો ત્યાં પ્રેમપૂર્વક-આનાકાની કર્યા વગર હા પાડે; અને અહીં દેવ-ગુરુ-ધર્મની પ્રજાવના વગેરે કાર્યોમાં ત્યાં તન-મન-ધન ખર્ચવાની વાત આવે ત્યાં જદાનાં જગતે કે ચીનરાગને તો કંઈ ખપતું નથી, અને શાસનની પ્રજાવના તો શાસનના પૃથ્થ દેશ તો ધરે-તો એ રીતે બેપ્રા જગતનાં ચીનરાગનાં આસને નહીં. ચીન-રાગને કંઈ ખપતું નથી એ ખરું પણ તું તારા રૂબ ઘડાને! તને તું જાણ ઘડાવાની કોણ ના પાડી? સંસારની ઓળખ ખાતર વેચાઈ-વેચાઈ સાંકે લગાડવા માટે તન-મન-ધન ખર્ચ્યા છે અને અહીં સર્વજ્ઞ ચીન

રાગદેવ-ગુરુ-ધર્મની ભક્તિ, પ્રભાવના ખાતર તન-મન-વન પર્ય-વાનો ઉલ્લાસ નથી આવતો તો તમને વીતરાગદેવની મદદ જ નથી.

પ્રશ્ન:—આરંભ-પરિમ્લતા કાર્યોની તો ભગવાને ના પાડી છે ?

ઉત્તર:—તને આરંભ-પરિમ્લતું જ્ઞાન જ ક્યેટી હવું ? સ્વરૂપ-માંથી નીકળીને પરભાવમાં પ્રવૃત્તિ તે જ આરંભ પરિમ્લ છે; પોતાના સ્વરૂપની ઊંઘી માન્યતા તે પરિમ્લ છે તે ઊંઘી માન્યતાપૂર્વકનું આરંભ તે આરંભ છે; સ્વરૂપના જ્ઞાન વગર આરંભ-પરિમ્લ અટકાવીશ શી રીતે ? આરંભ-પરિમ્લ બહારમાં નથી પણ પોતાના ભાવમાં છે. સંસાર તરફના અશુભપરિણામ તે તીવ્ર આરંભ-પરિમ્લ છે અને દેવ-ગુરુ પ્રત્યેના શુભરાગ તે અલ્પ આરંભ-પરિમ્લ છે. પ્રથમ ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યેના શુભરાગ, ભક્તિ, બહુમાન આગળ વગર રહે જ નહિ. દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યેના રાગ તે સવારની સંધ્યા સમાન છે-તેની પાછળ પ્રકાશ છે એટલે કે સ્વભાવના જોરે તે શુભરાગને પણ ટાળીને દેવગણાનરૂપી સૂર્ય પ્રગટ કરવાનો છે; અને સંસાર સંબંધી કેઈ શુભરાગ (પર જીવની દયા, દાન વગેરેના ભાવ) તે સાંજની સંધ્યા સમાન છે તેની પાછળ અંધાર છે, ચેતન્ય-સૂર્ય અલ્પકાળમાં અસ્ત થઈ જવાનો છે અર્થાત્ તે શુભરાગ કરતી વખતે જ અહંકાર હોવાથી તેનું ફળ ભોગવવા ટલિ અશુભ પરિણામ કરીને હાલકી ગતિમાં રખાવાનો છે.

પ્રશ્ન:—ત્યારે શું અમારે બધું આપી દેવું ? પાછળ ખાયડી-છાકરાં હોને કે નહિ ?

ઉત્તર:—ખાયડી-છાકરાં છે તે શું છે ?? આ દેવ-ગુરુ સૂત્રમાં છે કે ખાયડી-છાકરાં ? ખાયડી-છાકરાં તો સંસારનું નિમિત્ત છે અને વીતરાગદેવ-ગુરુ તે તો મુક્તિનાં નિમિત્ત છે. પરમ વીતરાગદેવ, ગુરુ અને ધર્મને માટે એકવાર બધું અર્પણ કરી દેવાનો ભાવ ન આવે ત્યાંસુધી તેને સાચી ભક્તિ નથી. વર્તમાનમાં તારા બરેબરની આ તેના માનેલા કુદેવ-કુગુરુની ભક્તિ વગેરે કરે છે અને તું કુદેવાદિને ન માનતો હો તોપણ જંગલ-મોટર, અને ખગીયા-વાડી માટે ધન

ન પ્રાપ્તિ ત્યાંમુધી ઉત્તમ શુદ્ધસ્થ હોય તે લક્ષ્યોના ચોથો ભાગ, મધ્યમ
હોય તે બીજો અને જ્યેષ્ઠ હોય તે દસમો ભાગ દેવ-ગુરુ-વર્મની
પ્રસારના વગેરે શુભકાર્યમાં જરૂર કાઢે. ઇન્દ્રમટેક્સ (આવકવેરો)
જરૂરો પડે છે તે કેમ આપણે છો? તેમ અહીં દેવ-ગુરુ-વર્મને માટે
પણ મહિમ અનુમાર તન-મન-ચન કાઢવા જોઈએ. જો તને દેવ-ગુરુ-
વર્મની ભક્તિ-પ્રસાવનાનો ઉદ્દેશ નથી આવતો તો તને ધર્મ કાર્ય
કીધું લાગ્યાં છે, આ ઉપરથી તારું ભવિષ્ય જ ખરાબ જણાય છે.

ભાઈ તારે સારું કરવું છે ને! જેણે પોતાનું હિત કરવું હોય
તેને માટે આ વાત છે, જેણે પોતાની દરકાર નથી એવાને માટે અહીં
વાત નથી. ભગવે ગૂંતરન કરતો કરતો ફૂલની કળી ઉપર બેસે ત્યાં
ફૂલની કળી ખીલી ઊઠે, પણ લામ્યાં ઉપર બેસે તો કંઈ લાકડાં ખીલે
નહીં તેમ આચાર્યદેવ કહે છે કે અમે અધ્યાત્મરસનો ગૂંતરવ કરીએ
છીએ ત્યાં ને ભવ્ય શવ નશક મુક્તિગામી હુએ તે તો અંતરથી
ખીલી ઊઠવાના, પણ જે દીર્ઘ સસારી શવો હુએ તેમને આ
અધ્યાત્મરસનો ઉપદેશ નહિ રહે.

લોકાર્થી કૃત્રામાંથી જગતના પ્રાણીઓને બહાર કાઢવા માટે
શ્રી પદ્મનદીપતિવિશતિકામાં દાનનો ઉપદેશ કર્યો છે ત્યાં કહ્યું છે
દે-જ્યાંમુધી શુદ્ધસ્થદશામાં છે ત્યાંમુધી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને માટે તન-
મન-ચન લગાવ્યા કરે. પૈસા ખરચવાથી ખૂટી જતા નથી પણ પુણ્ય
ખૂટે ત્યારે પૈસા ખૂટી ભય છે પૈસા ખરચવાથી ખૂટી જશે એમ
માનતાગને પુણ્યની પણ ધદા નથી. પુણ્ય હુએ ત્યાંમુધી પૈસા ખૂટરો
નહીં અને પુણ્ય ખૂટ્યા તો લાખ ઉપાયે પણ રહેરો નહીં.

આ વાત એકલા ભાઈઓને જ લાગુ પડે અને બહેનોને લાગુ
ન પડે એમ નથી, આ તો ભાઈ-બહેનો બન્નેને સરખી લાગુ પડે
છે ભા-ઓ જ દાન કરી શકે અને શું બહેનોને દાનાદિ કાર્યોમાં
પૈસા ખરચવાનો હક્ક નથી? બાપડી તે શું પુરુષનું રમકકું છે?
બાપડીને સારું લગાડવા કહે કે જો આ તારે માટે દાગીનો કરાવ્યો
છે, તો પછી તે દાગીનો વેગીને દાનમાં ખરચવાનો હક્ક બાપડીને

ઉત્તર:—તારે ભગવાનને ક્યાં દેવું છે? ભગવાન માટે કાંઈ કરવું નથી પણ તારી વૃષ્ટિ ઘટાડવા માટે છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની પ્રભાવના માટે ખરેખર. જો તને સતની સ્થિતિ થઈ છે તો અન્ય સાધર્મીમાં કેને શું પ્રતિકૂળતા છે એ વગેરે તપાસીને કોઈને શાસ્ત્ર વગેરેની જરૂરીયાત પૂરી પાડવી વગેરે કાર્યોમાં તારી પદ્ધતિઓ હિસ્સો દાઢ. અહીં મૂડી પ્રભાવે પદ્યોગ્ય ખર્ચવાનું કહ્યું છે, દસ લાખની મૂડી હોય તેમાંથી સો-બસો રૂપિયા વાપરે તે પદ્યોગ્ય ન કહેવાય. જેટલું દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, પ્રભાવના વગેરેમાં ખર્ચું તેટલું તારી પાસે રહેવાનું અને બાકી-છાકરા માટે જે સંધર્મ છે તેની એક પાઈ પણ તારી સાથે રહેવાની નથી. લૌકિકમાં પણ વિવેક કરતાં આવડે છે તો અહીં પણ વિવેક કરવો જોઈએ. દૃષ્ટાંત:—એક ડાશી હતી, તેને દીકરાની વધુ સાથે બનવું નહિ અને પાતાની દીકરી ઉપર પ્રેમ હતો. એક વાર તેનો દીકરો ધન કમાવો એટલે દીકરો તેની ડાશીને કહે છે કે—મા! આપણે કમાણા છીએ તો હવે વધુને અને બેનને માટે હજાર-હજાર રૂપિયાના ઘરેણાં કરાવશું? ત્યારે ડાશીએ વિચાર્યું કે દીકરીને માટે જે ઘરેણાં કરાવશું તે તો દીકરીને પરજાવતાં સાથે આપી દેવા પડશે એટલે તે ઘરમાં રહેતો નહીં, અને આ દીકરાની વધુને માટે જેટલા ઘરેણાં કરાવશું તે તો ઘરમાં જ રહેવાનાં છે—આવો વિચાર કરીને, જો કે દીકરાની વધુ સાથે બનવું નહિ છતાં કહ્યું કે ભાઈ! વધુને માટે હજારના ઘરેણાં ભલે કરાવો પણ બેનને તો ખસો-ત્રણસોના કરાવશો તો પણ ચાલશે. જો કે ડાશીને તો તીવ્ર મમતા છે, પણ અહીં તો કેટલું ઘરમાં રહેશે અને કેટલું બહાર જશે એનો વિવેક ડાશીએ કર્યો તેટલું જ દૃષ્ટાંતમાંથી લેવાનું છે.

તેમ જેટલું ધન વગેરે સાચાં દેવ ગુરુ ધર્મની પ્રભાવના વગેરેમાં ખર્ચાગે તે આવડું કેળ તારા ઘરમાં રહેવાનું છે અને જેટલું ભેગું કરી રાખ્યું તે કાંઈ તારી સાથે રહેવાનું નથી આવો વિવેક કરીને યથારક્તિ તન-મન-ધન દેવ-ગુરુ-ધર્મ ખાતર દાઢ. ડાશીને વિવેક કરતાં આવડ્યો તેટલો વિવેક પણ તને નહિ આવડે? તારા પુરુષાર્થથી જેટલી વૃષ્ટિ ઘટાડ તેટલું તારા ઘરમાં રહેતો. જ્યાંયુધી મુનિપણ

ન પ્રગટે ત્યાંમુધી ઉત્તમ શુદ્ધસ્થ હોય તે હસમીના ચોથો ભાગ, મધ્યમ હોય તે છઠ્ઠો અને જલન્ય હોય તે દસમો ભાગ દેવ-ગુર-ધર્મની પ્રભાવના વગેરે શુભકાર્યમાં જરૂર કાઢે. ઈન્કમટેક્સ (અવકેરે) ભરવો પડે છે તે કેમ આપો છો? તેમ આહી દેવ-ગુર-ધર્મને માટે પણ ગંજિ અનુસાર તન-મન-વન કાઢવા બેઝમે બે તને દેવ-ગુર-ધર્મની ભક્તિ-પ્રભાવનાનો ઉદ્ધાસ નથી આવતો તો તને ધર્મ કાર્ય દીક્ષાં લાખ્યાં છે, આ ઉપરથી તારું ભવિષ્ય જ ખરાબ જણાય છે.

ભાઈ! તારે સાડું કરવું છે ને! જેણે પોતાનું હિત કરવું હોય તેને માટે આ વાત છે, જેણે પોતાની દરકાર નથી એવાને માટે આહી વાત નથી. ભમરો ગૂંજરવ કરતો કરતો ફૂલની કળી ઉપર બેમે ત્યાં ફૂલની કળી ખીલી ઊઠે, પણ લાકડાં ઉપર બેસે તો કાંઈ લાકડાં ખીલે નહીં તેમ આચાર્યદેવ કહે છે કે અમે અધ્યાત્મરસનો ગૂંજરવ કરીએ છીએ ત્યાં જે ભવ્ય શવ નશક મુક્તિગામી હુએ તે તો અંતરથી ખીલી ઊઠવાના, પણ જે દીર્ઘ સંભારી શવો હુએ તેમને આ અધ્યાત્મરસનો ઉપદેશ નહિ રહે.

લોભરૂપી દૂવામાંથી જગતના પ્રાણીઓને બહાર કાઢવા માટે શ્રી પદ્મનદીપત્યવિશતિકામાં દાનનો ઉપદેશ કર્યો છે ત્યાં કહ્યું છે કે-ત્યાંમુધી શુદ્ધસ્થદરામાં છે ત્યાંમુધી દેવ-ગુર-શાસ્ત્રને માટે તન-મન-વન લગાવ્યા દેએ પૈસા ખરચવાથી ખૂટી જતા નથી પણ પુણ્ય ખૂટે ત્યારે પૈસા ખૂટી જાય છે. પૈસા ખરચવાથી ખૂટી જરો એમ માનનારને પુણ્યની પણ શ્રદ્ધા નથી. પુણ્ય હુએ ત્યાંમુધી પૈસા ખૂટશે નહીં અને પુણ્ય ખૂટ્યા તો લાખ ઉપાધે પણ રહેતો નહીં.

આ વાત એકલા જાણ્યોને જ લાગુ પડે અને બહેનોને લાગુ ન પડે એમ નથી, આ તો ભાઈ-બહેનો બધાને સરખી લાગુ પડે છે ભાઈઓ જ દાન કરી શકે અને શું બહેનોને દાનાદિ કાર્યોમાં પૈસા ખરચવાનો હક્ક નથી? બાયડી તે શું પુરુષવું રમકડું છે? બાયડીને સાડું લગાડવા કહે કે બે આ તારે માટે દાગીના કરાવ્યા છે; તો પછી તે દાગીના વેગીને દાનમાં ખરચવાનો હક્ક બાયડીને

ખરે કે નહીં ? રસોડામાં રસોઈ કરીને તને જમાડવો એટલો જ શું એનો હુક ? પૈસા વગેરે ખર્ચવામાં પણ તેનો અર્ધો હુક હોવો જોઈએ. બાઈડી પણ ચોકખું સંભળાવી દે કે અમે પણ પુણ્ય લઈને આવ્યાં છીએ, અમને પણ ધન ખર્ચવાનો હુક છે, ગરજ ટાણે અર્ધાંગના-અર્ધાંગના કરે છે, તો પછી પૈસામાં પણ અર્ધો ભાગ ખરે કે નહીં ? અમારી હિંદ પ્રમાણે અમે દાનાદિ ન કરી શકીએ તો શું અમારે તે અર્ધા ભાગને પૂજવો છે ? શું રસોડામાં જ આખી જીંદગી ગાળવા માટે આવ્યાં છીએ ? અમને પણ દેવ-ગુરુ-ધર્મની ભક્તિ છે તો અમે પણ તેમાં હિંદાનુસાર ધન વગેરે ખર્ચીશું. દેરાસરમાં ભગવાનની આરતિ બોલવાના ભાવ થાય અને વગરે ધી બોલવું પડે તો ભાઈ સાહેબને બાઈઓએ પૂછવું જોઈએ ! જુઓ તો ખરા ધર્મની રચિ દેવી છે ?

સાચા દેવ, ગુરુ, ધર્મને ઝાળખીને તેમની પૂજા, ભક્તિ, પ્રભાવના વગેરેમાં દ્વિસપૂર્વક તન, મન, ધન, જ્ઞાન, શ્રદ્ધા વગેરે સમાવશે ત્યારે તો હજી બાહ્યજેની બનરો, વૃહીતમિથ્યાત્વ, છૂટો. આ તો હજી સ્વૂળ મિથ્યાત્વ ખૂવાની-વ્યવહાર જેન બનવાની વાત કહેવાય છે-વિરોધ કહેવાશે.

બાહ્યવા સુદ ૪ મંગલવાર

બાહ્યજેની કેવો હોય તે અત્યારે કહેવાય છે અને સવારે સમયસારજીમાં અંતરજેની દેવા હોય તે કહેવાય છે. જેણે પોતાના આત્માના સ્વભાવના બળ વડે પોતાની પૂર્જદશાંપ પરમાત્મક સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું છે એવા વીતરાગ જિનદેવને બાહ્ય લક્ષણો વડે ઝાળખાણુપૂર્વક માનનાર બાહ્યજેન છે અને અંતરના પોતાના વીતરાગ સ્વરૂપની શ્રદ્ધા કરે તે અંતરજેન છે.

પ્રશ્ન—અંતરગ સ્વરૂપ માને અને બહારમાં દેવ-ગુરુને ન માને તો ॥ કેવા કહેવાય ?

ઉત્તર—તે કાં તો વીતરાગ હોય અને કાં તદ્દન મૂઠ હોય

પ્રશ્ન—બહારનું ન માને તે બધા વીતરાગ હોય ?

ઉત્તર—મહારતુ ન માનનારના બે પ્રકાર છે એક તો અરિ-

હંત વીતરાગદેવ અને બીજો અજ્ઞાની મૂઠ છવ. તેમાં સર્વજ્ઞ અરિ-
હંતદેવ અંતરંગ જ્ઞાનપણે સંપૂર્ણ વીતરાગ છે અને અજ્ઞાની અજ્ઞાન-
પણે સંપૂર્ણરાગી છે.

પોતાના અંતરંગ સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરવું તે અભ્યંતર જૈનપણું
છે તે જૈનપણું પ્રગટયા વગર વીતરાગતા આવી શકે નહિ, અને
અંતરંગ જૈનપણું પ્રગટયા પછી પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય ત્યાં વચ્ચે
દેવ-ગુરુ-ધર્મની ભક્તિ, પ્રભાવના વગેરેના શુભરાગ આવે.

આ તો સર્વજ્ઞ ભગવાનનું સામન છે, એક સમયમાં ત્રણકાળ
ત્રણસોકને જાણનાર સર્વજ્ઞદેવ ભગતી ચેતન્ય જ્યોત તેનો પ્રકાશીલો
આ માર્ગ છે. તેમાં બીજું ચાલે તેમ નથી. અંતરંગ સ્વરૂપની શ્રદ્ધા
કરીને અંતરજ્ઞની અને તેની તો વાત જ રી ? એ તો જિનેશ્વરદેવના
લઘુનંદન થઈ ગયા. અંતરજ્ઞૈનપણું એ તો અપૂર્વ છે, પણ અહીં તો
હજી બાહ્યજ્ઞની ક્યારે અને તે વાત ચાલે છે; બાહ્યજ્ઞની થયા વગર
અંતરજ્ઞની કોઈ થઈ શકે નહીં. કૃદવાદિને છાડીને સાચા દેવાદિની
ભક્તિ તન-મન-ઇન્દ્રિય ન કરે તે તો બાહ્યજ્ઞૈન પણ નથી. સાચા
દેવ-ગુરુ-ધર્મ મળવા અનંતકાળે પણ દુર્લભ છે, તે બાહ્ય નિમિત્તો
છે. પ્રથમ બાહ્ય સાચાં નિમિત્તોની શ્રદ્ધા, ભક્તિ આગળ વગર અંત-
રના ઉપાદાન સ્વરૂપની શ્રદ્ધા થઈ શકે નહિ.

પ્રશ્ન:—સવારે આપે જ કહ્યું હતું કે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કોકને
સમજતી દેતા નથી !

ઉત્તર:—એ બરાબર છે, પણ 'નિમિત્ત નથી' એમ કોણે કહ્યું
છે ? સત્ સમજવા માટે સત્દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું જ નિમિત્ત હોય, પણ
નિમિત્ત પરને કાંઈ કરવું નથી. સત્માં સત્ નિમિત્તો આવ્યા વગર
રહે નહિ પ્રથમ એ સાચાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને ઓળખીને નિમિત્ત
તરીકે ન સ્વીકારે તો બાહ્ય જૈનપણું પણ નથી. વીતરાગ પ્રત્યેની
રચિ પણ તેને થઈ નથી.

“હે નાથ ! હે દેવ ! તારી ભક્તિ પાસે અમને ઈન્દ્રપદ, કામ-
ધેનુ ગાય, ચિંતામણી રત્ન, કલ્પવૃક્ષ કે ચક્રવર્તીનાં રાજ્ય એ બધું

સરેલા તરણાં ગમીને લાગે છે” આવા ભાવપૂર્વક અરિહ તંદનીની ભક્તિ ગણધરો અને ધન્યો પણ કરે છે; તેઓને આત્માનું જ્ઞાન છે પણ હજી પૂર્ણદશા થઈ નથી ત્યાં વચ્ચે શુભરાગ આવી જાય છે, અતરમા તેઓ સમજે છે કે ‘આ શુભરાગ છે તે માટે સ્વરૂપ નથી, આ શુભરાગ ટાળીશ ત્યારે વીતરાગતા થશે’ આ રીતે દેન-ગુરુ-વર્મ તરફનો શુભરાગ આવ્યા વગર રહેતો નથી પણ તે શુભરાગથી ધર્મ થતો નથી

ત્રણસોડના નાથ જેને વિચિત્રજ્ઞાન (કેવળજ્ઞાન) પ્રગટ્યુ છે તેઓ અને તેમના અનુયાયીઓ સિવાય ત્રણમળમા સત્તે કોઈએ કંદુ નથી અને કહી શકશે પણ નહીં, એવા વીતરાગદેનની જેઓ શ્રદ્ધા જ્ઞાન વરતા નથી અને ક્રિયા પણ સુધારતા નથી એટલે કે રાગની દિશા બદલાયતા નથી તે તો બ્યવહારે પણ જૈન નથી

પ્રશ્ન —આપ કહો તો બે પાત્ર જાતની લીસોતરી છાડી કહ્યે પણ અમને જૈનમાં તો રાખો !

ઉત્તર —અરિહ તંદેન અને પરમગુરુને ઝાળખે નહિ અને અતરથી તેમની ભક્તિનો ઉગ્રાસ ન જાય, તેમને માટે તન-મન-વન ન લગાવે ત્યામુધી તો જૈનપણ બ્યવહારે પણ નથી અને તે પાતાના ભાનરૂપી અનતી લીસોતરીને ઊંચા ભાનમા કચરી નાંખે છે, આ આત્મા પાતે લીનોછમ આનંદમૂર્તિ વીતરાગસ્વરૂપ છે તે વીતરાગની ભક્તિ ન કરે તેમાં આત્માનો આનંદ હણાય છે અને તે જ આત્માના લીવાછમ સ્વરૂપની દિશા છે અરે ! તુ સાચા દેન-ગુરુને માનનો હો તો તારી પેદારાનો આઠમો-સમો ભાગ પણ દેન-ગુરુ-વર્મની પ્રભાવના વજ્રેમાં કાઢ્યો છે કે નહિ ? જે પાતાના ભાનની ક્રિયા પણ સુધારતા નથી તે વીતરાગના ભજ નથી

ધ્યાન રાખજો ! આ વાત એકલા પુરોષને જ લાગુ પડતી નથી પરંતુ બેરાંઓને પણ સરખી જ લાગુ પડે છે બાયડીને દાગીના કરાવી દીધા તો તે ઉપર બાયડીના કાઈ હક્ક ખરો કે નહીં ? બાયડીને કોઈ દાનાદિકમાં ખર્ચવું હોય તો ખર્ચી મોકે કે નહીં ? ઘણી બાયડી

પામે મૂડી હોય પણ ખરચવા માટે નહિ, એ મૂડી તો એમ ને એમ ,
પડી રહે અને ખર્ચ્યા વિના મગડું થકને ચાલી જાય મસાણમાં, તથા
પુનઃ પણ મગડું થકને જાય મસાણમાં-અને મસાણમાં જાય, અને
પેશા-દાગીના બધું પાડું રહે તેના ઠેકાણે ! પણ ભાના દીકરા
હવતાં કાંઈ ખરચે નહીં.

દેવ-ગુરુ-ધર્મને માટે કાંઈક કરવાની વાત આવે ત્યાં બહાનાં
કહે છે, અને આ અંગસા-મોહર વગેરેમાં હાલતે રૂપીયા ખરચે છે તે
ક્યાંથી લાવે ? ધર્મની વાત આવે ત્યાં કહે અમારી પાસે એટલું
બધું ધન નથી-વાહ ! તારી ઊંચાઈ ? ઠાકરાતું સગપણ વગેરેમાં
લાંબો વિચાર કરે, એ વર્ષ પછી 'હોળીતો હારરા' દેવો પડશે એમ
આગળથી યાદ કરે પણ દેવ-ગુરુ-ધર્મને માટે કદી વિચાર કર્યો ?
તેમનો મહિમા, પ્રભાવના વગેરે માટે કાંઈ કરવાનો ભાવ પણ કદી
આવે છે, કે માત્ર લુપ્તી વાતો જ કરે છે ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની
પ્રભાવના ભક્તિ માટે જેને ઉત્સાહ નથી આવતો તે વીતરાગના
ભક્ત નથી.

વીતરાગના ભક્ત હોય તેને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની પ્રભાવનાકિ
કાર્યોમાં તન-મન-ધન ખર્ચવાનાં ટાણાં આવે તો ઉત્સાહથી ઊભળી
પડે કે-“ અહો ! ધન્ય ટાણાં ! ધન્ય આ પ્રસંગ ! ધન્ય દેવ-ગુરુ-
શાસ્ત્ર ! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રથી અધિક શું છે ? મારા હાથે દેવ-ગુરુ-ધર્મની
પ્રભાવના થઈ, ધન્ય જીવન ! ” આમ તન, મન, ધનથી ઉત્સાહપૂર્વક
જે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ કરતા નથી તેનું જીવન અદ્વજ છે !

કોઈ વીતરાગી દેવ-ગુરુ-ધર્મને માટે તન, મન, ધન ખર્ચે નહીં
અને બચાવ કરવા ખાતર કહે કે “ ભાઈ ! વીતરાગનો માર્ગ તો
વીતરાગથી જ ગોલી રહ્યો છે એમાં અમારું શું મનુ ? શાસનના
પુણ્ય અસોક્તિક છે તેથી જ ગામન ચોખી રહ્યું છે.” તો તેને કહે છે
કે-તારા બાપડી-ઠાકરાં પણ પુણ્યથી જ ‘ઝોસા’ પામી રહ્યાં છે
છતાં તેમાં ગામારે મદનનો મદનન કરે છે ? ત્યાં તો ઉત્સાહથી બધું
કરે છે અને અહીં કોરી વાતો કરવી છે ? બુદ્ધિ, શામન તો તેના

પુણ્યથી નહીં જ રહ્યું છે, પણ તું અશુભ રાગ ટાળીને શુભભાવ કરને ! જે વીતરણ દેવને માનતા હો તો અશુભરાગની દીશા પલટાવીને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર માટે ઉલ્લાસપૂર્વક તન-મન-ધન લગાવો. માત્ર કોરી વાતોથી-ચૂંક વાતોથી પાંચ અંગાની આગમુ માણસોની માથે સંબંધ રાખવા 'પ્રમાદના ગોર' જેવા બનીને બાહ્યજેની બનવા માગો છો, પણ અંતરના ભાવ વગર સાચું કંઈ આવશે નહીં, અને આ અવસર (મનુષ્યદેહ) ચાલ્યો જરો ત્યારે તમે જ પશ્ચાતાપ કરવાના છો.

પ્રથમ શ્રુતિમિથ્યાત્વ ત્રણમાં ઊંચી માન્યતાથી કુદવાદિમાં તન-મન-ધન વગેરે લગાવતાં હતા અને હવે મુદેવ-ગુરુ-ધર્મ માટે તેના કરતાં અધિક નથી ખરચતા, તો શું જૈનમતમાં આવવાથી તમારી શક્તિ ઉલટી ઘટી ગઈ ? કે કપટવડે માત્ર લોકોને દેખાડવા જેની થયા છો ? કે તમને ત્રિલોકિનાથ પરમાત્મા અચિહ્નંતનું સાચા-પણ-મોટાપણું ભાર્યું નથી ? અથવા તો તમને દેવ-ગુરુ-ધર્મની ભક્તિનું કંઈ કંઈ દેખાતું નથી ? આટલાં પડખાં મૂક્યાં છે, ક્યાંક પણ જીવ અટક્યો છે, નહિતર દેવ-ગુરુ-ધર્મની ભક્તિ, બહુમાન આવ્યા વગર રહે નહીં. સાચાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિમાં મનનાં નિમિત્તોનું બહુમાન છે તેમાં ઊંચા શુભભાવનું મહાન કંઈ છે. સંમારના કાર્યોનું કંઈ ચોરાશીમાં નરકાદિ ગતિમાં અવતાર મળશે, અને આ સાચા દેવ-ગુરુની ભક્તિનું શુભ કંઈ આવ્યા વગર રહેશે નહીં.

વળી કાંતો તમને સર્વજ્ઞદેવનું સાચું રહસ્ય ભાર્યું નથી તેથી તમે ઉલ્લાસપૂર્વક ભક્તિ વગેરેમાં તન-મન-ધન લગાવતા નથી; જે તમને સર્વજ્ઞદેવનું ખરેખર સાચપણું ભાર્યું હોય તો તમને સ્વય ઉત્સાહ કેમ થતો નથી ? “અહો ! અમારો અવતાર ધન્ય છે કે અમને દેવ-ગુરુ-ધર્મની ભક્તિ-પ્રભાવનાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો ! આ તો અમારું જ કાર્ય છે, ધન્ય ! ધન્ય ! અમારા હાથમાં આ કાર્ય આવ્યું તે અમારા ધનભાગ્ય છે !” આ રીતે સ્વય ઉત્સાહરૂપ તમે કેમ નથી પ્રવર્તતા ? જે દેવ-ગુરુની સાચી પ્રીતિ થઈ હોય તો તે કાર્યમાં ઉત્સાહથી તન મન ધન-કાળ જ્ઞાન વગેરે લગાવવાં જોઈએ.

જે તમને સતની રુચિ થઈ હોય તો ‘સતની વિગેષ ગહેરાત થાય તો જગતના જીવોને સતનો લાભ થાય’ એવી ભાવનાથી યથાર્થ રીતે તમે સુખરૂપ દેવ-ગુરુ-ધર્મની પ્રભાવના વગેરેમાં કેમ પ્રવર્તતા નથી? અમે તો કહીએ છીએ કે તમને દેવનું સાચપણ જ ભાસ્યું નથી. અહીં પ્રભાવના વગેરેમાં સુખરૂપ (પાતાના હૃદયથી) પ્રવર્તવાનું હતું છે, કેળના કહેવાથી, કાચદાથી, નાતના પ્રથમથી-સૂતાવેગે ભરવા વગેરે પ્રકારે પ્રવર્તે તે નહીં, પણ પોને જ ભક્તિથી દેવ-ગુરુ-ધર્મની પ્રભાવના વગેરેમાં ઉત્સાહથી પ્રવર્તે.

જેમ ગેણીને દવા કરવી ન રહે તો તેનું મરણ નશક આગું ભાસે છે તેમ તમને દેવ-ગુરુ-ધર્મને માટે ઉત્સાહ નથી આવતો તો તમારું ભવિષ્ય ખૂરું છે દેવ-ગુરુ-ધર્મને માટે જે લોક કરે છે તેના જેવો કપડો બીજે કોઈ નથી. વીતરાગદેવે જેને સ્વીકાર્યા કે ‘આ પ્રાણી લાયક છે’ તેના જેવું ઉત્તમ બીજું શું? અને વીતરાગની વાણીમાં જેને નકાર્યા કે ‘આ પ્રાણી લાયક નથી’ તો તેના જેવો હલકો બીજો કોણ?

જેમ કોઈ કૂતરા સ્ત્રી પર પુરુષને પાતાનો વણી માની તેની ભક્તિ વગેરે કાર્યો કરતી હતી, તેને મારું સાડું જમાડતી હતી; અને લાંબે કાળે કોઈ ભાગ્યેજયથી તેને પાતાનો સાચો વણી મળ્યો, ત્યારે તે સ્ત્રી પ્રથમ જે ઉત્સાહ પર પુરુષ માટે કરતી હતી તે પાતાના સાચા વણી માટે બની ગયે છતાં ન કરે, પ્રેમ અને ઉત્સાહરૂપ ન પ્રવર્તે તો તે કૂતરા જ છે, તેને તેના માચા વણીની પ્રીતિ જ નથી; એવી રીતે તમે પણ પ્રથમ હમામાં મિથ્યાદેવ-ગુરુ માટે તથા ઘન મંસારને માટે નરૂપ કાર્યમાં પ્રવર્તતા હતા અને હવે ઘણા મહાન ભાગ્યે સાચા દેવ-ગુરુ માત્ર મળ્યા-સાચા સ્વામી જિનદેવની પ્રાપ્તિ થઈ કે જેનાથી સુખ મળે-જન્મમરણનાં દુઃખ રળે તેમની પ્રાપ્તિ થઈ અને તમે તન-મન-વનથી તેમની ભક્તિ આદિમાં નથી પ્રવર્તતા તો તમે પણ પેલી કૂતરા જેવા જ છો, કૂતરાનો જેમ તમારામાં મહા બોટાપણ-મિથ્યાપણ છે. પાતાને ધર્મી કહેવડાવે, વીતરાગનો સેનક

કહેવડાવે અને વીતરાગદેવના કાર્યો હૃદયે ન કરે એ તો ભારે ગજબ છે !

અંતકાર કહે છે કે-ભાઈ ! તમે વિચાર કરી જુઓ કે આ દોષ તમારામાં છે કે નહિ ? અમારે તમને જોરાવરીથી દોષ લગાડવા નથી, પણ તમારા અંતરંગમાં આ જ પ્રભાણે પ્રવૃત્તિ બની રહી હોય તો તમારા ઘેર દોષ અવશ્ય આવશે.

કૃદેવ-કૃત્યુરુ છાડીને સાચા દેવ-ગુરુના સંબંધમાં સાચા રસરૂપ હૃદયપૂર્વક કાર્યો થતાં ધર્મપણું આવશે, માત્ર કોરી વાતોથી ધર્મપણું આવશે નહીં. પ્રથમ સાચા દેવ-ગુરુની ભક્તિ, બહુમાન વિનય એ બધું હોય તો ખરું, પણ કેટલાક તો તેમાં જ ધર્મ માનીને અટકી પડ્યા છે, તે યથાર્થ વસ્તુ સમજતા નથી અને કેટલાકે જિનદેવની ભક્તિ વગેરે મૂળમાંથી જ ઊડાડી દીધી-તે પણ વાસ્તવિક તત્ત્વ સમજ્યા નથી. પ્રથમ કૃદેવ-કૃત્યુરુની માન્યતા મૂટીને સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મને માનવાથી અશુભભાવ ઘટીને શુભ વધી જાય છે. જેવા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ આદિના શુભ પરિણામ કરે તેવું ફળ શુભ આવશે. સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને માને તેને પૂર્વના પાપ હોય તો ઘટી જાય અને પુણ્ય વધી જાય છે અને તે બંને રહિત આત્માના સ્વરૂપની ઝોળખાણ કરવી તે વર્તમાન અપૂર્વ ધર્મ છે.

એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે પુણ્ય-પાપ તથા ધર્મ એ કોઈ પૈસાથી થતા નથી. પૈસા જડ વસ્તુ છે, તેનાથી આત્માનો ધર્મ તો થાય નહિ જ, પરંતુ પૈસાથી પુણ્ય થતું નથી તેમ જ પૈસાથી પાપ પણ થતું નથી. પૈસા આવવા કે જવા તે બંધી જડની ક્રિયા છે, તેનો કર્તા જડ છે, આત્મા તેનો કર્તા નથી. અને આત્માને તે જડની ક્રિયાનું ફળ નથી. જડથી ભિન્ન અને પુણ્ય-પાપના વિકારથી પણ ખરેખર જુદા ચૈતન્યસ્વભાવની સાચી ઝોળખાણપૂર્વક શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને સ્થિરતા તે જ ધર્મ છે. અને પૈસા વગેરે તરફની તીવ્ર તૃષ્ણાના પાપ ભાવને ઘટાડીને તૃષ્ણા ઝોળી કરે તો તે ભાવથી પુણ્ય થાય છે જીવ અશુભ ભાવ છાડી તૃષ્ણા ઘટાડવાનો ભાવ કરે ત્યારે

ધન વિગેરે ઉપરનો લોભ મેંદ થતાં ધન આદિ ખરચાય એવો ઘણે
જાગે નિમિત્તનૈમિત્તિક સંબંધ હોય છે તથા પૈસા વગેરે ઉપર તીવ્ર
વૃક્ષા કરે તો તે લાવધી પાપ થાય છે. આ રીતે આત્માના પરિ-
ણામથી જ ધર્મ કે પુણ્ય-પાપ થાય છે. ધર્મ તે આત્માની શુદ્ધ ક્રિયા
છે, પુણ્ય-પાપના ભાવ તે આત્માની અશુદ્ધ ક્રિયા છે અને પૈસા
વગેરેનું આવડું-જવું તે જડની ક્રિયા છે. આત્માની ક્રિયાનો કર્તા
આત્મા છે, જડની ક્રિયાનો કર્તા જડ છે. આત્મા અને જડ બંને જુદા
પદાર્થો છે, તેઓ એક બીજાનું કાંઈ કરી શકે નહિ.

આ પ્રમાણે જડ અને ચેતન બંને પદાર્થો જુદા છે તથા તેમના
કાર્યો જુદાં છે એટલું સમજ્યા પછી જીવ પાતાના પરિણામ તરફ
જુએ છે. પાતાના પરિણામમાં પાપભાવથી બચવા માટે પુણ્યભાવ
આવે છે તે પુણ્યભાવ પણ વિકાર છે, અને તે વિકાર સ્થિત અવિકા-
રીભાવ અર્થાત્ આત્માના સ્વરૂપની સાચી સમજણરૂપ ભાવ તે જ
ધર્મ છે, એમ ધર્મ અને પુણ્ય વચ્ચેનો તફાવત છે તે સમજવું જોઈએ.
ધર્મના ઉપાય સાચી સમજણ કરવી તે જ છે, પુણ્ય તે ધર્મનો ઉપાય
નથી કેમકે પુણ્ય તે વિકાર છે અને ધર્મ તો અવિકારી છે, વિકાર
કરતાં કરતાં અવિકારીપણું કદી થાય નહિ.

પહેલાં સંસાર તરફના અશુભ પાપભાવને ફેરવીને સત્ દેવ-
ગુરુ-ધર્મને ઝોળખીને તે તરફના શુભભાવ જીવ કરે ત્યારે શુદ્ધીત-
મિથ્યાત્વથી છૂટે છે. પરંતુ સત્ દેવ-ગુરુ-ધર્મ તરફના શુભરાગથી ધર્મ
ધર્ષ જતો નથી દેવ-ગુરુ-ધર્મને ઝોળખીને શુદ્ધીતમિથ્યાત્વ તો જીવે
અનંત વાર છાણું, છતાં નિજ આત્માનું સાચું સ્વરૂપ સમજ્યો નહિ
અને પુણ્યથી ધર્મ થાય એવી સૂક્ષ્મ મિથ્યા માન્યતા છાડી નહિ તેથી
ધર્મ થયો નહિ, અને અનંત સંસારમાં રખાયો. પ્રથમ દેવ-ગુરુ-ધર્મને
બગબર ઝોળખ્યા પછી, દેવ-ગુરુ-ધર્મથી શિષ્ટ અને તે તરફના
શુભભાવથી પદ્મ પરમાર્થે જુદાં એવા પાતાના આત્માને ઝોળખી-
ને તેની ઘડા અને સ્થિરતા કરવી તે જ ધર્મ છે અને તેનાથીજ
અનંત સંસારનો નાગ ધર્ષ અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

શુદ્ધિ પત્રક.

પાત્ર—લીટી		અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૮	લેખક	—
૧૭	૨૫	પરંતુ તે	પરંતુ તેમાં ધર્મ માને તે
૧૮	૨૭-૨૮	અનુવની	અનુભવની
૧૯	૨૭	પૂંછડી જેમ	પૂંછડીની ક્રિમ
૨૨	૧૪	ધર્મના	ધર્મની
૪૨	૨	મિથ્યાત્વને	મિથ્યાત્વનો
૫૧	૧૧	જેવા ખાનદાન	જેવા કોમળ અને ખાનદાન
૫૨	૭	આજોરતો	ગર્જતો
૫૩	૧૨	અને	પણ
૫૪	૨૬	કપાયતા	કપાયના
૬૦	૫	તેમ જ આત્માને	તેમ જ તેના આત્માને
૬૫	૯	જેલું	જેને

